

**RAKENNUS=
JA
KORISTE=
TYYLIT**

KANSANVALISTUS SEURA

Poistettu SKS:n kirjaston kokoelmista

RAKENNUS- JA KORISTETYYLIT

RAKENNUS- JA KORISTETYYLIT

TOIMITTI

ARMAS LINDGREN

64 KOKO SIVUN TAULUA SISÄLTÄEN YHTEENSÄ
519 KUVAA YNNÄ 48 TEKSTIKUVAA

KANSANVALISTUSSEURAN
KÄSITEOLLISUUSKIRJASTO N:o 14
TOIMITTAJA LAURI MÄKINEN

Kustannusosakeyhtiö Otavan
kirjapaino, Helsingissä, 1914.

ALKUSANAT.

Näihin asti ei ole ollut suomenkielistä historiallisia rakennus- ja koristetyylejä esittävää erikoisteosta. Sen vuoksi ovat Kustannusosakeyhtiö Otava ja Kansanvalistusseura, joiden toiminta-ohjelmaan kuuluu m. m. tällaisten helppotajuisten teosten julkaiseminen, antaneet allekirjoittaneen toimitettavaksi tämän teoksen.

Kun tarkoituksena on ollut saada aikaan muutaman markan hintainen kirja, joka voisi levitä mahdollisimman lukuisiin koteihin, päästä oppikirjana käytäntöön varsinkin Taideteollisuuskoulussa ja käsiteollisuuskouluissamme sekä lähdekirjaksi muiden koulujen opettajakirjastoihin, on esityksen liiallista laajaperäisyyttä täytynyt varoa. Olen tällöin kuitenkin pitänyt asianmukaisempana supistaa enemmän tekstiä kuin rajoittaa valaisevien kuvien esittämistä.

Kun saksan, ranskan, englannin ja vieläpä ruotsinkin kielillä on julkaistuna yhteensä ainakin puolensataa tämäntapaista helppotajuista teosta, jotka ynnä monien taiteilijain piirrookset ja valokuvat käsiteltävänä olevalta alalta ovat olleet käytettävänäni, olen tyylieni muodostumiseen nähden muissa maissa kokonaan käyttänyt tätä rikasta aineistoa hyväkseni, etsien parasta, mitä mistäkin teoksesta olen katsonut löytävältä. Tekstiin nähden olen kuitenkin etupäässä seurannut ruotsalaisen taidehistorian professorin E. Wrangelin sattuvaa esitystä hänen »Konststilarna» nimellisessä teoksessaan. Kuvien valinnassa olen enimmänsä mieleistäni löytänyt saksalaisen arkkitehdin Alexander Speltzin »Ornamentstil» nimisestä kokoelmasta lukuisain taiteilijain piirustuksia eri maista.

Siitä avusta, jota toimitustyössä ovat minulle antaneet rouva Irene Lindgren ja tarkastaja Lauri Mäkinen, lausun täten kii-

tokseni. Toivon, että näin monien tutkijain havaintojen perusteella muodostettu lyhyt tyylien esitys tulee täyttämään ensimmäisen kipeän tarpeen kirjallisuudessamme.

Helsingissä, syyskuulla 1914.

Armas Lindgren.

JOHDANTO.

Taide on saanut alkunsa kauneuden kaipuusta, halusta tuoda ilmoille mielialoja ja tunteita, jotka kohoavat yli arkipäiväisyyden. Kullakin aikakaudella ja kansalla on oma maailmankatsomuksensa, omat valtiolliset ja uskonnolliset aatteensa ja omat kauneuskäsitteensä. Näiden ilmaisumuotoa taiteessa sanotaan tyyliksi. Mutta tyylin leiman näemme elämän muillakin aloilla, jopa valtiollisella ja uskonnollisellakin. Ajatelkaamme esim. keskiaikuisia ristiretkiä, joiden pilviä tavoittelevalle innostukselle vetää vertoja ainoastaan goottilaisen katedraalin huimaavat huiput. Taikka ajatelkaamme 30-vuotisen sodan sotilasta, sellaista esim. kuin Topeliuksen Välskärin Kertomuksissaan kuvaama Larsson, jonka pyöreästä olemuksesta ja leveästä naurusta loistaa barokkityylin rehentelevää rikkautta. Onpa meidän aikoihimme 1700-luvun loppupuolelta säilynyt muutamien suomalaisten pappien juhlasaarnoja, joiden sirot sanamuodot ja koristellut lauseparret ovat kuin rokokotyylin somimmat kaarroskiemurat.

Pysyväisimpinä muistomerkkeinä siitä, kuinka eri luonnon ympäröimänä ja eri vaiheita eläneet kansat ovat aiheutuneet selväpiirteisesti omintakeisia taidetyylejä luomaan, ovat meidän päiviimme saakka ainakin kuvattuina säilyneet rakennukset osineen.

Miten rakennustyyli on historian huomatuimpien kansojen keskuudessa kehittynyt, esitetään tässä teoksessa pääpiirteissään.

Esihistoriallinen ja alkeisasteinen taide.

Alkuasteella olevan kansan taiteessa emme vielä näe tyyliä. Kuitenkin on sekä sivistymättömillä että puolisivistyneillä heimoilla tyylikkäitä omituisuuksia, varsinkin ornamenteissa. Samanlaisia muotoja löydämme sivistyskansojen esihistoriallisilta aikakausilta.

Etenkin on kivikauden lopussa sekä pronssikaudella Pohjois-Saksassa ja Skandinaaviassa kukoistanut rikas taideteollisuus. Berliinin, Kööpenhaminan ja Tukholman museoissa on nähtävänä kauniit kokoelmat aseita, taloukskapineita ja koristuksia.

Historiantakainen aika jaetaan kolmeen aikakauteen: *kivikauteen*, *pronssikauteen* ja *rautakauteen*. *Kivikausi*, jolloin metallin käyttö oli tuntematon, kesti Etelä-Euroopassa noin vuoteen 2000 e. Kr. ja Pohjois-Euroopassa ehkä vuoteen 1500 e. Kr. *Pronssikausi* kesti Etelä-Euroopassa noin vuoteen 800 e. Kr. ja Pohjois-Euroopassa vuoteen 500 e. Kr. tai Kristuksen aikaan saakka. Tätä seurasi *rautakausi*, joka on historiallisista kausista viimeinen.

Yksinkertaisimmat alkeisasteella olevien kansojen ornamentit ovat muodostetut *pisteistä* ja *viivoista* sekä *pyörylöistä* ja *nauhoista*. Suorien viivojen ohella tavataan aikaisin *murto-* ja *aaltoviivoja*, vastakkain asetettuja *kärkiä*, *ruutuja*, *harkkomalleja*, *ristiviivoja*, *spiraaleja* ja *n. s. meanderi*. Usein näemme esim. saviastioissa käytetyn koristeaiheina punottujen vasu- ja verkko-muotojen jäljennöksiä. Mainittujen geometrysten aiheitten joukossa käytetään *kasvikunnasta* otettuja malleja, jotka taasen *tyyliteltyinä* (*stiliseerattuina*) voivat muuttua edellisten näköisiksi. Mutta jo aikaisemmin kuin kasvi-aiheet ovat *eläinten kuvat* käytännössä; niitä on löydetty vanhemmalta kivikaudelta. Uskonnollisten tapojen yhteydessä

alkaa pian ihmiskuvienkin muovailu. Nämä pysyvät kuitenkin kauvan kömpelöinä ja karkeatekoisina, vaikka työaset osataan tehdä taitavasti ja sirosti.

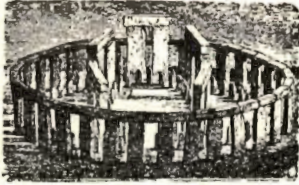
Jo esihistoriallisessa taiteessa tavataan haaveellisen mielikuvituksen luomia sekamotaja, joissa eläimen ja ihmisen ruumiin osia on yhdistettyinä. Niillä on symbolinen eli vertauskuvallinen merkitys, joka johtuu uskonnon- ja maailmankäsityksestä.

1

2

3

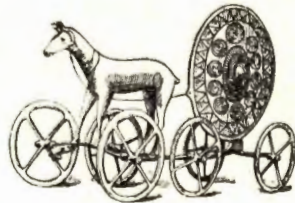
4

5

6

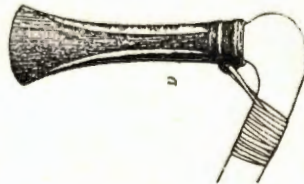
7

8

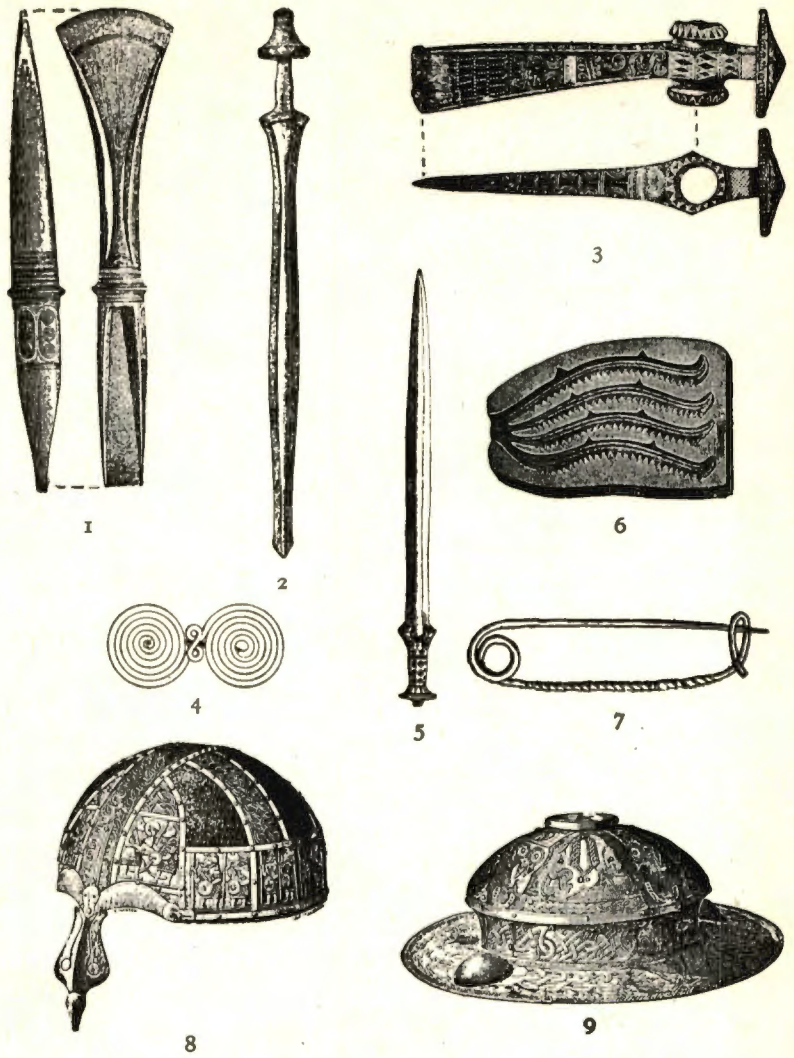

9

10

Taulu 1. Taiteellisia esineitä esihistorialliselta ajalta. Kivikausi.

Taulu 2. Taiteellisia esineitä esihistorialliselta ajalta. Pronssikausi.

I

2

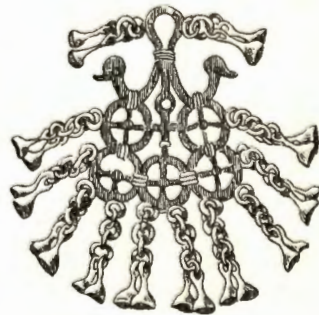
6

3

4

5

7

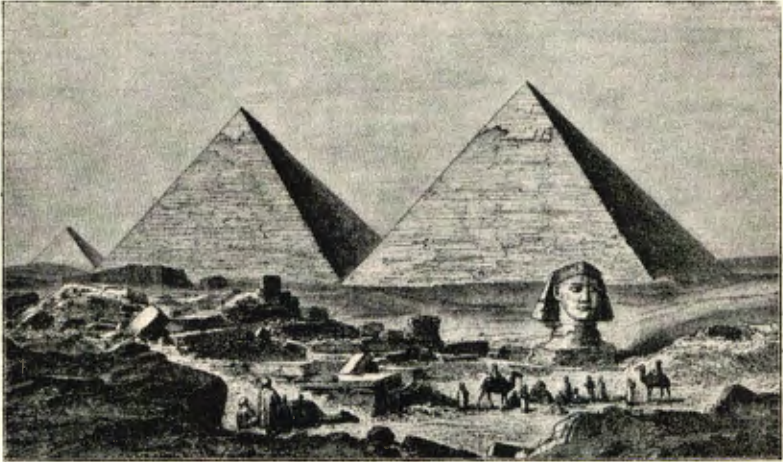
8

Taulu 3. Taiteellisia esineitä esihistorialliselta ajalta. Pronssikausi.

Egypti.

Vanhimmat sivistysmaat ovat Egypti ja Mesopotamia.

Jo 3000 tahi 4000 vuotta e. Kr. kukoisti Egyptissä korkealle kehittynyt rakennustaide ja taideteollisuus. Hautarakennukset ja temppelit ovat rakennuksista tärkeimmät. Haudat hakattiin kallioihin tahi rakennettiin maan päälle, ja on niissä monasti useita kammioita. Toisinaan rakennettiin kuninkaitten haudoille suunnattomia kiviröykkiöitä, p y r a m i i d e j a, joiden kolmikulmaiset sivut kohoavat nelikulmaiselta alustalta kallistuen toisiaan kohti ja yhtyen huippuun. Pyramiideissa oli ainostaan pieniä kammioita. Myös pienempiä asuinhuoneitten näköisiä hautoja rakennettiin. Maalatut korkokuvat koristavat hautakammioita sekä temppelien sisä- ja ulkoseiniä. Alkuaan

Kuva 1. Gizchin pyramiidit.

oli puu rakennusaineena, mutta alettiinpa käyttää kiveäkin tukina (patsaina) ja kattona. Ulkoseinien kaltevuus muistuttaa teltastakin. Laastia (muuraussavea) käytettiin aikaisin, (jo 3000-luvulla), vaikka joitakuita rakennuksia edelleenkin rakennettiin kivimöhkäleistä ilman sitä. Tiilet kuivattiin auringonpaisteessa ja ilmassa; myöhemmin ne poltettiin ja käytettiin niitä tavallisesti pyramiidirakennuksiinkin noin vuodesta 2000 e. Kr. Katot olivat enimmäkseen tasaiset. Holveja

Kuva 2. Sfinski.

tehtiin joko latomalla kiviä päälletysten siten, että ylempänä oleva kivi jäi ulommaksi kuin alempi, tai varsinaisen holvirakenteen mukaan käyttämällä kiilanmuotoisia kiviä. Varsinainen holvirakenne joutui yhä enemmän käytäntöön 1600-luvulta e. Kr. (n. s. neljäntenä aikakautena). Pyörökaarrien ohella tavaataan vähän myöhemmin (ensimmäisellä vuosituhannella e. Kr.) huippukaaria esim. esihalleissa.

Egyptiläisen temppelirakennuksen kukoistusaika on osaksi 2000-luvulla, osaksi (Hyksojen karkoittamisen jälkeen) 1600-luvulta alkaen e. Kr. roomalaiseen aikaan asti. Tempelien esipihassa on symbolisia olentoja, n. s. sfinksejä, sekä muistopylväitä, obeliskeja. Sisäänkäytävä on kaksiosainen

Kuva 3. Obeliski.

tornimainen rakennus (pylooni). Pihojen ja katolla varustettujen hallien kautta tullaan vihdoin kaikkein pyhimpään, joka on pienehkö, matala huone. Kattoa kannattaa tukipylväät, jotka alkuaan ovat nelikulmaisia, sitte kahdeksan- tai kuusitoistakulmaisia, myöhemmin pyöreitä (kolonneja). Pylväs seisoo joskus nelikulmaisella laatalla, mutta tavallisesti se on ilman erityistä alustaa. Sitävastoin keskittyy kannattava voima vertauskuvallisesti pylvään yläosaan, kapiteeliin. Sen muodot ovat kasvikuunnasta lainattuja, ja tavallisimmat aiheet ovat lootus, papyrus ja palmu.

Varren ja kapiteelin rajalla on siteitä eli renkaita. Varsi on tavallisesti yksinkertainen, mutta toisinaan myös yhdistetty neljästä varresta. Kapiteeli on silloin lootuskukan nupun näköinen. Usein on kapiteeli puhjenneen kukan, kellon tai korin muotoinen. Tempelin katto kuvaa taivasta, ja sitä kannattavat pylväät ovat kuin metsän puut kukkalatvoineen kuvaten maan hedelmällistä kasvullisuutta.

Myöhempinä aikoina on kapiteeli toisinaan koristettu eläinten kuvilla tahi naamioilla (Hathor, Tyfon). Pylväiden eteen on joskus asetettu suunnattoman suuria kuvia.

Päältäpäin koristaa rakennuksia ylöspäin ulkoneva, syvän kourun muotoinen katonreuna.

Vaikka rakennukset ja suuret veistokuvat ovat ankan jäykkää, raskaita ja monumenttaalisia, tapaamme taideteollisuudessa keveitä, usein sirojakin muotoja.

Kuva 4. Tempelin pylväistöä.

Rakennuksiin saatiin eloisuutta käyttämällä loistavia värejä. Koristuksina tapamme suurten kuvaryhmien ja kuvakirjoitusten (hieroglyyfien) ohella geometrisia sekä kasvi-aiheista kyhättyjä ornamentteja. Geometrisesta ornamentista voi toisinaan muodostua kasviornamentti. Semmoinen on esim. ruusuke (rosetti). Kasviaiheet tyylitellään, s. o. ainoastaan niiden yleiset tyypilliset piirteet esitetään. Lootuksen ja papyruksen muotoja ei sen vuoksi aina voi varmasti erot-

Kuva 5. Voideastia.

taa toisistaan. Paitsi papyruskasvia tavataan koristeaiheina muitakin kotimaisia kaislamuotoja sekä liljoja.

Eläinten kuvat ovat tavallisesti haaveellisen mielikuvituksen luomia sekä yhteydessä tähtitieteellis-uskonnollisten käsitysten kanssa; s f i n k s i l l ä esim. on leijonan ruumis ja naisen pää, mikä johtuu siitä, että aurinko, Niilinvirran maata hedelmöittävien tulvien aikana, on taivaalla leijona- ja neitsyttähtisikermien

Kuva 6. Kuvanveistos.

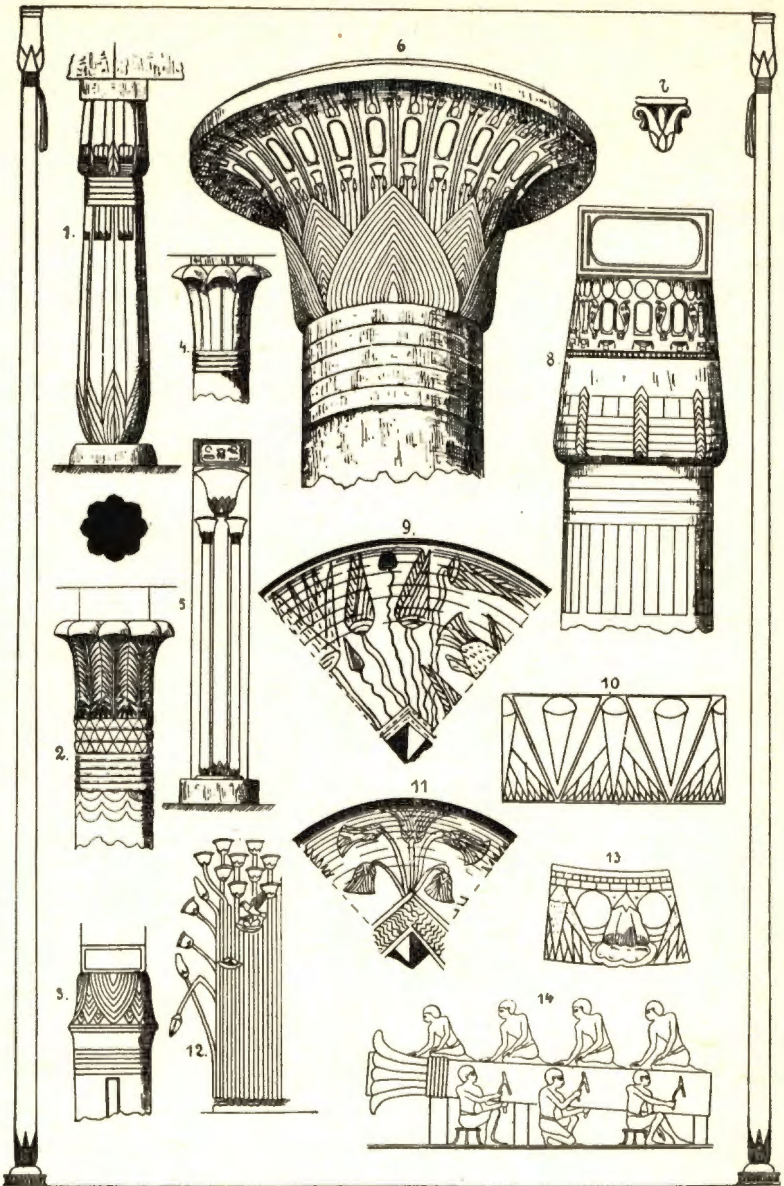
Kuva 7. Kuvanveistos.

välissä. Useat jumalat kuvataan ihmisen ja eläimen välimuotoina (pää linnun tai härän, ruumis ihmisen j. n. e.). Rakennuksissa käytettyjen ornamenttien joukossa mainittakoon temppelein portin yläpuolella oleva a u r i n g o n p y ö r ä, jota kummaltakin puolen koristaa varpushaukan siivet ja käärmeeen pää (kuvatun viisautta ja kaikkialla läsnäoloa). Pyhä k o v a k u o r i a i n e n (skarabeus), joka myös on viisauden vertauskuva, on tavallinen koristus-aihe pikkuesineissä.

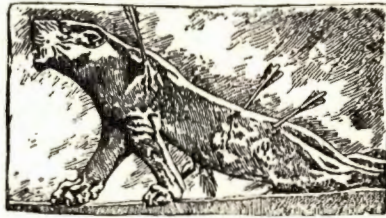
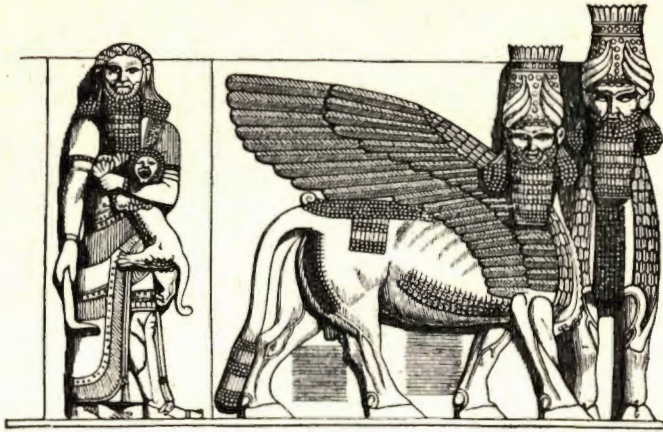
Korkeammassa kuvaamataiteessa vallitsee kaavamainen jäykkyys. Maalatuissa korkokuvissa ovat pää, käsivarret ja jalat sivultapäin katsottuina, mutta vartalo tai ainakin rinta edestä päin.

Tämän tyylin yleisinä piirteinä on rakennuksissa yksinkertaisuus ja monumenttaalisuus, maalaustaiteessa ja kuvanveistossa (jossa huomattavia ovat omituiset matalat korkokuvat) jäykkä, mutta samalla useimmiten hyvin hienostunut tyyllittely, ornamentiikassa selväpiirteisyys ja vankka aiheuotojen käytely. Enemmän käytetyt värit ovat viheriä, keltainen ja tiilenpunainen.

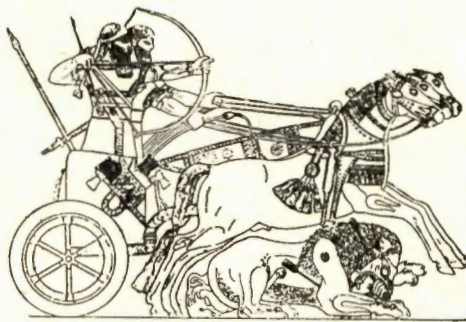
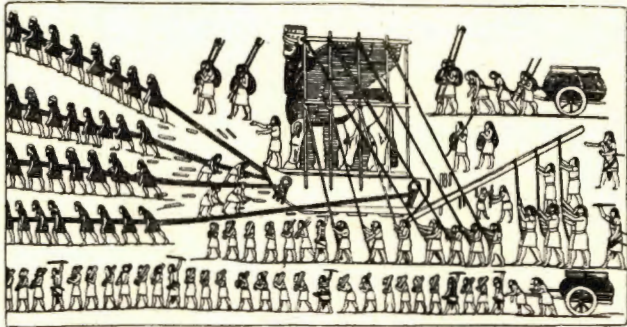
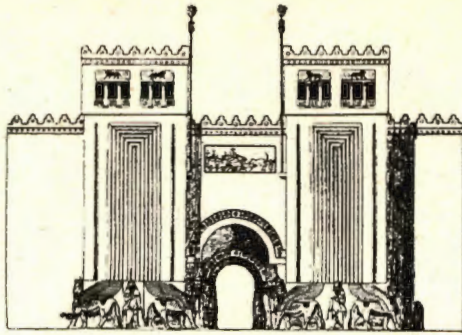
Egyptin luonto, Niilinvirran vuotuiset tulvat, ympäröivä aavikko, jossa tähdet ovat vaeltajan ainoana johtajana, pakottivat egyptiläiset jo aikaisin tutkimaan matematiikkaa ja tähtitiedettä ja loivat heistä ajattelevan, filosofiseen mietiskelyyn taipuvan kansan. Sentähden egyptiläisten taiteessa aatteellisuus ja tyyllitelty symbolismi valloittavat suurimman sijan. Arkipäiväinen realismi sitävastoin on sille vierasta.

Taulu 4. Egyptiläinen tyyli. 1. Papyruspylväs. 2. Palmukapiteeli. 3. Kapiteeli Karnakista. 4. Palmukapiteeli. 5. Papyruspylväs. 6. Papyruskapiteeli. 7. Savikoriste. 8. Papyruskukannuppu. 9. Maljan sisusta. 10. Friisi. 11. Maljan sisusta. 12. Maalattu papyruskoriste. 13. Maalattu koriste. 14. Pylvästä hiotaan.

Taulu 5. Assyrialaisia kuvanveistoksia.

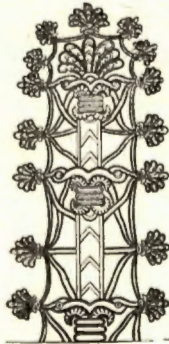
Taulu 6. Assyrialaista taidetta.

Mesopotamia ja Persia.

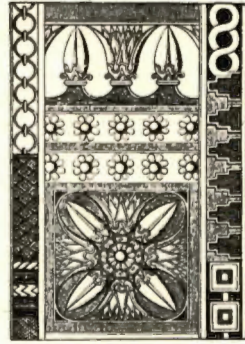
Mesopotamiassa, tuossa muinoin niin rikkaassa, Eufrat- ja Tigrisvirtoja ympärivässä maassa, ulottuu sivistyksen historia vähintään yhtä kauas taaksepäin kuin Egyptissäkin. Viime aikoina tehdyistä kaivauksista on nähty, että siellä jo kauvan ennen Babylonian valtakunnan alkua, noin 5000 vuotta e. Kr., rakennettiin suurenmoisia rakennuksia ja vilkkaasti harjoitettiin taiteita ja taideteollisuutta. Tämä taito meni perintönä *babylo-nialaisille* sekä sittemmin (noin vuodesta 1200 alkaen e. Kr.) *assyrialaisille*, jotka tekivät Ninivestä pääkaupungin. He perustivat Uusbabylonialaisen valtakunnan (v:sta 604 e. Kr.), jonka aikana Babylon jälleen pääsi kukoistukseen ja joka m. m. valloitti Palestinan. Nämä kukistivat vuorostaan *persialaiset*, joiden taide on osaksi babylonialais-assyrialaista, osaksi kreikka-laista alkuperää.

Kalkkikiviselle alustalle rakennettiin suurenmoisia lin-n o j a ja p a l a t s e j a auringonpaisteessa kuivatuista tai polte-tuista tiilistä. Niissä on useita pengermille rakennettuja pihoja loistavine juhlahuoneustoineen ja erillään olevine naisten suoji-neen (haaremi). Katot olivat puusta, samoin kattotuet (pylväät). Puu peitettiin metallilevyillä. Kapiteeli koristettiin nupuilla, lehdillä tahi naamioilla. Holvia käytettiin sisäänkäytävähäl-leissa ja maan-alaisissa kanavissa. — Palatsien yhteydessä ko-hosivat porrasmaisina tornirakennuksina jumalien tempelit. Rakennusten ulkoasukin oli loistava, siihen kun käytettiin lasi-tettuja savilaattoja, erivärisiä kuhunkin osastoon. Myöskin ala-basterilla ja stukilla verhottiin seiniä (sisäpuolelta). Seinäko-ristusten pohjaväri oli usein taivaansininen ja sille maalatut suuret kuviot keltaisia, vaaleita tai aivan valkeita. Eläinaiheet ovat täällä tavallisempia kuin Egyptissä, erittäinkin l e i j o n a

ja h ä r k ä, jotka usein ovat naturalistisesti esitetyt. Kuvaavia ovat haavemaiset seka-olennot, varsinkin sisäänkäytävää var-
tioitsevat siivekkäät, nelijalkaiset eläimet, joilla on
ihmisen päätä. Vielä tapaamme enkelien ja pahojen henkien
kuvia, a a r n i k o t k a n (nelijalkainen eläin, jolla on linnun-
pää), s i r e e n e j ä (petolintu, jolla on naisen yläruumis), s i i-

Kuva 8. »Elämän-
puu» niminen koriste.

Kuva 9. Lootuskukka-
aiheista koristelua.

vekkäitä palloja y. m. Huomattava vertauskuva on
el ä m ä n p u u, tavallisesti ihmisolentojen tai eläinten ympär-
röimä. Tässä sekä muussakin kasviaiheitten esittämisessä, kuten
palmetissa, ruusukkeessa, lootuksessa y. m. huomataan ikivanhan
tekstiiliteollisuuden vaikutusta, joka vieläkin kukoistaa Itä-
mailla. *Metallitekniikka* oli myös korkealle kehittynyt (pronssi-,
rauta- ja kultateokset) ja käytettiin siinä samoja malleja.

Mesopotamiasta levisi kulttuurin vaikutus länteenpäin P a-

l e s t i n a a n ja F o i n i k i a a n,
S y y r i a a n ja V ä h ä ä n A a-
s i a a n. Siellä se joutui yh-
teyteen egyptiläisen kulttuurin
kanssa, joka monessa kohdassa
muistutti babylonialaisesta, sekä
sitten kreikkalaisen. Itään-
päin kulki babylonialais-assyria-
lainen taide perintönä persialai-
sille sekä osittain siitä itään ja

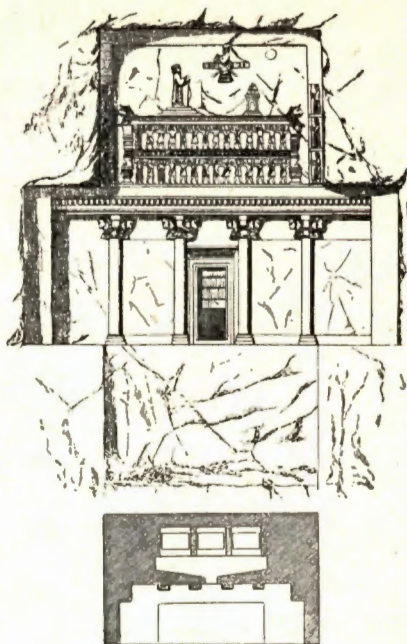

Kuva 10. Häränkuva seinässä.

pohjoiseenpäin asuville kansoille, indialaisille, tataareille, mongoleille y. m., joiden kehitys kuitenkin useilla aloilla oli itsenäistäkin.

Persialaiset rakensivat upeita kuninkaanpalatsia, joissa oli suurem-
moiset juhla- ja vastaanottosalit (varsinkin pääkaupungissa Persepolissa). Palatsin penkereelle johtavat portaat sekä käytävähallit (propylaiat) koristettiin assyrialaiseen tapaan eläinkuvilla. Ulkoapäin varustettiin rakennukset mahtavalla katonreunuksella (egyptiläinen aihe). Kattoa kannattivat kivikolonnit. (Kolonne on pyöreä tuki, joka on patsasta hoikempi ja itsenäisesti kehittynyt. Sen osia ovat varsi ja kapiteeli, toisinaan

jalka, toisinaan myös jalusta eli postamentti). Kolonnien varsi on usein uurrettu ja kapiteeli rikkaasti koristeltu. Joko alastahi ylöspäin asetetut lehtikiehkurat koristavat jalkaa ja kapiteelia. Kapiteelissa käytettiin simpukkakierukoita eli spiraaleja, eläinten kuvia, kuten leijonan, härän ja yksisarvisen. Sekä kolonnit että palkisto ynnä hammaslovilla varustettu katonreunus ilmaisevat kreikkalaista vaikutusta. — Hautarakennukset ovat kuten vanhassa Mesopotamiassa ja Egyptissä useimmiten kalliohautoja, joissa on rakennustaiteellisesti koristettu fasaadi. Tavataan myöskin yksinäisiä hautoja, jotka ovat varustetut pyramiidin tapaan tai porrasmaisesti kohoavalla katolla.

Kuva II. Persialainen kalliohauta

India ja Itä-Aasia.

Jo vanhimpana brahmalaisena aikana rakennettiin *Indiassa* suurenmoisia rakennuksia, jotka ovat merkittävät rikkaan mielikuvituksen luoman koristelunsa takia. Sitten edisti buddhalaisuus: 200 e. Kr. keskivaiheilta suuressa määrin uskonnollista taidetta. Sen varhaisemmalta ajalta tavataan hautarakennuksia eli tooppeja ja pyhäkköjä, dagopeja, jotka ovat rakennetut pyöreälle pohjalle ja varustetut kupukatolla. Suurempia temppeleitä, pagodeja, on säilynyt erittäinkin ajalta 700-1100 j. Kr., jolloin Brahman palvelus pääsi uuteen vauhtiin. (1100-luvulta alkaen, kun islamin oppi raivasi itsellensä alaa, syntyy indialais-muhamettilainen rakennustaide).

Alkuperäinen puurakennus on painanut leimansa kivi-
rakennuksien tukiin, kattoon ja koristuksiin. Siitä huolimatta
voi huomata assyrialaista ja persialaista, myöhemmin kreikka-

Kuva 12. Indialainen tempeli.

laistakin vaikutusta. Sekä patsaita että kolonneja käytetään, mutta muotoja sekoitetaan ja käytetään mielivaltaisesti, niin että rakennus jää näkymättömään. Niinpä ovat esimerkiksi pylväiden muodot usein hyvin monimutkaiset ja rikkaaseen koristeluun peittyneet. Katot ovat enimmäkseen suorat. Akkunoiden välissä on syvennyksiä (lampputaivaita).

ovat tavallisesti koristetut kaseteilla eli neliömäisillä syvennyksillä, seinät ja pylväät täynnä säännötöntä korkokuva-koristelua. Muutamilla kasvi- ja eläinaiheilla on täällä, kuten Mesopotamiassa ja Egyptissäkin, erityinen vertauskuvallinen merkitys; semmoisia on lootus, palmu, mango, leijona ja elefanti. Suuremmat temppelit muodostavat epäsäännöllisiä ryhmiä pylväskäytävineen, pihoineen ja lammikkoineen; esihalleissa ja pyhäköissä on korkeat, tornimaiset katot, jotka kohoavat porrasmaisesti jyrkän pyramiidin muotoisina. Uusbrahmalaisena aikakautena ja vielä sen jälkeenkin lisättiin temppekirakennuksen korkeutta; siinä on monta kerrosta ja kupumainen katto. Vihdoin rakennetaan jumalienhuoneet suurenmoisiksi, porrasmaisesti kohoaviksi torneiksi, joita kaunistaa uhkea ornamenttiikka (n. s. d s c h a j n a - t y l i). Paitsi pagodeja tavataan vuoriin hakattuja, usein avaroita luostareita ja temppeleitä. Näissä tekniikkansa puolesta ihailua herättävissä luolatempeleissä on useimmiten (Buddhan uskolaisilla) säännöllinen pohja, esim. on niissä useita pylväsrivien erottamia laivoja, joista keskimäinen on holvattu ja varustettu apsidilla (ulkonevalla komerolla, jossa on Buddhan kuva). Erinäisiäkin, muodoltaan fantastisia pyhäkköjä hakattiin kallioihin. Huolimatta koristeellisesta rikkaudesta on indialainen taide vailla yhtenäisyyttä ja sopusuhtaista kehitystä.

Kiina ja Japani.

Kiinassa ja Itä-Aasian rajamaissa tapaamme myös kauvan ennen Kristuksen syntymää korkealle kehittyneen kulttuurin omituisine tyyli- ja muotoineen. Valtiollisten muutosten ja hallituksen vaihdosten takia voi taiteessa huomata eri jaksoja. Viimeinen taiteen kukoistusaika oli 1400-1600-luvuilla j. Kr.

Itä-Aasiassa säilyi puuarkkitehtuuri kauvan ja nähdään sen vaikutus selvästi kivirakennuksissa (esim. usein käytetystä ristikosta) samoin kuin kattorakenne muistuttaa telttakaattoa. Luonnollisen kiven ohella käytettiin puuristikkoa tiilitäyteineen; ulkoseinien tiilet ovat värillisiä ja lasitettuja. Penget ja porrasmaisesti kohoavat tornirakennukset ovat täälläkin käytännössä. Tempelien arkkitehtuurin kukoistusaika alkoi 200-luvulta j. Kr., kun buddhalaisuus oli päässyt valtaan. Siinä parhaiten huomaa indialaista vaikutusta. Tornimaiset hautarakennukset ansaitse-

Kuva 13. Kiinalainen rakennus.

vat myös mainitsemista. Samoin yksinäiset porttaalit ja käytävähallit (voittokaret). Asuinrakennukset ovat tavallisesti yksikerroksisia; sekä sisä- että ulkopuolelta ovat ne koristetut kultauksella ja maalilla. Puuhun on tehty vaihtelevan mielikuvituksen luomia leikkauksia; tavallisimpia koristeita on ristikko, joka usein on vaan maalattu. Seinät ovat sisäpuolelta verho-
tut silkillä tai paperilla (viime-

mainittu tapa on täältä tullut Eurooppaan 1700-luvulla). Katto ulkonee kaarevasti ylöspäin ja on koristettu lohikäärmeornamenteilla y. m.

Koristusten käyttäminen on täällä hillitympää ja aistikkaampaa kuin Indiassa, vaikka se meistä tuntuukin haavemaisen leikilliseltä ja tarkoituksettomalta. Useat taideteollisuuden haarat ovat korkealla asteella, ja vanhoilta ajoilta peritty tekotapa on äärimmäisyyteen asti kehitetty ja hienostettu. Niinpä on pronssiteollisuus kukoistanut Kiinassa ainakin 500-luvulta alkaen, samoin porseliinin valmistus. Ensintettiin valkoista porseliinia, ja sitte tuli aika, jolloin tehtiin sinisiä

Kuva 14. Japanilaisen ylimyksen miekka.

kuvioita valkoiselle pohjalle; 1600-luvulta alettiin käyttää rikkaampaa väriasteikkoa ja emalja. Vielä on mainittava lakkeratut työt sekä teksiilit, erittäinkin silkkikudokset. Värit ovat kirkkaat ja loistavat. Mallit ovat otetut luonnosta ja ihmiselämästä, käsitetyt herkästi ja välittömästi sekä esitetyt elävästi ja havainnollisesti. Erittäin suosittuja ovat lintu- ja kasvimaailmasta otetut aiheet, jotka usein ovat epäsäännöllisesti ja aivan kuin leikillä yhteenliitetyt. Köynnöksiä ja kukkia tyyllitetään ja yhdistetään sirosti geometrisilla malleilla.

Japani, joka on Kiinasta saanut koko joukon kulttuurin alkuaineiksia, on rakennustaiteeseensäkin lainannut kiinalaisia malleja, jotka japanilaisilla kuitenkin ovat vähemmän eriskummallisia ja selväpiirteisempiä. Paitsi yksinkertaisia jumalahuoneita, jotka kuuluvat vanhaan Shinton uskontoon, on Japanissa Buddhan tempeleitä, jotka prameilevat monilukuisine kuvapatsaineen sekä kullattuine ja maalattuine koristuksineen. Yleensä käytetään puuta rakennusaineena. Huomiota herättäviä ovat puutarhalaitteet tempelien, palatsien ja yksityisasun-

tojen ympärillä. Sisäpuoleltakin kaunistetaan asunnot kukilla, jotka asetetaan siroihin pronssi- tai porsliinivaaseihin. Seinillä on kuvia, »kakemoneja».

Maalaustaiteen alalla lähtivät japanilaiset piankin kulkemaan omia uriaan saavuttaen suuremman taitavuuden kuin kiinalaiset. Esitystapa on dekoratiivista, käsitystavaltaan impressionistista, s. o. kokonaiskuvasta havaitaan ja esitetään pääasiallisesti sellainen erikoiskohta, jossa päävaikutus ilmenee voimakkaimmin. Värit ovat hohtavat, hienot ja sopuisuuiset, viivojen käyttö erinomaisen hienostunut.

Kuva 15. Japanilainen maljakko.

Japanilaisten kuten yleensä muidenkin Itä-Aasian kansojen maalaukset ovat ilman varsinaista perspektiiviä sekä modelleerausta muistuttavia. Japanissa on taiteen kukoistusaika 1400- sekä 1600-luvuilla, jolloin lakkamaalaus kehittyi korkeimmilleen; samoin 1700-luvulla ja 1800-luvun alussa, jolloin voimakas naturalismi pääsee valtaan ja varsinkin väritysten puupiirrosten teossa saavutetaan suuri taitavuus.

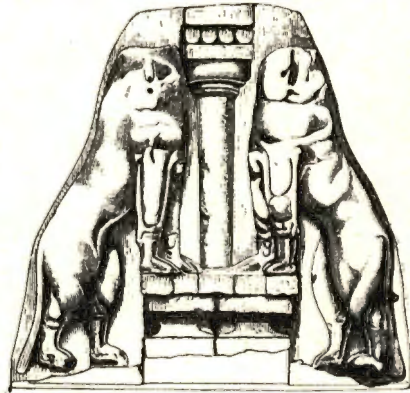
Taideteollisuus on Japanissa ehkä korkeammalla kannalla kuin missään muualla. Esineitten siroudessa, muotojen puhtaudessa ja varmuudessa, mutta etenkin tekoaineen hämmästyttävän monipuolisessa käyttämisessä tuskin Euroopan loistavimmatkaan taidekaudet pääsevät sen rinnalle. Ja koristelu on aina paikalleen sattuvaa ja mieltäkiinnittävää.

Etenkin ovat metallitekniikka, keramiikka ja tekstiiliteollisuus korkealle kehittyneet.

Kreikka.

Jo noin 1500 vuotta e. Kr. oli kulttuuri Kreikassa ja sitä ympäröivillä saarilla jotenkin pitkälle kehittynyt. Sitä nimitetään Mykene-nimisen kaupungin mukaan tavallisesti mykeneläiseksi. Siinä ja Idän sivistyksessä on paljon yhteistä, mutta on siinä kuitenkin tälle aikakaudelle omituisia, muuallakin Euroopassa tavattuja piirteitä ja aiheita. Semmoisia on esim. yksin- ja kaksinkertainen spiraalimalli, jota pronssikaudella on pohjoismaissakin käytetty. Mykeneläisessä taiteessa on ensisijassa mainittava palatsirakennukset käytävähalleineen (propylaia t), avoimene pihoineen, kokous- ja juhlasaleineen. Miesten saliin, jonne uhriliesi oli asetettu, johti pylväs- eli kolonnihalli. Tätä voimme pitää myöhemmän kreikkalaisen temppelein edeltäjänä.

Muutamana vuosisadan kestävä taantumisen jälkeen kehittyi Kreikassa ja Vähän-Aasian itärannikolla (Jooniassa) uusi, itsenäinen helleniläinen taidesuunta, »klassillinen» sanan oikeassa merkityksessä. Sen loisto-aika oli 400-luvun keskivaiheilla, Perikleen aikana. Vielä 300-luvulla oli kreikkalainen taide kukoistuksessaan, mutta Aleksanteri Suuren ajan jälkeen heikkeni sen voima ja alkuperäisyys, jota vastoin se laajojen valloitusretkien ja uusien kreikkalaisten valtakuntien perustamisen kautta levisi suunnattomasti, niin että sen vaikutus ulottui Atlantin valtamerestä Indiaan ja Mongoliaan asti.

Kuva 16. Mykenen »leijonaportti».

Rakennustaide.

Vasta kreikkalaisessa taiteessa ilmenee täydellinen sopusuhtaisuus ja tasapainotuen ja painon, kannattajan ja kannatettavan välillä. Kolonnista muodostuu täydellisesti tarkoitustaan vastaava tuki. Rakennustaiteessa on temppeilirakennus tärkein. Se on suorakaiteen muotoinen (niin että pitkällä sivuilla on esim. 17 kolonnia, lyhyillä 8). Temppelein sisällä on »sella», varsinainen pyhäkkö, toisinaan on sen takana aarrekammio. Sivuseinät ovat joskus jatkettu (antat) ja muodostavat näiden väliin asetettujen kolonnien kera eteisen. Kolonnirivit kannattavat ulkonevaa kattoa joka taholta, pienissä rakennuksissa ainoastaan päitä tai vaan ovenpuoleista päätä (joka on itäänpäin). Avonainen kolonnaadi (pylväsriivi) on ominaisinta kreikkalaiselle rakennustaiteelle erotukseksi itämaisestä.

Suurissa rakennuksissa oli sisäpuolellakin kolonnirivejä, jolloin sivuosastoissa saattoi olla parvekkeita. Kolonnit kannattavat vaakasuoraa palkistoa. Tämän päällä lepää rakennuksen sivuja kohti loivasti viettävä harjakatto, jota päädyissä rajoittaa runsaasti veistokuvilla koristetut tylysäkylmäiset päätykolmiot (»tympanon»). Joskus käytetään tukina jättiläiskuvia »giganteja» tai »atlanteja», toisinaan pienissä avoimissa halleissa eli suojamissa neitsyeen kuvia »karyatideja».

Kuva 17. Erechteionin karyatidihalli.

Kreikkalaisen taiteen myöhempänä aikana tapamme pyörö- rakennuksia-kin ja temppeleitä puoliympyrän muotoisine alttaripaikkoi- neen sekä muhkeita torihalleja, teattereita y. m.

Kreikkalaisessa taiteessa on huomatt-

Kuva 18. Akropolis.

tavissa eri taidesuuntia, »tyylejä» (sanasta *stylos* = kivikynä, pyöreä tuki, kolonni), joiden eroavaisuudet paraiten ilmenevät kolonnien erilaisista muodoista. Tärkeimmät ovat doorilainen, joonialainen ja korinttilainen tyyli.

D o o r i l a i n e n t y y l i, joka oli vallitsevana kreikkalaisen taiteen ensimmäisenä kukoistusaikana, on yksinkertainen, v o i m a k a s ja a n k a r a p i i r t e i n e n. (Katso taulua 8). Kolonni kohoaa ilman jalkaa suoraan pengermältä. Varteen, joka keskikohdaltaan hiukan paisuu ja ylhäältä taas kapenee, on koverrettu matalia, terävien särmien erottamia uurteita, »kanneleja». Pylväänpää muodostaa kapiteelin, jonka osia ovat pyörölaatta eli ekinus (b) ja tämän päällä nelikulmainen laatta eli abakus (a). Pylväät kannattavat palkistoa, johon kuuluu arkitravi (c) ja friisi (d). Friisintriglyfeissä (g), jotka varsinaisesti kannattavat kattoa, on kaksi kokonaista ja kaksi puolta pystysuoraa uurretta (josta nimikin johtuu). Triglyfien välillä olevia nelikulmaisia aukkoja täyttää useimmiten veistokuvilla koristetut laatat, metopit (f). Näiden ylä- ja alapuolella on pieniä listoja »pisaroinneen». Ylinnä on katonreunus, jossa on vesilista, »sima» (e). Sisäpuolelta muodostavat katon palkkien väliin asetetut laatat, koristetut neliömäisillä syvennyksillä, kaseteilla. Ulkokatto on peitetty tiilennäköisillä pienillä laatoilla; sen kulmauksia koristaa eläinten, aarnikotkan (i) y. m. s. kuvat tai palmetti (k); päätykolmioilla olevan suuremman koristuksen nimi on akroterion (l). Voimakkaat värit kaunistavat rakennuksen eri osia. Kymation, lehtivannikko, erilaisine malleineen on sopiva esimerkki 10, 11 ja 12 taulussa.

Mitä suhteisiin tulee, on kolonnin halkaisija esim. Ateenan Teseustempelissä alhaalta 1 m, yläpäästä 90 cm, korkeus 5,62 m. Kolonnien välit ovat noin 1,70 m. Kolonnit ovat siis jotenkin lyhyet ja jätterät. Myöhempinä aikoina suhteet kävivät sirommiksi pylväitten muuttuessa korkeammiksi ja solakammiksi.

J o o n i a l a i s e s s a t y y l i s s ä, joka on keveämpi ja joustavampi, on kolonnilla erityinen jalka (9 taulussa). Sen osia ovat koverrokset ja niiden erottamat pyöreät laatat eli vannikot; n. s. attikalaisessa jalassa, joka on tavallinen myöhemmässäkin rakennus-

taiteessa, on ainoastaan yksi syvä koverros erottamassa kahta voimakasta vannikkoa, joista alimmainen on suurempi. Rungon uurrokset ovat syvemmät ja monilukuisemmat kuin doorilaisessa tyyliässä ja erottaa niitä toisistaan kaita pinta. Kapitelin erottaa rungosta helmi ja munavyö. Kapiteelin muodostaa pielus, joka paisuen keskikohdaltaan ulottuu kahden puolen sivuille ohitse varren pään ja päättyy kierukkaan (voluutti). Ylinnä on ohut laatta, lehti vyöllä somistettu. Arkkitravin muodostaa yksi palkki tai on se vaakasuorasti jaettu kolmeen osaan. Friisi on yhtäjaksoinen ja kaunistettu korkokuvilla sekä reunustettu listoilla (vöillä). Katon reuna on ulkoneva ja koristettu toisinaan hammaslovilla.

Joonialaisen tyylin mittasuhteet ovat sirommat kuin doorilaisen. Kolonnien välien mitta on kaksi rungon halkaisijaa, kolonnin pituus on halkaisijan pituus mitattuna noin yhdeksän kertaa.

Joonialaisen kolonnin ohella aletaan 300-luvulla käyttää samantapaista pyöreätä tukea, jonka kapiteelissa kierukkain sijassa on lehtikoristus. Se on n. s. korinttilainen kolonni, edustava korinttilaista tyyliä. Renkaasta tai lehtikiehkurasta kohoavat akantuskukan lehdet rivittäin kuin korista, ja sisempänä on kukanvanoja, jotka kiertyvät kiemuroille ja joista ylimmät kannattavat sivuiltansa koveroa laatua. Arkitravi on vaakasuorasti jaettu kolmeen osaan. Tässä tyyliässä tavataan usein hammaslovia, esim. katonreunassa, sekä konsooleja. Korinttilainen tyyli on rikasta ja on se akantus-aiheinen merkinnyt paljon seuraavien aikojen kehitykselle. (Taulu 10).

Kreikkalaisessa ornamentikassa tapaamme uudelleen joitakuuta kasvi- ja eläinmuotoja, joita jo egyptiläiset ja assyrialaiset käyttivät (kuten palmetin, lootuksen y. m.). Erotuksena on vaan kreikkalaiselle taiteelle luonteenomaisempi tyyllittely, josta avautuu muodot ja ääriivivojen selvät piirteet. Paitsi akantuslehteä, jota tyyllitetään ja käytetään monella eri tavalla, tapaamme muita kotimaisia kasvi-aiheita kuten ohdakkeitä, joiden muodot useasti ovat edellisen näköisiä, palmun, laakerin, öljypuun ja murtin. Lehtisauvojen tyyllitetyistä muodoista syntyy usein geometrisia aiheita, samoin kiemurtelevista kukanvarsista

ja köynnöksistä. Geometrisista malleista on erittäin kuvaava meanderi (saanut nimensä erään mutkikkaan joen mukaan; karakteristisuutensa vuoksi myöskin saanut nimen »à la grecque»). Leijonan, pantterin ja delfiinin kuvia tapaamme ornamenttien joukossa, samoin mielikuvituksen luomia olentoja, kuten esim. kentaurin, kimairan, aarnikotkan y. m. Sfinksejä ja muita itämaisia vertauskuvallisia olentoja otettiin jälleen käyttöön myöhempänä aikana, jolloin itämaalaisia aiheita sekoitettiin kreikkalaiseen arkkitehtuuriin ja koristuksiin.

Muissakin taiteissa kehittyivät kreikkalaiset korkeammalle edeltäjiensä. Varsinkaan kuvanveistotaidossa ei heille monessa suhteessa vielä ole vedetty vertoja. Kreikkalaisen ihanneolon piirteet ovat jalot ja sopusointuiset, otsa on leveästi kaareva, nenä suora ja melkein samassa tasossa kuin otsa, suu täyteläinen ja leuka lyhyt (kreikkalainen profiili). Tukka on kihara ja puku runsaspoimuinen ja vapaa. Varukset ja aseet kaarevine, siroine piirteineen olivat komeita ja tarkoituksenmukaisia.

Maalausta opimme parhaiten tuntemaan lukuisten, meidän aikoihimme säilyneiden vaasien maalauksista. *Savenvalamisessa* saavutettiin suuri taitavuus ja astiat somistettiin kuviomaalauksilla ja väritetyillä koristeilla. Tavallisesti maalattiin mustia kuvioita punaiselle pohjalle, joka tapa oli vallitsevana vanhempana aikana, sekä punaisia kuvioita mus-

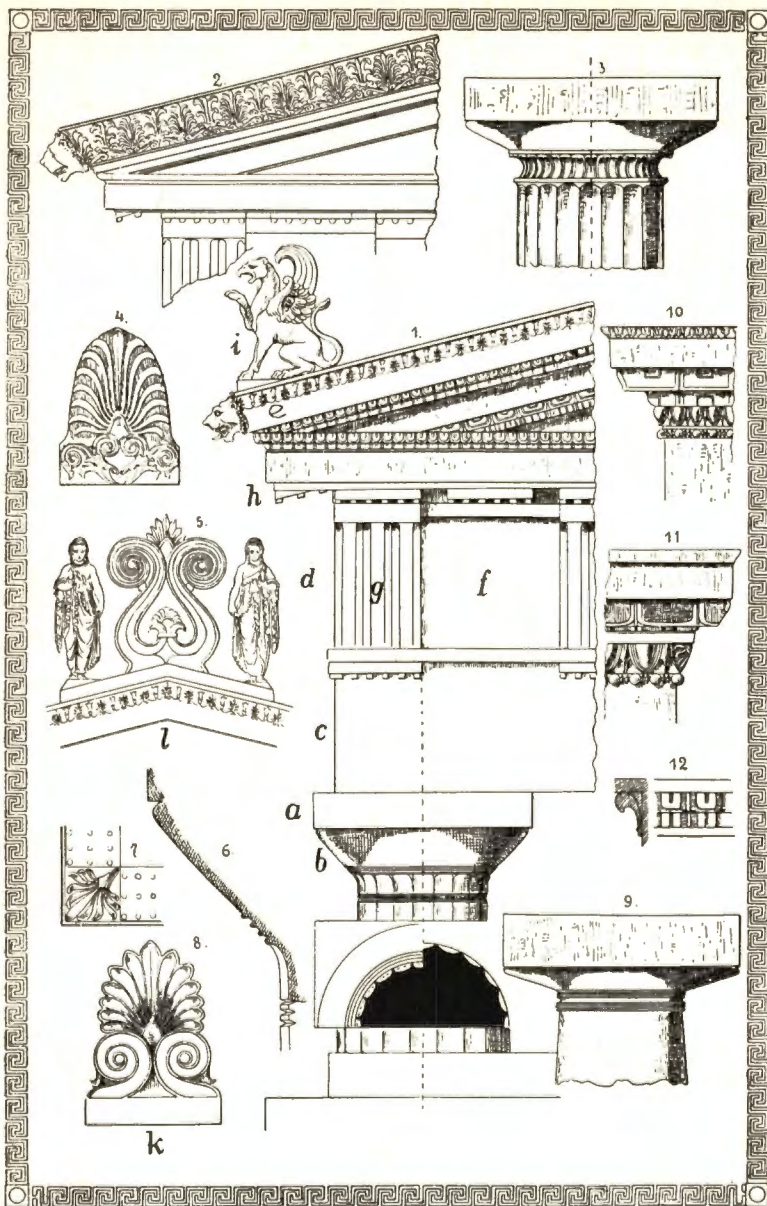
Kuva 19. Parthenonin friisistä.

talle pohjalle. Muutamat paikat (viivat ja ääri viivat) maalattiin valkoisella, violetilla tai kultavärillä. — Samoin oli m e t a l l i t e k n i i k k a korkealle kehittynyt, niinkään marmoriset ja jalokiviset taidetyöt. — H u o n e k a l u t tehtiin puusta, tahi, jos kestäviä tahdottiin, pronssista tai kivistä. Leveisiin istui- miin ja makuusohviin käytettiin metallipuitteita, joihin oli pin- gotettu nahka. Aterioidessa käytettiin mataloita pöytiä.

Huonekalujen jalat ovat usein leijonankäpälien näköiset. Paitsi telttatuolia ja taburettia on selkänojalla varustettuja tuo- leja; tasapainon säilyttämiseksi kaareutuvat jalat ulospäin. Selkä- ja sivunojilla varustetut istuimet (kateederit) tulevat myös käytäntöön.

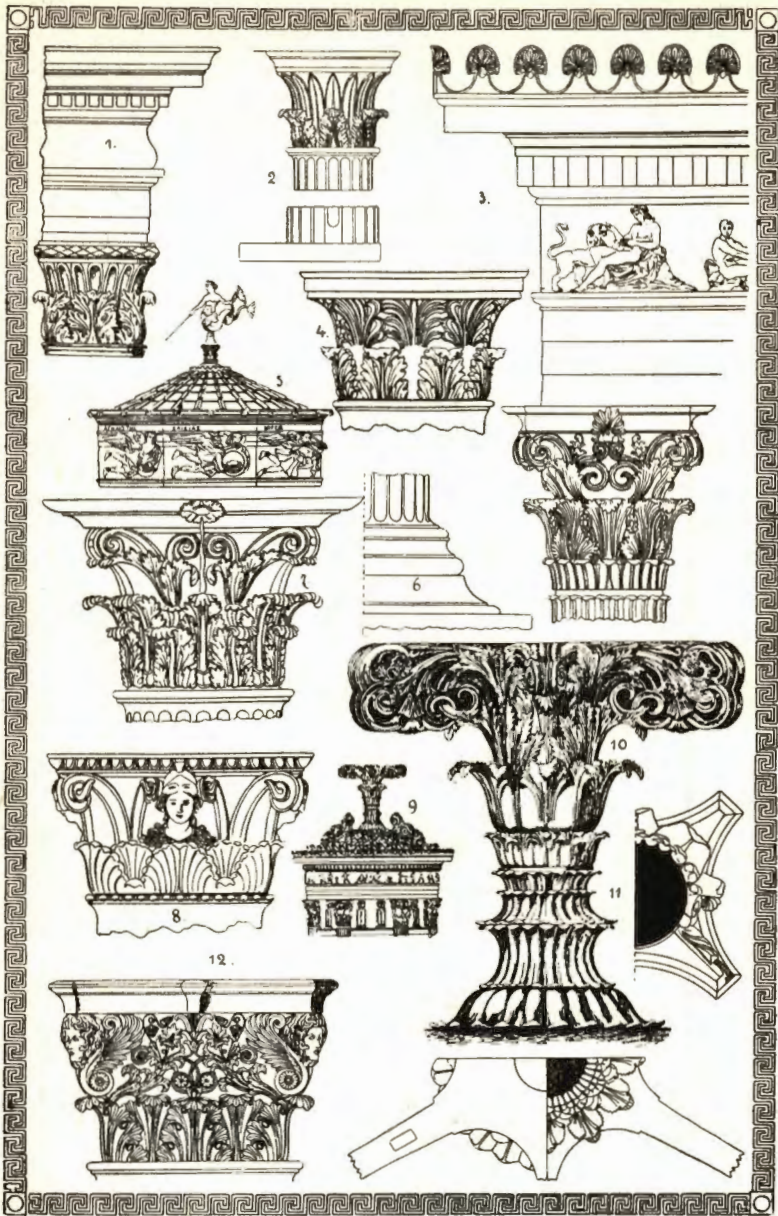
Taulu 7. Koristeita Kreikan esihistorialliselta ajalta. 1. Seinämaalaus. 2, 3—12, 16 ja 17. Kultaisia koristeita Mykenestä. 13. Vaasi. 14. Kyprolainen raha. 15. Atreuksen aarrekammion pylväs. 18. Katonreunakoriste. 19. Koriste katossa.

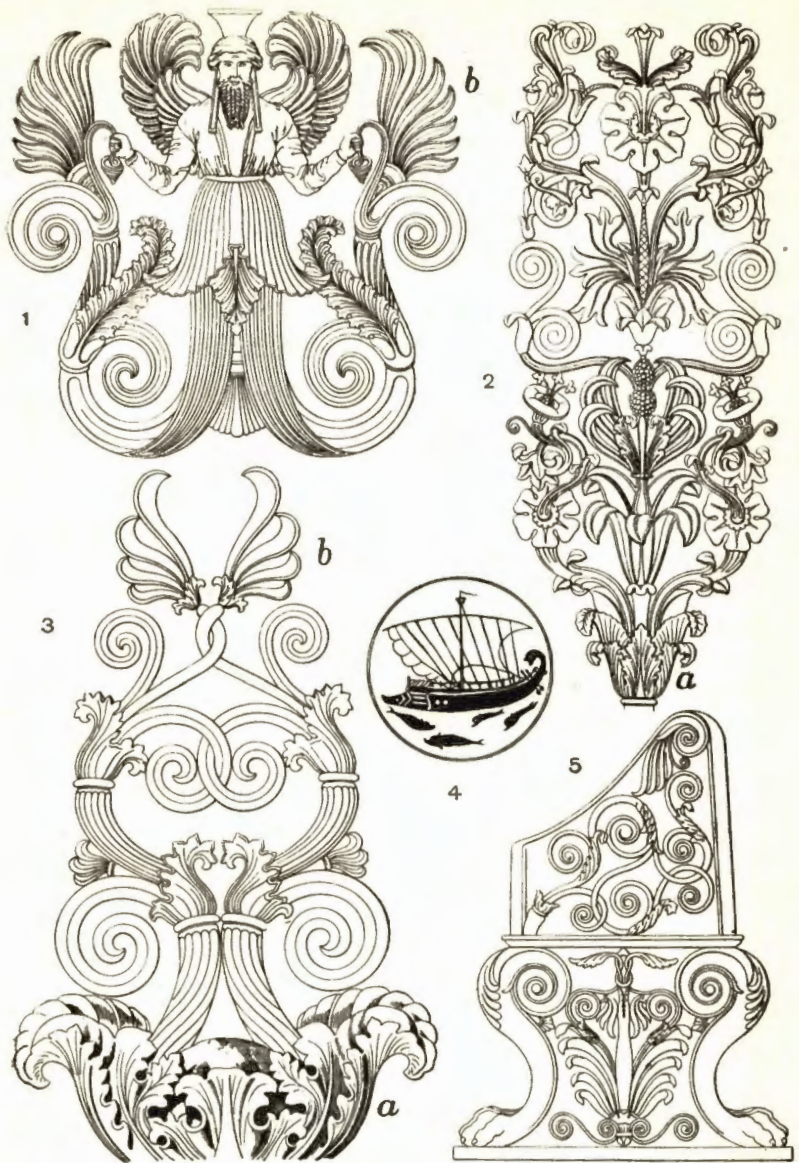
Taulu 8. Doorilaisen rakenteen päämuodot

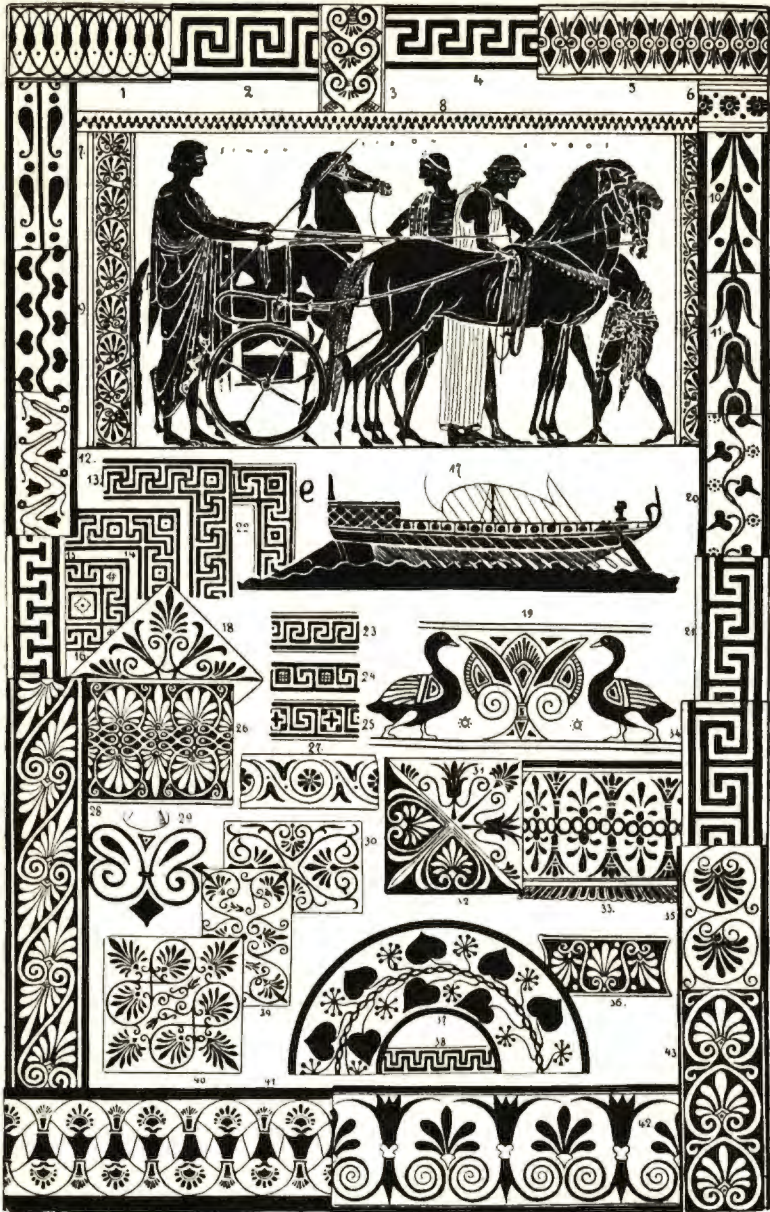
Taulu 9. Joonialaisen rakennuksen pylväitä ja muita erikoisosia. 1, 2, 4 ja 5. Pilasterikapiteeleja Miletosta. 3, 8, 9 ja 12. Minerva Poios-temppelistä Prienestä. 6. Apollotemppelistä Miletossa. 7. Prienestä. 10. Ateenasta. 11. Koriste Miletosta. 13, 14 ja 15. Prienestä.

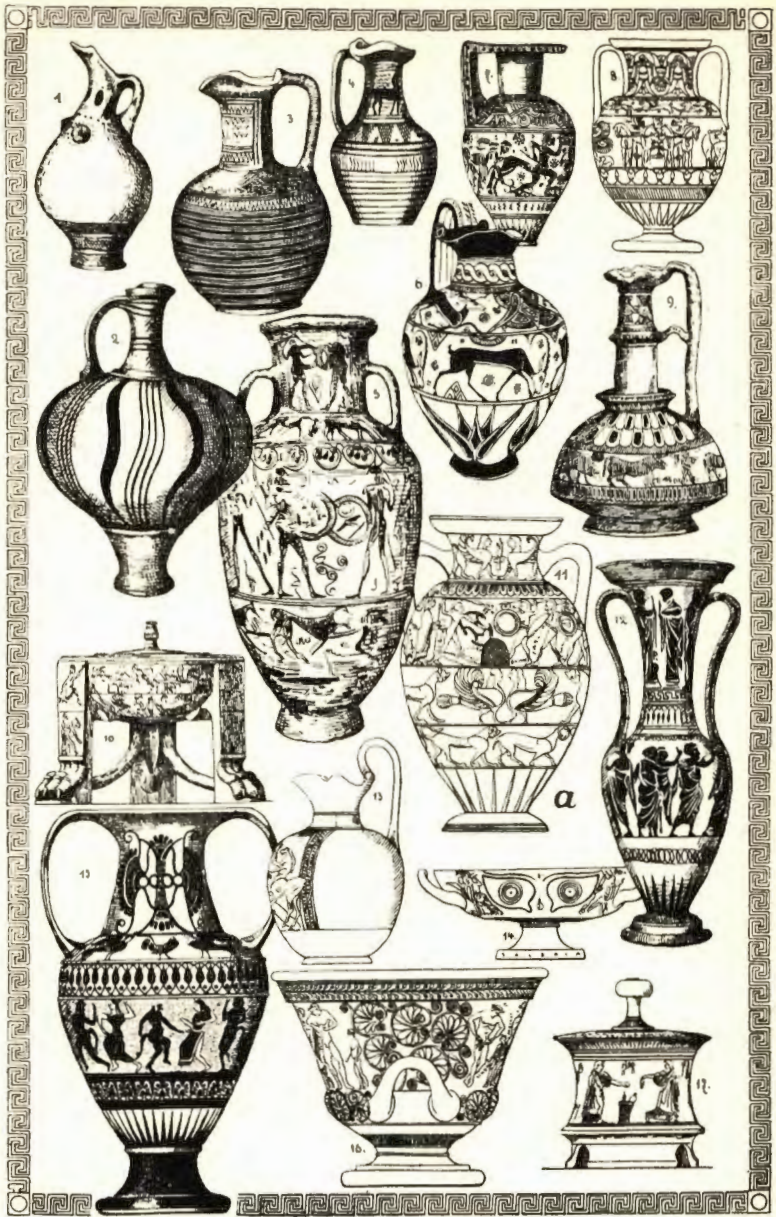
Taulu 10. Korinttilaisen tyylin erikoismuodot. 1. Kapiteeli Patarosta. 2. Kapiteeli tuulien tornista Ateenassa 3. Lysikrateen muistomerkistä Ateenassa. 4. Apollotempelistä Miletossa. 5. Tuulien tornin huippu. 6. Pylväänjalca Lysikrateen muistomerkistä. 7. Jupiter Olympiustempelistä Ateenassa. 8. Pilasterikapiteeli Paestumista. 9 ja 10. Lysikrateen muistomerkistä. 11. N:o 3:n leikkaus. 12. Eleusiista.

Taulu II. Kreikkalaisia akantuslehtikoristeita.

Taulu 12. Maalattuja koristeita.

Taulu 13. Savenvalutöitä etupäässä Attikasta.

Taulu 14. Kreikkalaisia pukuja, huonekaluja, talous- y. m. esineitä.

Etruskilainen ja roomalainen tyyli.

Etruskilaisten arvellaan olleen samaa kansaa, joka ennen doorilaisten vaellusta asui Peloponneson niemimaalla ja joka ennen roomalaisia oli korkeamman viljelyksen edustajana Italian niemimaalla. Heidän taiteessaan on sekä itämaista että helleniläistä vaikutusta, mutta myöskin itsenäisiä piirteitä. He ovat ensimmäisinä Euroopassa käyttäneet kiilanmuotoisista kivistä tehtyä *holvia* (enimmäkseen kuitenkin likaviemäreissä ja vesijohdoissa). Kapiteeli, joka on doorilaisen kapiteelin näköinen, palkisto ja katonreuna tehtiin kreikkalaiseen malliin. Kolonneilla

Kuva 20. Colosseum.

oli jalusta eli *postamentti*. Niiden välit olivat pitemmät kuin kreikkalaisessa arkkitehtuurissa. Suurista rakennuksista ei ole paljoa jäljellä. Huomattavimmat ovat hautarakennukset koristettuine seinineen. Hautamer-

keistä ansaitsevat huomiota makaavassa asennossa olevat muotokuvapatsaat maalatusta terrakotasta. — Roomalaisessa taiteessa tapaamme useita etruskilaisia omituisuuksia.

Roomalaiset toimivat tehokkaasti taiteenkin alalla, mutta olivat kreikkalaisen vaikutuksen alaisina varsinkin siitä asti, kun Kreikka kadotti valtiollisen itsenäisyytensä (v. 146 e. Kr.). He levittivät sivistystänsä laajalle Afrikkaan, Espanjaan, Ranskaan ja alppien pohjoispuolellakin oleviin maihin. Vielä satoja

Kuva 21. Tiituksen riemukaari.

vuosia jälkeen Kristuksen oli »roomalainen tyyli» käytännössä, jos kohta sitä muuteltiin kristittyjen tarpeiden ja vaatimusten mukaan, erittäinkin 300-luvulta alkaen (katso seuraavaa osastoa). Keisarikunnan hajoamisen jälkeen v. 476 j. Kr. se alkoi rappeutua.

Uutta roomalaisessa rakennustaiteessa ja tärkeätä seuraavain aikojen kehitykselle on kreikkalaisen kolonnirakennuksen yhdistäminen kaari- ja holvijärjes-

t e l m ä ä n. Aluksi rakennettiin seinämuuri kaari-aukkoineen erikseen ja pylväsjärjestö palkistoineen laitettiin aivan kuin liimaten tähän kiinni, mutta myöhemmin käytettiin pylväitä suorastaan kannattamassa holvikaaria siten, että kapiteeli välittömästi muodosti kaaren jalustan, taikka siten, että kapiteelin päällä oli pieni pätkä palkistoa, josta kaari kohosi. Kolme kreikkalaista tyyliä, joita täällä nimitettiin »järjestöiksi», säilytettiin tehden joitakuita muutoksia, ja käytettiin niitä kaikkia paljon enemmän kuin Kreikassa monikerroksisissa rakennuksissa. Alkaen alhaalta päin oli ensin doorilainen, sitte joonialainen ja ylinnä korinttilainen. Kolonnin jalka, jolla oli alusta eli postamentti, tehtiin usein korkeammaksi, varsi oli toisinaan sileä ilman uurroksia (siinä tapauksessa tehty täplikkäästä marmorista), toisinaan koristeltu. Kapiteelin, palkiston, päätykolmioiden ja katonreunan muodot vaihtelivat ja rikastuivat.

Sotaiset voittomerkit tai kukkaseppeleet koristivat friisiä. Enimmäkseen käytettiin korinttilaista kolonnia. Yhdistämällä joonialaisen ja korinttilaisen kapiteelin muotoja syntyi n. s. k o m p o s i t a k a p i t e e l i. Muitakin sekamuotoja tavataan. — Kolonnikerroksen päällä on toisinaan matalampi (usein aukoton) kerros, n. s. a t t i k a.

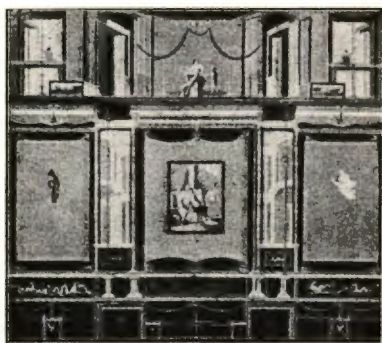
Holvirakenteista tavallisin oli t y n n y r i h o l v i sekä myös r i s t i h o l v i ja k u p o o l i. Puolikolonnit ja pilasterit joutuvat yhä enemmän käytäntöön, samoin konsoolit. Niitä kaikkia, vieläpä kolonniakin, käytetään toisinaan ainoastaan k o r i s t u k s i n a.

Roomalainen rakennustaide on monipuolisempaa ja moninaisempaa kuin kreikkalainen. Suhteet kävivät suuremmiksi, joskus aivan jättiläismäisiksi. Rakennusaineena käytettiin alussa kalkkikiveä ja koristuksina terrakottaa, myöhemmin milloin mitään. Keisariaikana oli hiottu marmori hyvin tavallista. Tiiliseinät verhottiin sillä monenlaisten mallien mukaan (tahi myös koristeellisesti maalatulla stukilla), ja varsinkin kolonneihin tuotiin mitä erivärisintä ja -lajisinta kiveä, usein hyvinkin etäältä.

T e m p p e l i rakennettiin etruskilaiseen tapaan korkealle penkereelle ja oli sen etusivulla usein vaan yksi, sellasta verrattain kaukana oleva kolonnirivi tai suurehko avonainen kolonnihalli. Usein käytettiin k e s k u s r a k e n n u s t a (semmoinen

on esim. Rooman Panteon, jossa on sopusuhtainen puolipallonmuotoinen kupooli sekä esihalli; tavallisesti ovat pyörörakennukset kolonnien ympäröimiä). Toisinaan on suorakaiteen muotoisen temppelisellan toisessa päätyseinässä komero (a p s i d i). Yleiset hallit, *basilikat*, joissa tuomioistuimella ja kauppaoikeustolla y. m. s. oli paikkansa, olivat myös rakennetut viimemainitun perusmuodon mukaan, mutta olivat ne tavallisesti kahdella tai neljällä kolonnirivillä jaetut »laivoihin». Keisariaikana rakennettiin suurenmoisia *palatseja* sekä monellaisia näyttelykenttiä. Huomiota ansaitsevat kylpylaitokset (termit) kupoolisaleineen ja korkeine, ristiholvikattoisine huoneineen.

Ornamentiiikka muuttuu Rooman vallan aikana rikkaammaksi, sirommaksi, komeammaksi, jopa ylellisemmäksi. Joskus koristellaan rakennuksia ylenmääräisesti. Tyylliteltyt kasviornamentit pysyvät edelleen käytännössä (katso taulu 16 ja 17) samoin muunala- ja helmisauvat sekä suippokärkiset leikkaukset. Aaltomaiset ornamentit ovat tyyllille ominaisia, niinkään köynnökset ja sepeleet. Akantuslehden muodot käyvät rehevämmiksi. Vielä on mainittava ruusuukkeet, viiniköynnösaiheet, laakeri, muratti y. m. Tyylliteltyjen kasvimuotojen ohella aletaan käyttää naturalistisia. Eläinkuvien

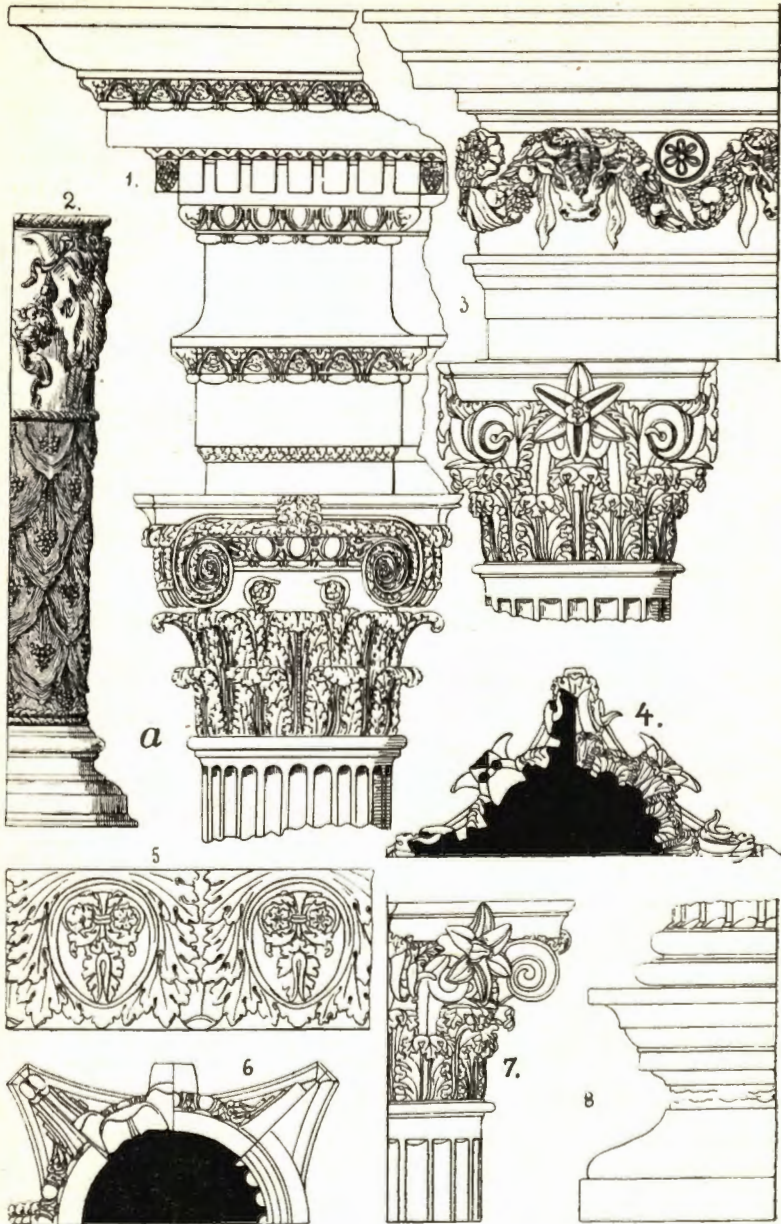

Kuva 22. Seinämaalaukset Pompeijista.

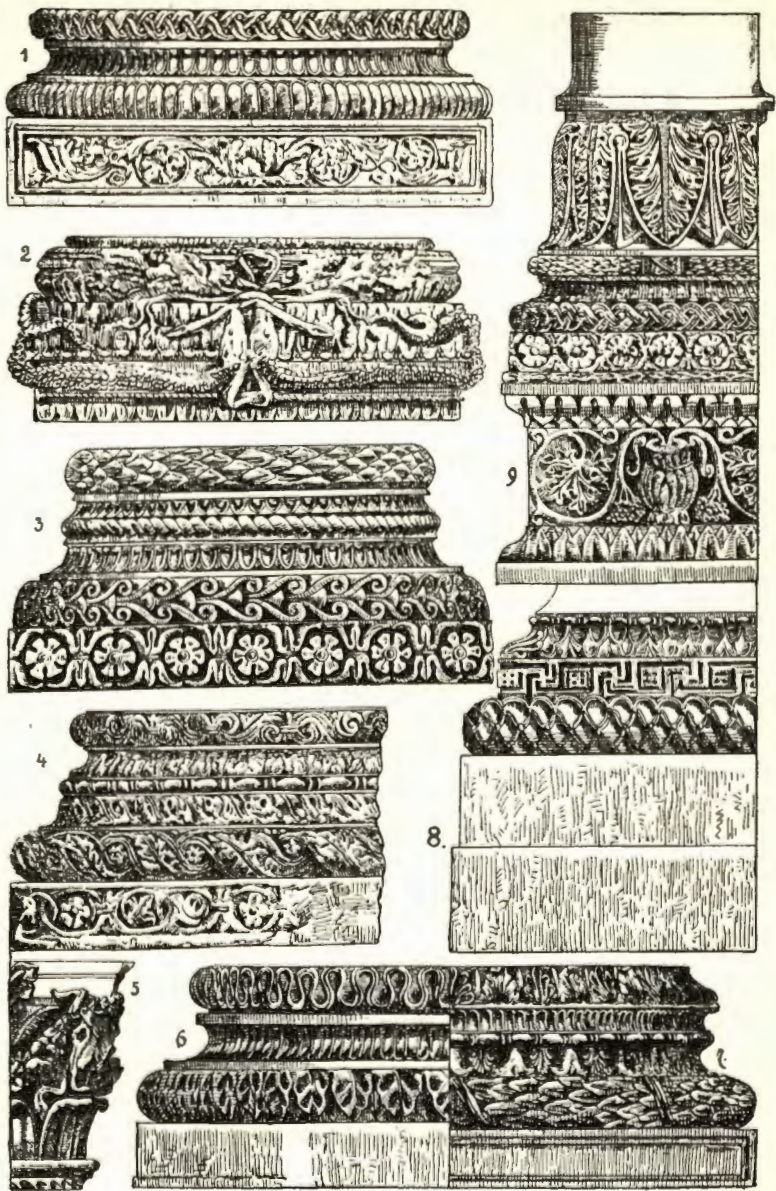
joukossa tapaamme, paitsi leijonaa, erittäinkin kotkan, oinaan, härän, suden (Rooman vaakunassa). Vihdoin joutuivat fantastiset sekamuodotkin käytäntöön.

Kuvanveistotaide on osaksi kreikkalaisen jäljittelemistä. Muotokuvien tekemisessä on roomalainen realismi kuitenkin saavuttanut suuren kehityksen. Veistetyillä koristusesineillä on roomalaisessa kodissa tärkeä sijansa. Huonekaluteknikka kehittyi yhä rikkaammaksi kreikkalaisten muotojen pohjalla.

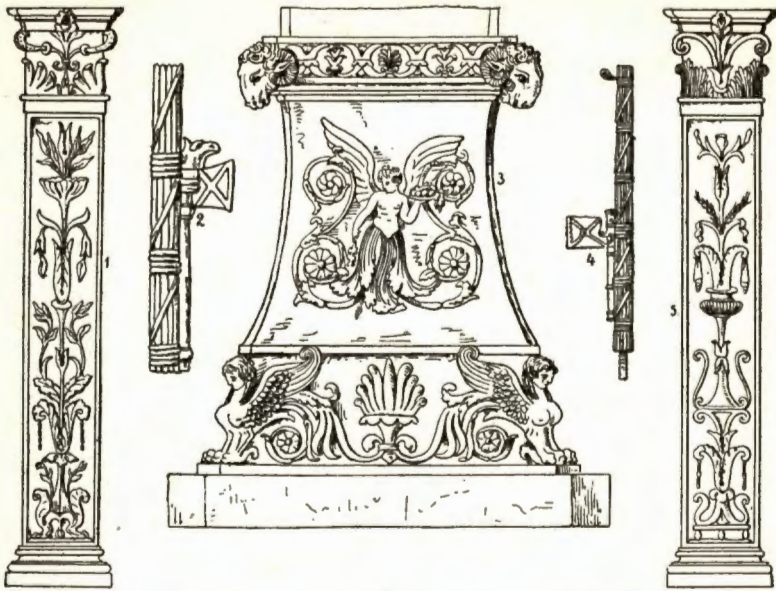
M a a l a u s t a käytettiin paljon koristeluun. Pompeijista kaivetuista rakennuksista nähdään eri aikojen tyylejä. Niinpä on stukille maalattu pintoja jäljitellen marmorikoristelua, tahi on seinille maalattu kolonnisovitteluja ja niiden väliin joko yksinäisiä kuvioita tummalle tai punaisenruskealle pohjalle tahi suurehkoja kuvaryhmiä. Tavallinen koristeluaihe pompeiji'aisessa salissa oli senaikuisen teatterinäyttämön kuva näyttelijöineen. Vielä tapaamme mielivaltaisia kevyitä arkkitehtuuri-maalauksia. Paitsi tavallisia seinämaalauksia (jotka tehtiin kostealle kalkkipohjalle ja nimitetään »a l f r e s c o» ja joihin toisinaan on poltettu vahavärejä ja silloin sanotaan »e n k a t i k a»-m a a l a u k s i k s i) alettiin yhä enemmän käyttää m o s a i k k i m a a l a u s t a (pienistä värjätyistä lasi- tai kivipalasista) varsinkin lattiaa, toisinaan seiäkin ja komeroita koristamassa. Mosaikkimaalaus oli jo aikaisin tunnettu Itämailla ja Kreikassa.

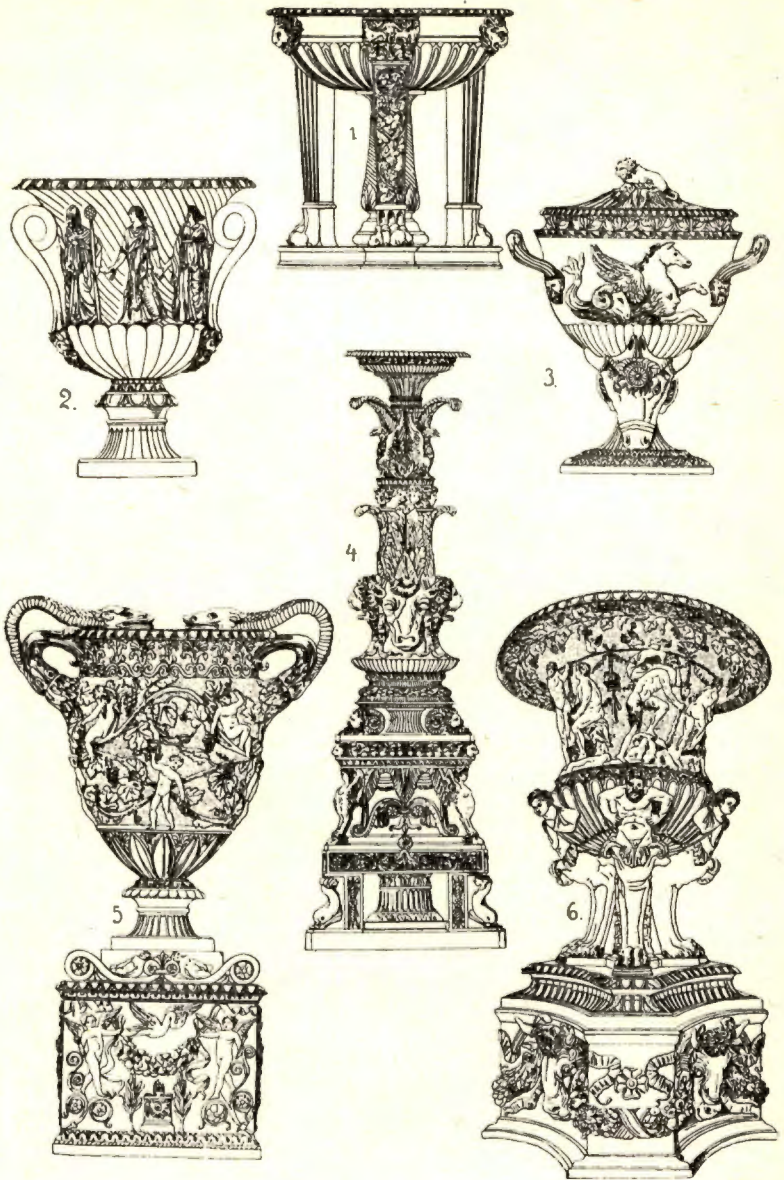
Taulu 15. Roomalaisia pylväsmuotoja. 1 ja 6. Septimius Severuksen kaaresta Roomasta. 2. Piranesin piirustama roomalainen uhrialttari. 3. 4. 7. ja 8. Vestan temppelistä Tivolissa.

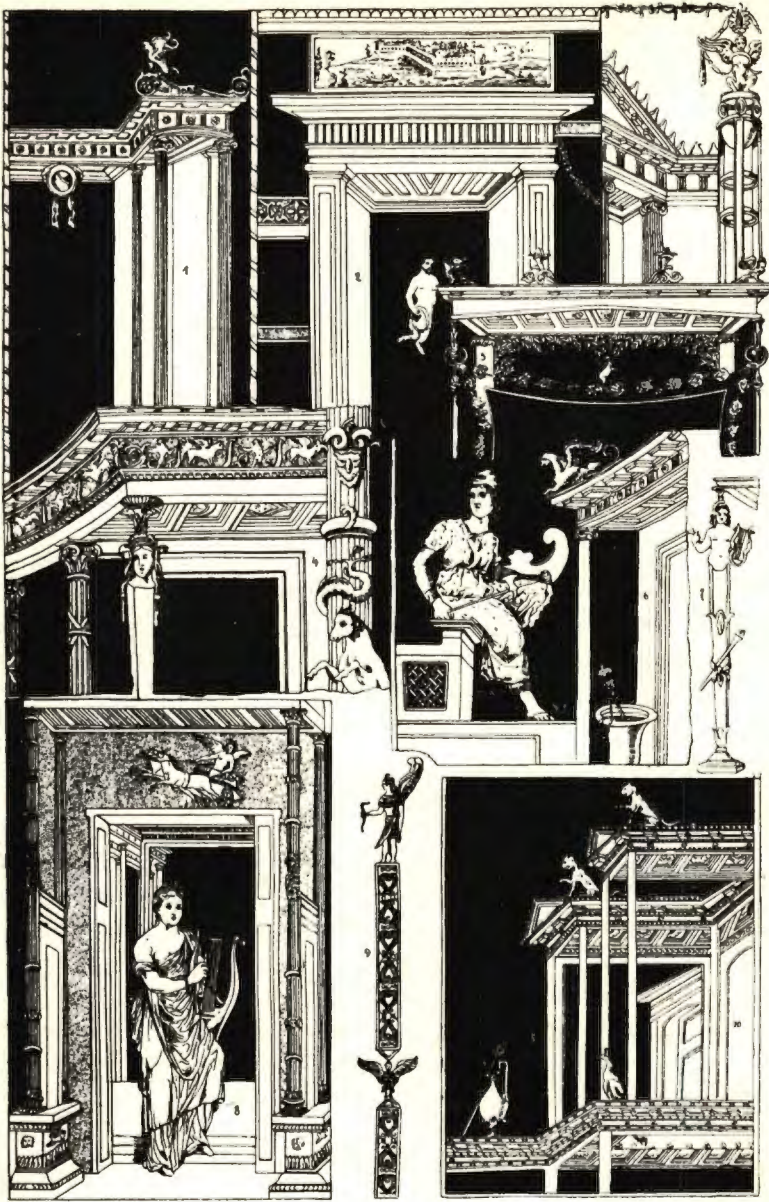
Taulu 16. Roomalaisia pylväänkantoja. (Piranesin piirtämiä.) 1 ja 8. Villa Albanista Roomassa. 2. Villa Barbeninista. 3. Neron temppelistä. 4. Augustuksen mausoleumista. 5. Villa Farnesestä. 6. Qvatuor Corovatorum temppelistä. 7. Tiberinsaaren basilikasta. 9. Praxedes temppelistä.

Taulu 17. Roomalaisia akantuslehti-koristeita. 1 ja 5. Aracoeilin luostarista Rooman läheltä. 2. Palazzo Massimista. 3. Marmorialtari Villa Borghesesta Roomassa. 4. Kapitoliumista. 6. Friisi Tivolista. 7. Friisi Villa Aldobrandinista.

Taulu 18. Roomalaisia astioita marmorista (1, 2, 4 ja 5) sekä savesta (3).

Taulu 19. Seinämaalauksia Pompeijista.

Muinaiskristillinen ja bysanttilainen taide.

Muinaiskristillinen taide liittyy luonnollisesti kreikkalais-roomalaiseen. Mutta varsinkin Itämailla kehittyi siinä itsenäisiä piirteitä, jotka aikojen kuluessa joutuivat yleiseen käytäntöön.

Alussa pidettiin jumalanpalvelukset yksityisasunnoissa. Vainojen aikana täytyi usein paeta maanalaisiin hautarakennuksiin, *katakombeihin*. Niiden suuremmissa kammioissa, joissa oli pyhien henkilöiden hautoja, saattoi pieni seurakunta viettää jumalanpalveluksensa. Haudoilla esitettiin *»oratorioita»*, hengellisiä laulukappaleita. Vasta Konstantinuksen ajalta, 300-luvun alkupuolelta, on varsinaisia kirkkoja säilynyt.

Muinais-roomalainen yksityisasunto atriumineen ja pylväskäytävineen oli sopiva jumalanpalvelukseen, koska se helposti voitiin jakaa etuhuoneeseen (kastamattomia varten), kokoushuoneeseen sekä alttarihuoneeseen, jossa rakkaudenateriat nautittiin. Kirkkoihin liitettiin usein katolla varustettujen käytävien ympäröimä etupiha, jonka keskellä oli kaivo ja joka edelleenkin sai pitää nimen *atrium* (myöhemmin sanottiin sitä myös paratiisiksi). Kirkkorakennuksen mallina on kuitenkin ollut roomalainen torihalli, joka oli jaettu laivoihin; *basilika*-nimitys on myös siitä tullut. Puoliympyränmuotoinen komero, *apsidi* (*»concha»* eli tribuna), joka oli jo muinaisessa basilikassa ja joskus tempelirakennuksessa, lainattiin kirkkorakennukseenkin ja tuli siinä etevimpien pappien paikaksi. Siihen liittyi alttarihuone, jonka edessä oli kuorolaulajien paikka. Siitä on alttari- ja pappienhuone saanut nimen *»kuori»*. Kuoria erotti aitaus varsinaisesta *kirkosta*. Yläpuolelle rikkaasti koristetun *alttaripeydän*, jossa säilytettiin pyhänjäännöksiä, asetettiin *tabernakeli* eli *baldakini* (kunniakatos).

Apsidi, joka länsimaissa oli kauvan ilman akkunoita, oli alussa länteen päin ja ovi itään kuten vanhoissa tempeleissä. Nykyinen päinvastainen järjestys tuli 500-luvulla Itämailta Ravennan kautta.

Runkohuoneen alttarinpuoleisessa päässä, kuorin kummallakin puolella, oli *ambo*, luku- ja saarnatuoli epistolana ja evankeliumin lukemista varten. Runkohuoneen toinen puoli oli miehiä, toinen naisia varten, ja sen alapäässä tai erityisessä etuhallissa seisoivat katumuksentekijät sekä katekumenit eli kasteelle pyrkijät.

Muinaiskristittyinä aikana sekä koko keskiajalla on kirkkorakennus taiteen tärkein ala, missä tyyliuodot kehittyvät. Kirkko on joko *piirkänomainen* (basilikanmuotoinen) tahi pyöreä, *keskusrakennus*. Edellisessä tapauksessa on runkokuone yksi- tahi kolmilaivainen, suuremmissa kirkoissa viisilaivainen. Laivoja erotti toisistaan kolonnirivit, jotka usein olivat tuodut vanhoista rakennuksista, toisinaan oli kolonnien joukossa patsaita. Niitä yhdistää suorat arkitravat tahi kaaret, *arkivoltit* (muodostaen *arkadeja* eli kaarisarjanteita), jotka kannattavat keskilaivan seinää. Näiden akkunoista, jotka ovat ohuista kiviliuskoista (myöhemmin lasista), pyrkii niukka päivänvalo sisälle. *Ristikirkot* syntyivät Italiassa siten, että (alussa aivan pienet) lisärakennukset tehtiin kuorin sivuille. Katto oli puusta ja sen kannatteet tavallisesti näkyvissä. Rakennus on ulkopuolelta yksinkertainen, niukasti koristettu. Kirkon viereen rakennettiin joskus torni, johon keskiajalla asetettiin kellot («kampanili»).

Kristittyjen keskusrakennuksille, joita varsinkin Itämailla käytettiin, oli mallina vanhan ajan pyörötemppelet, termisalit, haudat y. m. (Jerusalemiin P. haudan kirkon mukaan on monta rakennusta Länsimaissakin rakennettu). Sisimmän keskushuoneen ympärillä on toisinaan yksi tahi kaksi *käytävää*. Eritäinkin kastehuoneet, *baptisteriat*, rakennetaan kauvan pyöreiksi tai kahdeksankulmaisiksi. Paitsi puukattoa käytettiin keskuskirkoissa muurattua *kupolia*.

Kapiteelin y. m. *ornamentiikkaan* siirtyi vähitellen itsenäisiä piirteitä kristillisestä symboliikasta. Seinät kaunistettiin usein *mosaikkikuvilla*. Varsinkin

oli niitä apsidissa sekä sen rajakaareissa (tribunikaareissa) taikka poikkilaivan ja runkokuoneen välisessä kaareissa (riemukaareissa). Katakombeissa ja vanhemmissa kirkkoissa käytettiin edelleenkin freskomaalaustekniikkaa. Esitys oli alussa enimmäkseen koristeellista, ihmiskuvia oli jotenkin

Kuva 23. Kirkko Moskovan Kremlissä.

vähän ja sen sijaan käytettiin pyhien henkilöiden vertauskuvia ja nimikirjaimia. Tavallimmat vertauskuvat olivat risti, karitsa, Fenixlintu, pelikaani y. m. Myöhemmin maalattiin suurehkoja figuurimaalauksia, joskus sarjoina, joissa kohtauksia Uudesta Testamentista yhdistettiin Vanhan Testamentin vertauskuvallisiin tapahtumiin. Antiikin kasviornamentiikka säilyi kauan. Kreikkalaiseen ja roomalaiseen taiteeseen verrattuna on muinaiskristillinen maalaus- ja kuvanveistotaide kömpelöä ja kehittymättömpää.

Välimeren idänpuoleisissa maissa säilyi muinaiskristillinen taide kauan. Vähässä Aasiassa oli itämainen kristillinen viljelys omintakeista ja vilkasta. Bysantiumin (Konstantinopolin) keisarikaupungissa kehittyi suurenmoinen loisto, varsinkin ennen kuvariitojen aikaa; taide muuttui siellä kuitenkin 500-luvulta alkaen yhä jäykemmäksi ja kaavamaisemmaksi. Tavallisesti erotetaan länsimaiden roomanilainen tyyli bysantilaisesta, vaikka samalla huomattakoon, että edellinen monessa kohdin on saanut vaikutuksia viimeisimmästä.

Useista erilaisista päämuodoista kehittyi Itämailla kirkkorakennus, joka useimmiten saa keskusrakennuksen leiman. Pohjapiirros on usein kreikkalaisen ristin muotoinen, jonka haarat toisinaan ovat pyöristetetyt. Ristiholvi tuli aikaisin käytäntöön kupoolin ohella. Viimeisimmät ovat tavallisesti neljän holvikaaressa varassa. Näitä kaaria yhdistää holvikolmiot.

Suureen kupoolihuoneeseen liittyy pienempiä, joiden kattona on puoli kuppoo li. Holveja kannattaa mahtavat patsaat, joiden edessä toisinaan on kolonneja tai puolikolonneja. Solakat kolonnit omituisine kapiteeleineen tukevat gallerioja, pylväsparvekkeita, ja emporeja, lehtereitä. Kapiteelin yläpää on nelikulmainen. Se kannattaa n. s. holvikuu tiota, josta kaaret lähtevät. Valo virtaa sisälle sivulaivojen, kuorin ja apsidin akkunoista. Kuorissa on erityiset sivuhuoneet aarteiden y. m. säilyttämistä varten. Läntisen pääkäytävän edessä on milloin enemmän milloin vähemmän avonainen etuhalli, josta ulkonee tornimaiset sivurakennukset.

Ornamentiikassa käytetään runsaasti tyylieltyjä lehtiaiheita, jotka ovat pinnalle levitetyn pitsikudoksen näköisiä. Joskus muistuttavat ornamentit itämaisia kudontamalleja. Ihmiskuvat ovat kaavamaisia pitkänomaisine, ohuine ja jäykkine piirteineen.

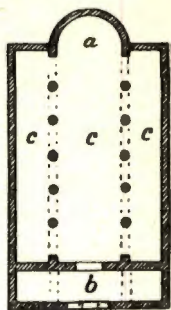
Itämaisen kristillisen kulttuurin vaikutus ulottui Vähästä Aasiasta ja Bysantiumista pitkin Välimeren rantoja ja huomataan sitä Länsimaissakin, varsinkin mosaikki- ja emaljimaalauksen, metallitekniikan sekä norsunluuteosten alalla. Usealla taholla, erittäinkin Aasiassa ja Afrikassa, sai se väistyä muhamettilaisuuden tieltä. Kuvimminkin säilyi se muutamilla seuduilla Balkanin niemimaalla ja Armeniassa sekä levisi sieltä Venäjälle. Venäjällä on vanha bysanttilainen taide osaksi säilynyt, mutta alkuperäinen sopusuhtaisuus on kadonnut ja sijaan on tullut säännöttömyyttä ja liiallista komeutta. Rakennustaiteessa esim. tapaamme oikullisia, ulkonevia tornirakennuksia sipulinmuotoisine kupoolikattoineen, kuvaamataiteessa taas elotonta jäykkyyttä yhdistettynä dekoratiiviseen prameiluun.

9

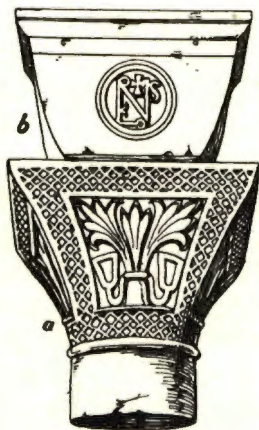
5

1

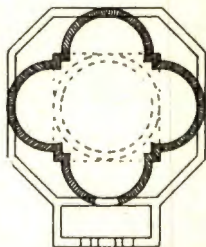
8

6

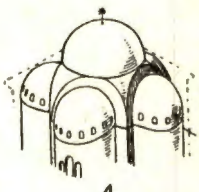
2

3

7

4

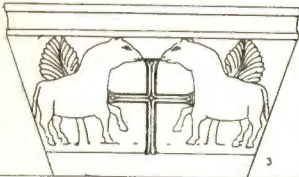
Taulu 20. Muinaiskristillisen tyylin muotoja. 1. Basilikan pohjakuva. 2. Basilika. 3 ja 4. Ristiholvirakenne.

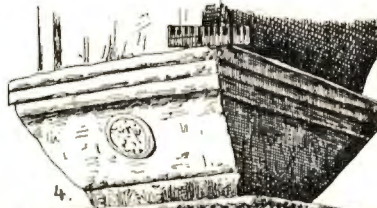
1

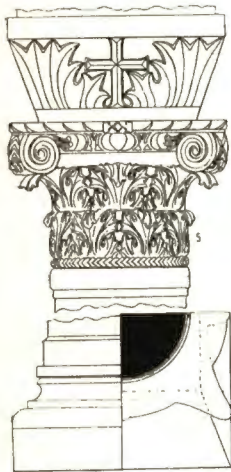
2.

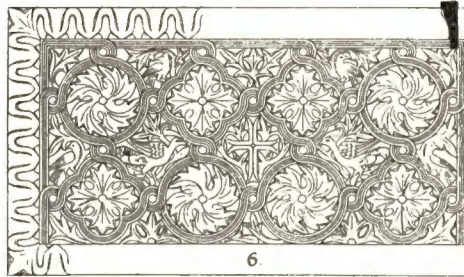
3

4.

5

6.

7.

Taulu 21. Muinaiskristillisen ja bysanttilaisen tyylin muotoja. 1. Friisi Danasta Syyriassa. 2. Kapiteeli S. Apollinare nuovosta Ravennassa. 3, 4 ja 5. S. Vitalesta Ravennassa. 6 ja 7. Ravennasta.

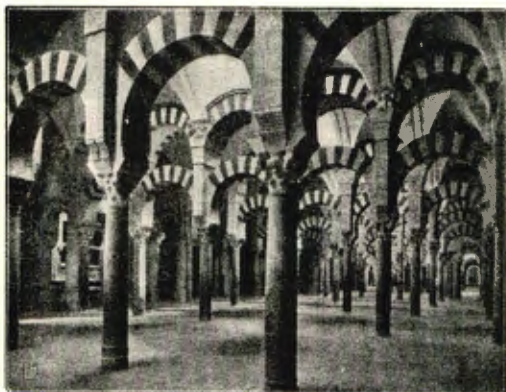
Muhamettilainen eli maurilainen tyyli.

Muhamettilainen taide on alkuisin 600-luvulta j. Kr. ja on se muodostunut itämaisista, muinaiskreikkalaisista ja roomalaisista sekä bysanttilaisista aiheista. Viimemainittuihin kuuluvat kolonnijärjestelmä ja kupoolirakennus (samoin myös keskusrakennus, jota Islamin tunnustajat toisinaan käyttivät). Paitsi pyörökaarta, joka usein on jatkettu, tavataan varsinaisia itämaalaisia muotoja: huippukaari, harjakaari, s a t u l a k a a r i, (aasinselkäkaari) sekä hevosenkenkäkaari. Laakean puukaton ohella käytetään omituista puu- ja stukkikoristeista kattoa n. s. stalaktiittiholvia.

Moskea, jossa jumalanpalvelukset pidetään, on avara, kolonnirivien jakama rukoushuone. Joskus on siinä pieni apside (Mekkaan päin) sekä avara etupiha, jonka keskessä on kaivo. Ulkoasultaan on moskea yksinkertainen ja vaatimaton (Välimeren maissa); itä-

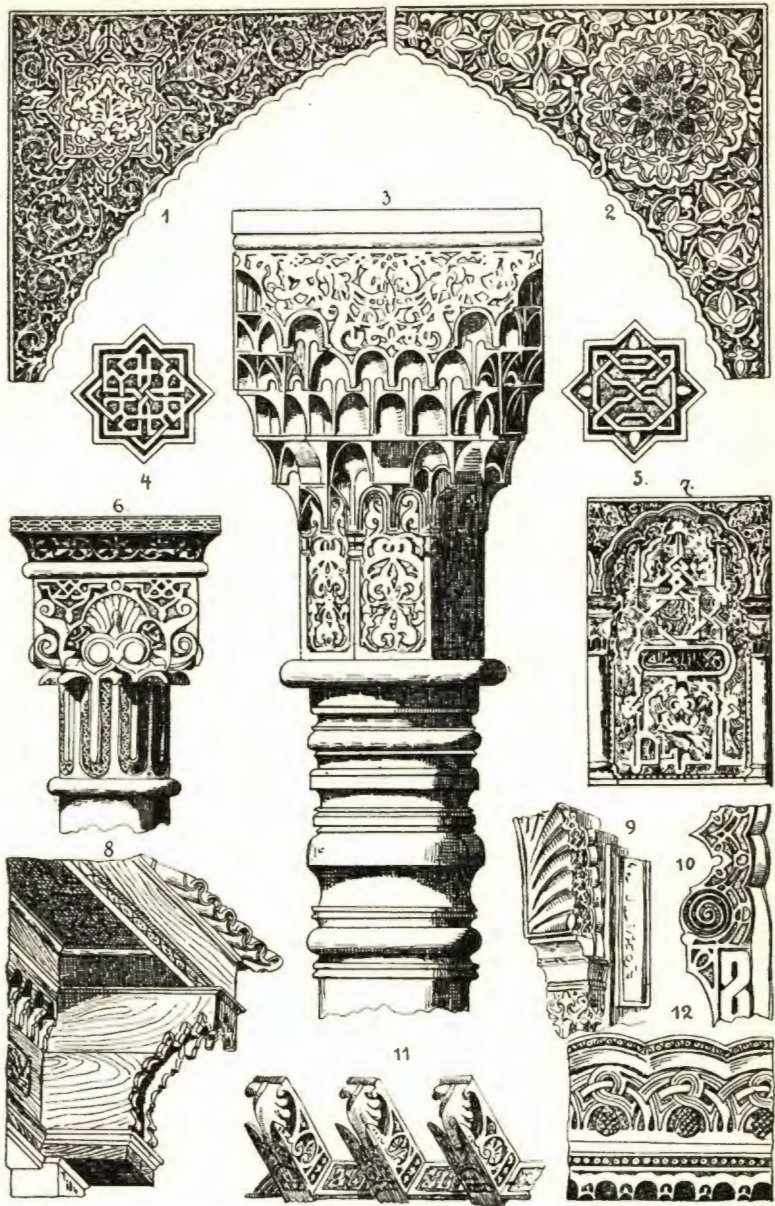
semmissä maissa on faasadi kuitenkin rikkaammin koristettu.

Kupoolit ja minareetit (hoikat, korkeat tornit) tekevät rakennuksen viehättävän näköiseksi. Ääriviiva on usein hevosenkengänmuotoinen. Paitsi moskeita rakennetaan (esim. Espan-

Kuva 24. Maurilainen holvirakenne.

jassa) loistavia ruhtinaspalatseja, joita sisäpuolelta koristaa rikas ja kirjava ornamenttiikka. Poltetusta savesta tehtyihin monivärisiin mosaikkikoristuksiin, joita on seinillä ja lattioissa, on käytetty tekstiili- eli kudontamalleja. Geometriset kuviot ja tyylytellyt kasvimuodot kutoutuvat toisiinsa muodostaen ylen monimutkaisia pintakoristuksia, n. s. arabeskeja. Näihin liittyy usein kauniisti kirjoitettuja koraanin lauseita. Ihmis- ja eläinkuvia ei koraanin kiellon vuoksi yleisesti käytetä islamilaisessa taiteessa. Poikkeuksena tässä suhteessa on Persian ja Indian taide. Persiassa on koristelu naturalistisempaa ja esiintyy siinä, kuten sanottu, myös ihmis- ja eläinaiheita. Seinät sekä sisältä että ulkoa ovat täynnä siro kukkasornamentiikkaa. Indiassa, missä suurenmoinen islamilainen arkkitehtuuri kukoisti 1600-luvulle asti, tapaamme kotimaisia, haaveellisen mielikuvituksen luomia piirteitä muhamettilaisessa rakennustaiteessa. Espanjassa sitä vastoin huomataan länsimaista vaikutusta rakennus- ja koristelumuuodoissa; komeus ja loisto vallitsi moskeoissa ja linnoissa (Cordovan, Granadan, Alhambran ja Sevillan). Mutta vaikuttivat maurilaisetkin puolestaan kristittyjen rakennustaiteeseen, samoin saraseenit Etelä-Italiassa ja Sisiliassa, missä normannien aikana syntyi omituinen sekoitus pohjoismaalaisten ja itämaalaisten taiteellisesta mausta.

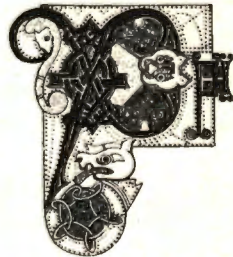
Taulu 22. Maurilaista koristelua. 1 ja 2. Täytepintoja Alhambrasta 3 ja 6. Kapiteeleja Alhambrasta. 4, 5 ja 7. Koristeita Alhambrasta. 8. Tangerin moskeijasta. 9, 10 ja 12. Alhambrasta. 11. Toledosta.

Keltiläiset ja germaanilaiset tyyliuodot.

Pronssikautta seurasi (Pohjoismaissa v. 500 paikoilla e. Kr.) rautakausi, jolloin pronssin ja kullan ohella rauta yhä enemmän tuli käytäntöön. Euroopan mannermaalla olivat *keltit* kauvan vallitsevana kansana; heidän viljelyksensä kukois-tusajan luullaan kestäneen kaksi tai kolme viimeistä vuosisataa e. Kr. Kansainvaellusten aikana saivat he väistyä Keski-Euroopasta *germaani*en tieltä ja sulautuivat he näihin tahti roomanilais-tuivat. He säilyttivät kauvan omituisuutensa Brittein saarilla, varsinkin Irlannissa, jossa sitä huomataan vielä senkin jälkeen, kun kristinoppi oli tuotu maahan, esim. veistetyissä tahti maala-tuissa fantastisissa pujottelumalleissa (kirjojen kuvissa, »mi-niatyryissa»).

Alppien pohjoispuolella oli *rakennustaide* verrattain alhaisella kannalla ennen kristinopin maahantuomista. Vanhoilta ajoilta säilyneitten yksinkertaisten kivrakennusten jäännöksistä näh-dään, että ne ovat rakennetut ilman laastia. Puuta osatiin käyttää paremmin; toisinaan asetettiin hirret vaaka-suoraan, toisinaan pystyasentoon. Siten on paalu-rakennukset jo ammoisina aikoina tehty.

Ornamentiikka tunnetaan paljon paremmin työ- ja sota-aseista. Vanhemmat geometriset mallit säilyivät osaksi. Enim-mäkseen käytettiin ympyröitä ja ympyrän osia, aaltoviivoja, kolmikulmia, harkkoviivoja j. n. e. Erittäin suosittuja olivat pu-jotusmallit. Usein näkyy viivaorna-mentiikka liittyvän eläinmuotoihin. M. m. oli varsinkin hevonen mieluinen aihe. Lintuja sekä mielikuviituksen synnyttämiä

Kuva 25. Keltiläinen koristeltu alkukirjain.

käärme-eläimiä tavataan myös, mutta hyvin tyyliteltyinä. Eri ruumiinosat pujoteltiin toistensa lomiin: niinpä on esim. soljen kärjessä pää, josta lähtee vääntynyt ruumis. Siinä voidaan nähdä esim. yksi etujalka ja yksi takajalka, useasti moniosaisena, ja vihdoin häntä. Nämä ruumiinosat voivat olla niin toisiinsa kietoutuneet, että useasti on vaikea saada selvää aiheen synnystä. Vartalo tai takaraajat venytettiin, kunnes näyttivät pitkältä kiemurtelevalta hännältä (huom. muinaispohjoismainen lohikäärmekiemura eli riimukivikoristus, joka säilyi kauvan.) Toisinaan muodostettiin jäsenistä mahdoton paljous *n a u h a k i e m u r o i t a*, jotka pujoteltiin toisiinsa (n. s. irlantilainen malli). Kasvikoristeet tulivat paljon myöhemmin käytäntöön.

Kun keltit ja germaanit ottivat vastaan kristinuskon, liittyi heidän taiteensa luonnollisestikin ensin Etelän ja Idän muinaiskristilliseen taiteeseen. *Merovinkien* aikana Ranskassa kehittyi puoleksi antiikkia jäljittelevä koristelutaide. Kaarle Suuri edisti taidetta Saksassakin muinaiskreikkalaiseen ja roomalaiseen suuntaan. (Tästä syntyi n. s. *karolinkien renesanssi*.) Ravennan ja itäisten kristittyjen maiden mallin mukaan rakennettiin kappeleita ja kirkkoja, joissa oli keskusrakennuksen pohjamuoto ja kupoolikatto. Muuten käytettiin rakennuksissa enimmäkseen basilikan muotoa. Voimakkaat patsaat kannattivat yksinkertaisia pyörökaaria. Laki oli tasainen, puusta tehty tahi muurattu holvi. Kaarissa ja katonreunassa huomaa roomalaisten jäljittelemistä. Samoin niukassa koristelussa, jonka muodot ovat karkeita tai huonontuneita.

Taulu 23. Kelttiläisiä koristeita

Romaanilainen tyyli.

900-luvulla alkaa uusi sivistys versoa Pohjois-Italiassa ja alppien pohjoispuolella, kristittyjen germaanien ja germaanilais-romaanilaisten kansojen keskuudessa. Syntyy uusi selväpiirteinen kristillinen taide, jota sanotaan »romaanilaiseksi». Useita aineksia lienee siihen tullut tuosta kerran niin elinvoimaisesta itämaisestä kristillisestä taiteesta (esim. läntinen halli ulkonevine tornimaisine sivurakennuksineen, pilarijärjestelmä sekä runko-huoneen ristiholvi, jatkettu kuori, johon valo tulee apsidista). 1000-luvulla on tyyli täysin kehittynyt ja kestää sen kukoistusaika 1100-luvun loppuun. Alituisesti käytännössä olevan pyörökaaren mukaan on sitä myös sanottu »pyörökaarityyliksi».

Romaanilaisen rakennustyylin perustana on muinaiskristillinen tyyli. Basilikan muoto säilyy edelleen. Kirkkojen pohjumuoto, jonka pilari- ja holviosastot enimmäkseen ovat nelikulmaiset, laajenee erittäinkin itäänpäin. Sekä poikkilaivaa että kuoria laajennetaan. Kuorin alla on useasti n. s. krypta, kätkeyty huone. Joskus on kirkon läntisenkin päään jatkona kuori ja voi se olla poikkilaivalla varustettu tai ilman sitä. Vielä pidettiin tärkeänä emälaivan jakaminen osastoihin kolonniriveillä, jotka kannattavat arkadeja, kaarisarjoja. Usein käytettiin kuitenkin vuorotellen kolonneja ja pilareita. Samoin pidettiin monessa paikassa katonkannatteenäkyyssä ja koristettiin ne joskus vähän, toisinaan enemmän. Toisinaan oli kirkoissa tasanen, maalauksilla varustettu puulaipio. Sitäpaitsi käytettiin tynnyriholvia ja sittemmin yksinkertaista ristiholvia. Holvikattoinen pilaribasilika on tyylin myöhempänä aikana tavallisin.

Vihdoin rakennettiin kello torni. Tavallisimmin kohosi se kirkon länsipäästä ja oli välttämättömästi kuuluva pohja-

muotoon; suuremmissa katedraaleissa eli tuomiokirkoissa (piispankirkoissa, »münstereissa» eli abotinkirkoissa) on kaksi tornia läntisessä päässä. Toisinaan rakennettiin kahdeksankulmainen torni n. s. *ristikeskuksen* päälle. (Ristikeskus on poikkilaivan

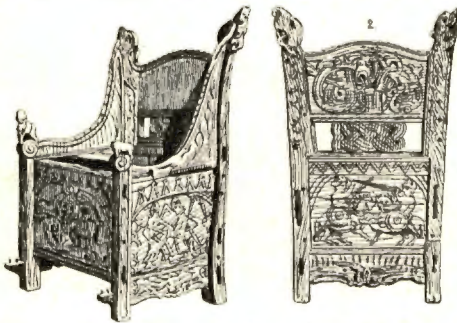

Kuva 26. Romaanilainen kirkko.

keskiosa, kuorin edessä.) Toisinaan oli kapea torni kuorin kummallakin puolella. Siten oli roomalaisessa kirkossa, etenkin tyylin loistoaikana Saksassa, joskus seitsemänkin tornia.

Rakennuksessa oli harjakatto ja korkeat päätykolmiot. Torneissa oli neli- tai kahdeksansärmäinen katto (telttakatto), joskus ulkonevat päätykolmiot (pyramiidikatto).

Pyörökaari, monasti jatkettuna, on yhä vallitsevana muotona kaarissa, holveissa, aukoissa ja ornamenteissa. Ulkopuolelta koristettiin kirkko seinästä vähän ulkonevilla pilasterikaistaleilla, liseneeillä, jotka ulottuivat kivijalasta friisiin. Friisiä kaunistamassa käytetään pyörökaaria. hammaslovia, konsocleja (Ranskassa), pujotusmalleja y. m. Tyyliteltyt kasviornamentit ovat tavallisia. Akantusaie säilyi monin paikoin. Torneissa, fasaadeissa ja apsideissa on avonaisia, toisinaan aukottomia kaarisarjanteita eli gallerioja. N. s. arkatureja eli pieniä kaarisarjanteita käytetään kirkon sisäpuolellakin koristamassa seinää akkunain ala-

Kuva 27. Romaanilainen tuoli Norjassa.

puolella. Poikkilaivoja kiertää toisinaan emporit, parvet, joiden triforiogalleriat antavat keskilaivaan päin. Akkunat ovat pienet ja niiden pielet laajenevat sekä sisään että ulospäin. Suurempia kaksiosaisia aukkoja on varsinkin torneissa. Fasaadeja koristaa pyöröakkuna. Porttaalit kapenevat tavallisesti sisäänpäin ja ovat varustetut vuorotellen pyörö- ja särmäsauvoilla (kulmissa olevia kolonneja). Pyörökaaren ja ovenkamanan välinen ala on kaunistettu veistokuvilla. Leijonankuvat kannattavat monasti porttaali- ja koristuskolonneja.

Kivijalassa sekä pilarien ja kolonnien jalassa on vannikoita ja koverroksia n. s. attikalaiseen tapaan. Kolonnin runko on usein etenkin kryptoissa ja etuhalleissa runsaasti koristeltu. Kapiteelissä tapamme jälleen akantuslehden tahi muita tyyliteltyjä kasvi aiheita. Usein koristaa sitä fantasiset eläin- ja ihmiskuvat. Mutta erittäin tyypillinen on sileä tai niukasti koristettu noppakapiteeli. Pilarit ovat neli- tai monikulmaisia ja päättyvät rikkaasti uurrettuun laattaan tai kiehkuramaiseen kapiteeliin. Ulkonevat puolikolonnit n. s. niidit yhtyvät holvikaariin.

Komeiden rakennusten raskaat muuriseinät ovat peitettyt

hakatulla kivellä. *Tiiliarkkitehtuuri* erityisine muotoineen ja koristeluineen kehittyi Pohjois-Italiassa ja joutuu käytäntöön 1000-luvun loppupuolella Pohjois-Saksassa ja Skandinaaviassa, jossa siihen pian ilmestyy itsenäisiä piirteitä.

M a a l l i s e t r a k e n n u k s e t muistuttavat kirkkoja korkeine päätykolmioineen, liseneineen ja pyörökaarineen. Kaksi-osaiset akkunat ovat tavallisia, mutta katto on suora. Varustetuissa linnoissa on harkollinen muuririntama ja nelikulmaiset tai pyöreät tornit. Avonaisia pylväsparvekkeita on yläkerroksissa. Suurissa saleissa on tavallisesti yksi tai useampi kolonni- tai pilariparvi.

Ornamenteista mainittakoon *lehtiaiheitten*, pujotusmallien y. m. ohella erittäinkin nuo haaveellisen mielikuvituksen luomat eläin- ja ihmisruumiista lähtevät *kiemurat*, jotka ylempänä ovat mainitut pohjoisgermaanilaisten koristelumuotojen tyyppinä. (Omituisimpina esiintyvät ne Irlannissa, Norjassa ja Gotlannissa.) Puuveistoksissa käytettiin niitä kauan Pohjolassa.

Pohjois-Ranskalle ja normandilaiselle Englannille luonteenomaisia ovat geometriset koristelumuodot, kuten *harkkomallit*, *kulmikkaat aaltoviivat* sekä *poimumaiset muodot* kapiteelissa. — Arkkitehtonisia muotoja tavataan huoneitten sisustuksissa.

Figuriesitykset ovat kankeita ja kohoavat harvoin tosi taiteelliselle asteelle. 1100-luvun lopulla ja 1200-luvulla kehittyi Ranskassa todella monumentaalinen veistotaide, jota tapaamme esim. kirkkojen porttaaleissa. 1200-luvun lopusta

Kuva 28. Romaanilaisen kirkon sisäänkäytävä Norjassa.

joutuu Italia (Pisa ja Florens) johtavaan asemaan veistotaiteen alalla. — *Seinämaalaukset* kostealle pohjalle pääsee germaanolaisissakin maissa uuteen vauhtiin. Kirkkojen holveihin ja seiiniin maalataan värikkaita raamatullisia ja pyhimystaruista otettuja tapauksia, ja niitä ympäröi geometrisista tai tyyllitellyistä kasvimalleista muodostetut reunukset. Akkunat koristetaan lasimaalauksilla.

Reiniä myöten levisi roomalainen rakennustaide Skandinavian eteläisiin osiin, missä Riben, Viborgin ja Lundin katedraalit sekä Sorön ja Ringsteden luostarien tiilikirkot kohosivat. Norjassa ja keski-Ruotsissa huomataan vaikutuksia Englannista.

Vanha pohjoismainen puurakennustaide säilyi yhä edelleen. N. s. *sauvakirkkoja*, joiden seinät ovat kekseliäästi pystysuoraan asetetuista paaluista eli sauvoista, on säilynyt ainoastaan Norjassa. Näissä on kolonnintapaisia kattotukia, solia ja pyörökaariparvekkeita, jyrkät, moniosaiset katot lohikäärmeenkuvilla koristettuine suippoine päätykolmioineen sekä rikas ornamenttiikka.

Kristinuskon tulo Suomeen saattoi meidänkin maamme huomattavammassa määrässä yleiseurooppalaisten sivistysvaikuttimien alaiseksi. Roomalainen tyyli oli jo muualla tähän aikaan vaihtumassa sirompaan ja kevyempään goottilaiseen, mutta kuitenkin sen vaikutus vielä oli siksi voimakasta, että varhaisimmat suomalaiset kirkot pääluonteeltaan, joskaan ei erikois-osiltaan, tuntuvasti muistuttavat roomalaisia rakennuksia. Ehkä niitä paraiten voisi pitää esimerkkeinä n. s. *vaihdetyylistä*, joksi muunnoskautta roomalaisen ja goottilaisen tyylin välillä nimitetään.

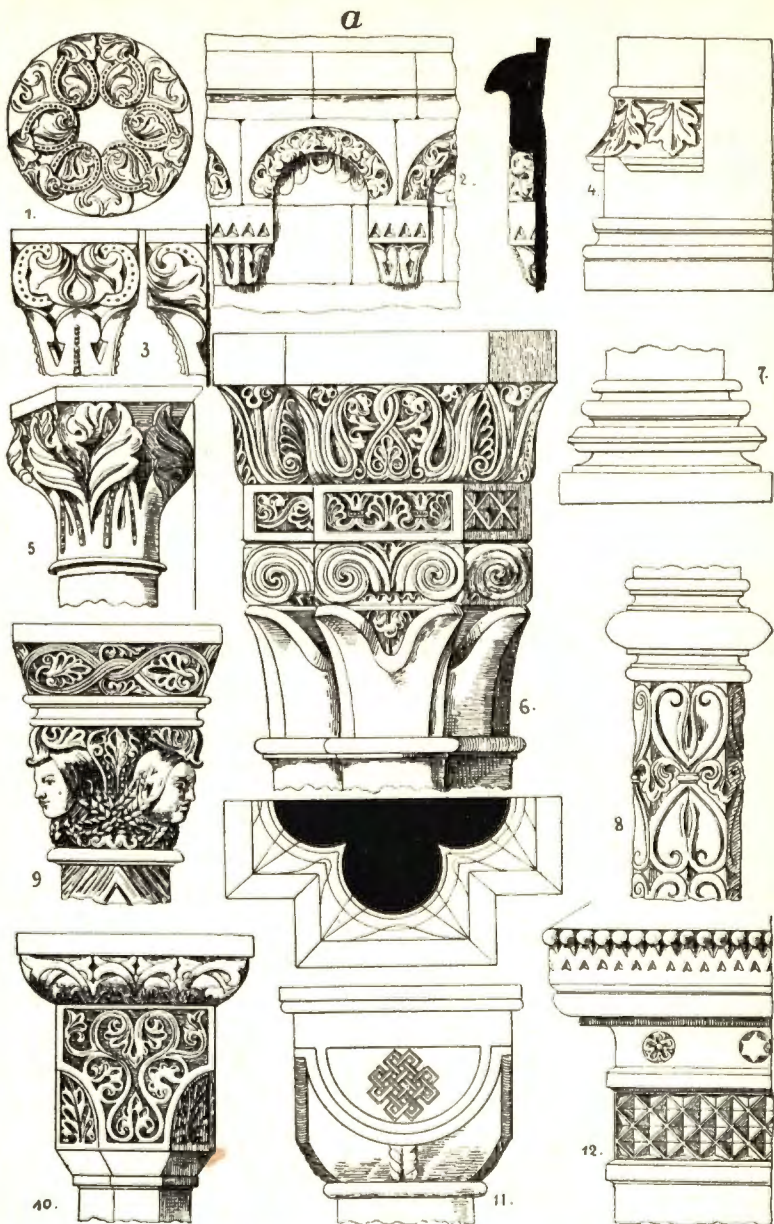
Tällainen on vanha suomalainen kirkko pääpiirteiltään: jyrkät seinät luonnollisista kivimöhkäleistä, korkea paanuilla peitetty lapekatto, pienenlaiset, joskus pyörökaarelliset ikkunat, matalat ristiholvit joko seinästä seinään taikka kaksi- tai kolmilaivaisesti — pilarien ja seinän väliin karretut, seinien ja holvien rapatulle pinnalle yksinkertaisilla kalkkiväreillä maalatut koristelut, jolloin holviruoteet tavallisesti maalattiin geometrisiin kuvioihin, kun taas kaaret sekä holvipinnat kasvis-

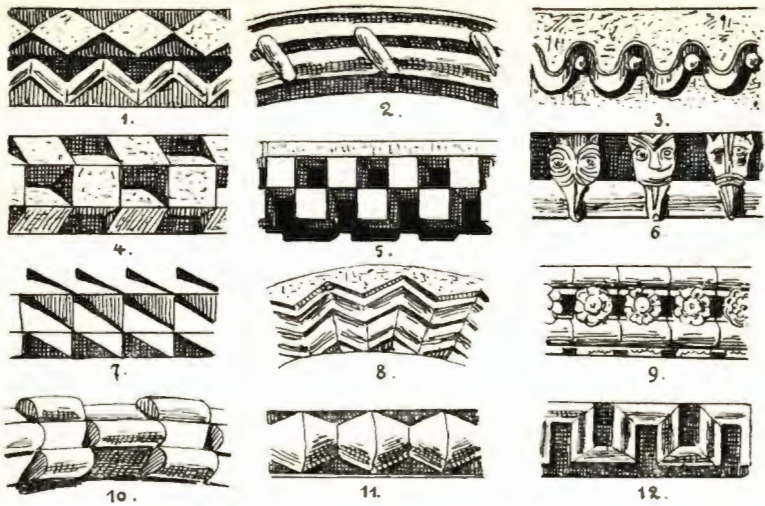
Kuva 30. Rymättylän kirkko.

koristeilla, usein pyhäinkuvilla, evankelistain symbooleilla ja raamatunhistorian tahi pyhäintaruston esityksillä koristeltiin. Alttaria kaunistivat jäykän juhlalliset puusta veistetyt pyhimyskuvat, pyhä Henrik, Stefanus, Nicolaus y. m. sekä pyhät kuninkaats Erik ja Olavi, usein vielä rikkaats maalauksilla ja veistoksilla koristetut alttarikaapit.

Näin rakennetuista ja koristetuista keskiaikuisista kirkoistamme ovat huomattavimpia Lohjan, Hollolan ja Hattulan kirkot, viimeks mainittu kokonaan tiilistä, sekä Sundin, Finströmin ja Kumlingen kirkot Ahvenanmaalla, Rauman, Rymättylän, Uudenkirkon ja Taivassalon kirkot y. m. Goottilainen tyyli tulee yhä enemmän myöhemmissä kirkoissa näkyviin kuten holvimuotojen rikkaudessa, ikkunoitten muodoissa ja suuruudessa ja koristelun luonteessa.

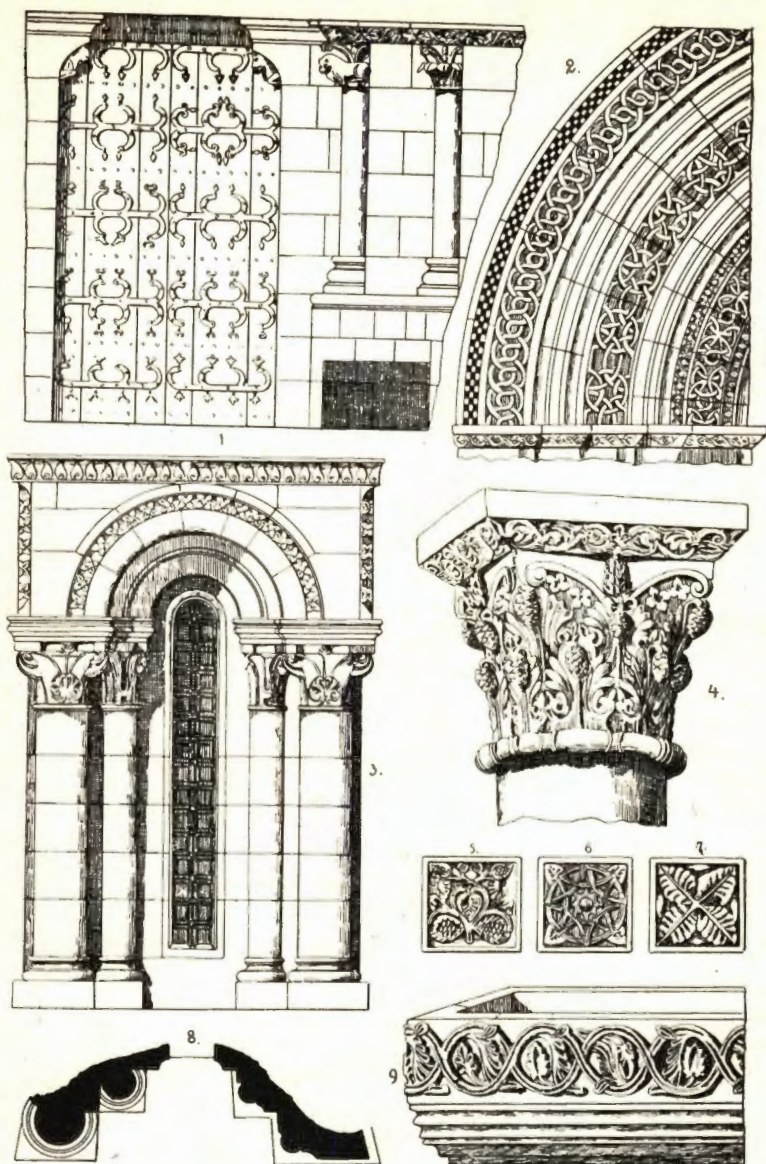
Taulu 24. Romaanilaisia friisi- ja pylväsmuotoja Saksassa. 1. Niska-kivi Sebalduskirkon holvista Nürnbergissä. 2. Kaarifriisi konsolleineen samasta kirkosta. 3 ja 5. Kapiteeleja samasta kirkosta. 4 ja 7. Pylvään jalustoita Heilbronnista Württembergissä. 6. Kapiteeli Schwäbisch-Hallin Myneristä. 8. Pylvään varsi Esslingenistä. 9. Kapiteeleja samasta kirkosta. 10. Murrhardin luostarista. 11. Faurudanin luostarikirkosta. 12. Tornin katon reunus Schwäbisch-Gemündistä.

Taulu 25. Romaanilaisia friisejä (1—12) ja rauta-ovi (13) sekä pylväsmuotoja (14—16) Englannissa.

Taulu 26. Romaanilaisia koristeita Italiassa. 1 ja 2. S. Stefanosta Bognassa. 3. Veronan tuomiokirkosta. 4 ja 5. Modenasta.

Taulu 27. Romaanilainen tyyli Espaniassa. 1. S. Milian Segovia. 2. S. Martin Segovia. 3 ja 8. Salamancon vanhasta katedraalista. 4 ja 9. S. Isidoro Leonessa. 5—7. Metopeja S. Lorenzosta Segoviassa.

Goottilainen tyyli.

1100-luvun loppupuoliskolla kehittyi Keski-Ranskan itäisissä ja pohjoisissa osissa uusi tyyli, jota italialaiset, aluksi pilkalla, sanoivat *goottilaiseksi* (barbarimaiseksi). Sitä on myös kutsuttu *huippukaarityyliksi*. Huippukaarta oli ennenkin käytetty useissa paikoissa, varsinkin Etelä-Euroopassa, mutta rakennusjärjestelmä oli pysynyt muuttumatta. Tämän uuden tyylin kukoistus-aika oli 1200- ja 1300-luvulla. Huonontuneena säilyi se 1500-luvulle asti, varsinkin Pohjois-Euroopassa. — Italiassa ei goottilainen tyyli koskaan päässyt täysin kehittymään, vaaka-suorat viivat olivat yhä hallitsevina, vaikka huippukaarta käytettiinkin arkadeissa ja akkunoissa, koristuksissa ruusuketta ja muita goottilaisia aiheita.

Huippukaari, joka muodosti aivan uudestaan keskiajan rakennustaiteen, oli aluksi matalakärkinen. Huippukaaren avulla voitiin tehdä useita erilaisia holvimuotoja sekä tukien välit eri suuruisiksi. Holvijärjestelmä muuttui; ennen holvivai-pat yhtyivät ja tukevat toisiaan leikkausviivan kohdalla, nyt ne asetetaan lävistäjäkaarien, *h o l v i r u o t e i d e n* varaan.

Suippokaari ja ruodeholvi ovat koko rakenteen perusteena. Suippokaaren avulla saatettiin eri levyiset holviosastot tehdä yhtä korkeiksi, siten että kaaret tehtiin suippommiksi tukien ollessa lähellä toisiaan. Holvien paino käy pystysuoraan ja kannattaa niitä pylväät tai pylvääntapaiset seinäosat. Näiden viimeksimainittujen välit (ulkoseinässä) voivat olla ohuemmat sekä varustetut *s u u r i l l a a k k u n a - j a o v i a u k o i l l a*. Tukena olevien seinäosien täytyy siinä tapauksessa olla lujitetut *t u k i p a t s a i l l a*, jotka ylempänä kapenevat ja joiden pykälät toisinaan ovat rikkaasti koristetut. Tukipylväistä voidaan

johtaa t u k i k a a r i a ylös keskilaivan seiiniin. Suippokaarinen ristiholvi jaetaan (keskiajan loppupuolella) pienemmällä vöillä ja ruoteilla ruutu-, verkko- tai tähtiholveihin.

Kirkon pohjapiirros muuttuu siten, että neliön sijaan tulee hallitsevaksi muodoksi s u o r a k a i d e. Suuremmissa kirkoissa kasvavat varsinkin korkeussuhteet. Kirkon eri osat

Kuva 31. Goottilainen kirkko sisästä. (Kölnin.)

ovat järjestetyt hyvin vaihtelevasti. Kuori on tavallisesti rikasmuotoinen. Sen peräseinä on m o n i k u l m a i n e n; suurempien kirkkojen kuorissa on pylväspiiri ja sen takana k a a r t o k ä y t ä v ä, joka on sivulaivojen jatkona. Käytävässä ja poikkilaivassa on k a p p e l e i t a, toisinaan päälavassakin. Kuori sekä siihen liittyvä poikkilaiva käsittää usein melkein puolet rakennusta. — Krypta katoa, samoin lehterit. Viimemainittuja korvaa toisinaan seinässä olevat käytävät, joiden kaarisarjan- teet, triforiot, antavat kirkkoon päin. Usein ovat kaarisarjanteet

ainoastaan koristuksena ja voidaan niitä tavata muissakin paikoissa, kirkon ulkopuolellakin.

Muutamain paikoin säilyy kuorin peräseinä suorana ja joutuu käytäntöön tiilikiviarkkitehtuurissa, varsinkin keskiajan loppu-

Kuva 32. Goottilainen kirkko ulkoa. (Freiburgin.)

puolella. Usein on se yhdistettynä n. s. hallijärjestelmään, joka syntyy silloin, kun kirkon kolme tai viisi laivaa on yhtä tai melkein yhtä korkeat ja keskilaiva siten on ilman akkunoita (tai kun kirkossa on kaksi laivaa, mikä on jotenkin harvinaista).

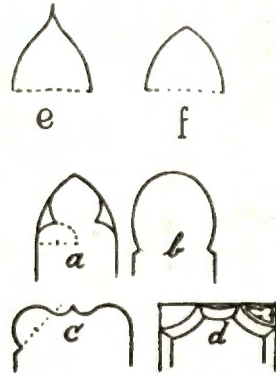
Länsipäässä liittyy päälavaan yksi tai kaksi tornia, jotka usein ovat mahtavan korkeat, rikkaasti koristetut ja suh-

teiltaan valtavat (jonka vuoksi joku kohta on jäänyt keskente-koiseksi). Neljänmuotoinen pohjapiirros muuttuu useasti kahdeksankulmaiseksi, huippu on joskus kauttaaltaan lävistetty. Ristineliön kohdalla on ainoastaan pieni kattoratsastaja eli harjatorni.

Goottilaisessa tyyliässä on huomattava valon ja varjojen viik-ka s vaihtelu, ke ve ä t, s u i p p o m a i s e t j a p y s t y s u o -r a t m u o d o t, jotka rohkeasti pyrkivät korkeutta kohti. Rikkaassa gotiikissa kohoo pikku torneja ja »fi a l e j a» kärki-reunaisena metsänä kaikkialla kirkon ulkopuolella, varsinkin tukipatsaissa. Maallisistakin rakennuksista kohoo ylöspäin porrasmaiset päädyt, harkot, kulmatornit sekä äkkijyrkkä katto, joka myös on seurauksena tilanpuutteesta vallien ympäröimissä kaupungeissa.

Katkonaisen aaltoviivan muoto on hallitsevana kaikkialla rakenteessa sekä myös *koristelussa*. Paitsi säännöllistä huippukaarta sekä »vaihtokautena» tavallista a p i l a n l e h t i k a a r t a (jossa on pyöristetyt tai suipot »n i r k k o -j e n» erottamat lehdykät) tavataan kapeita lansettikaaria, aasinselkä- ja kölimuotoja sekä hevosen-kenkäkaaria, joita jo arabialaiset olivat käyttäneet, mataloita kärjellisiä tai kärjettämiä kaaria (n. s. Tudorkaaria, uudinkaaria y. m.). Suurissa, korkeissa, lasimaalauksilla koristetuissa akkunoissa on kaaren kohdalla pyöreä tai suippopäinen kolmi-, neli-, viisi- tai kuusilehtinen kuvio ruusuja, myöhempänä aikana liekkejä tai kalanrakkoja. Koristuskaarissa on samantapaisia r u u s u k o r i s t u k s i a. Fasaadien pyöröakkunoista muodostuu runsasjakoisia p y ö r ö - e l i r u u s u a k k u n o i t a.

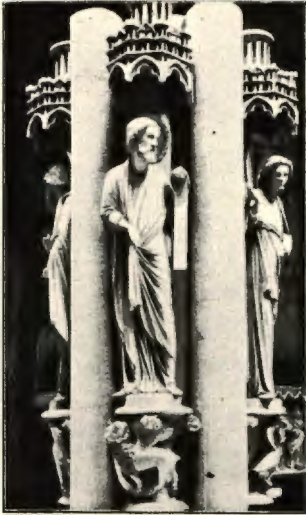
Ulkopuolisista koristuksista ovat huomattavia ovien ja akkunoiden yläpuolella olevat lävistellyt s u i p p o k o l m i o t sekä fantastisten eläimenkuvien näköiset vesiviskurit. Päätyjen, tornien ja fialien viistosti nousevilla särmillä on »k r a p u j a», lehdentapaisia koristuksia, huipuissa on »r i s t i k u k k a». Ulkopuoliseen koristeluun kuuluu vielä veistokuvat, joita pää-

Kuva 33. Goottilaisia kaarimuotoja.

asiallisesti on porttaaleissa, mutta muissakin paikoissa, kuten tukipatsaissa, ja toisinaan sisällä olevissa pilareissa on veistokuva baldakinin, kunniakatoksen alla. Muotojen käsittely on realistista, vaatteiden poimutyrkät.

Katonreunat y. m. ulkopuoliset osat sekä vieläkin enemmän sisäiset, varsinkin pylväät ja holviruoteet, ovat rikkaasti uurrettut. Pyöröpylvästä käytettiin varhaisgotiikin aikana (Ranskassa), mutta myös myöhemmin. Käyttämällä puolikolonneja saadaan yhdistetty pylväs.

Kuva 34. Pyöröpylväitä Strassburgin münsterissä.

Tavallisin muoto on neli- tai kahdeksankulmainen perusmuoto. Täysgotiikin aikana käytettiin enimmäkseen solakoita, siroja kimpupylväitä, joiden nelikulmaista runkoa ympäröi läpileikkaukseltaan erilaiset puoli- tai kolmeneljänneskolonnit, »n i h d i t». Varustettuina kapiteeleilla tai kiekuroilla tai ilman niitä kannattavat ne vyökaarria ja ruoteita. Kapiteelissa on tavallisesti lehtikoristus, varhaisgotiikissa tavaan nuppukapiteeleja. Jalassa on syvät uurrokset. Kasviornamentiikka muuttuu naturalistiseksi tarkasti mukaellen tammen, muratin, ohdakkeen y. m. koristeellisten kasvien lehtiä. Lehdet

ovat reheviä ja keskisuoni on selvä.

*Seinämaalau*s on goottilaisessa tyyliässä jotenkin rajoitettua; holvivaipat ovat koristetut pienehköillä ihmiskuvilla sekä rikkaalla kasviornamentiikalla. Väri-*vahdukset* tulevat pääasiallisesti suurien akkunoiden maalatuista ruuduista.

Puutyö on kiviarkkitehtuurin jäljittelemistä. Huippukaaret, sakarat, ruusut ja kunniakatokset koristavat tuoleja ja kaappeja. Koristeluna käytetään pintamalleja punaisella tai sinisellä pohjalla. Huonekalut ovat raskaita, penkit enimmäkseen seinässä kiinni. Takomatyöt ovat erittäin siroja.

Skandinaaviassa jatkettiin Trondhjemin ihanaa tuomiokirk-

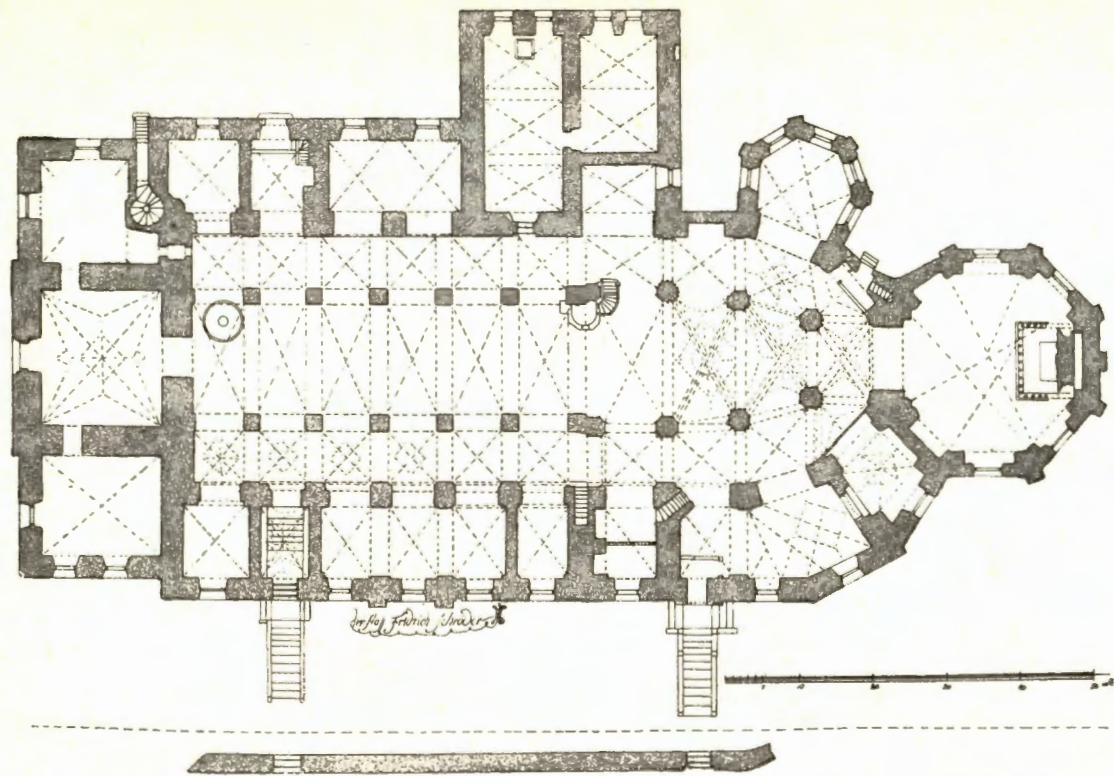
koa huippukaarityyliin. Upsalan tuomiokirkosta, joka perustettiin 1200-luvun lopulla, näemme goottilaisen tyylin täysin kehittyneenä Ruotsissa. — Alankomaissa ja Pohjois-Saksassa kehittyi kaunis *tiilikiviarkkitehtuuri* ja ulottui Skandinaaviaankin. P. Pietarin kirkko Malmössä on kaunis näyte (osaksi myös Upsalan tuomiokirkko).

Goottilaisen tyylin huomattavin muistomerkki Suomessa on Turun tuomiokirkko. Alkuaan — se vihittiin v. 1300 — sekin rakennettiin samaan tapaan kuin ennen on kerrottu vanhimmista kirkoistamme, mutta kun sitä useamman kerran laajennettiin, muuttui se vähitellen täysin goottilaisen katedraalin tapaiseksi, vaikkei se luonnollisesti voinutkaan saada niin loistavan vaihtelevaa koristelua, joka on rikkaampien maitten katedraaleille ominaista. Jo tavallisen tiilen luonne rakennusaineena estää mutkikkaampien profiilien käyttämistä pilareissa ja ruoteissa eikä helposti harkittavan kiven puute sallinut tuota gotiikalle kuvaavaa pitsityön tapaisen ruusuakkunoitten käyttöä. Jonkun verran lienevät akkunat kuitenkin olleet kivisauvoilla ja harkkomuodoilla jaettu.

Alkuaan oli kirkko kolmilaivainen, mutta aikojen kuluessa siihen rakennettiin sivualttarikuoreja, hautaholveja y. m. lisää, joten se nykyään tavallaan on osittain 5-laivainen. Keski-laiva on kohotettu korkealle yli sivujen ja kiertää kappelirivin yläpuolella holvikäytävä, joka

Kuva 35. Turun tuomiokirkko ulkoa.

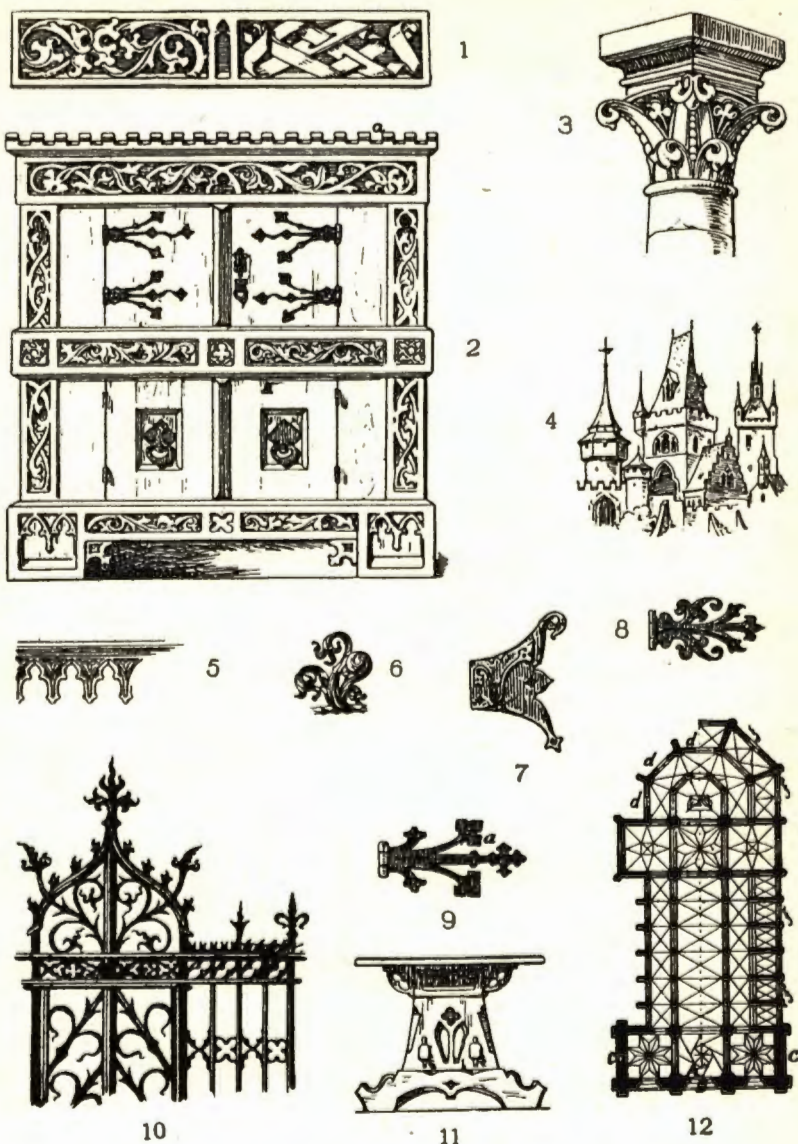
Kuva 36. Turun tuomiokirkon pohjapiirros.

vastaa n. s. triforiokäytävää. Koko kirkko on alkuperäisestä pidennetty kummallekin taholle. Erityinen pääkuori on rakennettu lisäksi, samoin valtava torni, joka tyyliltään muistuttaa hansagotiikkaa. Tornin huippu on Engelin työtä Turun palon jälkeen v. 1827.

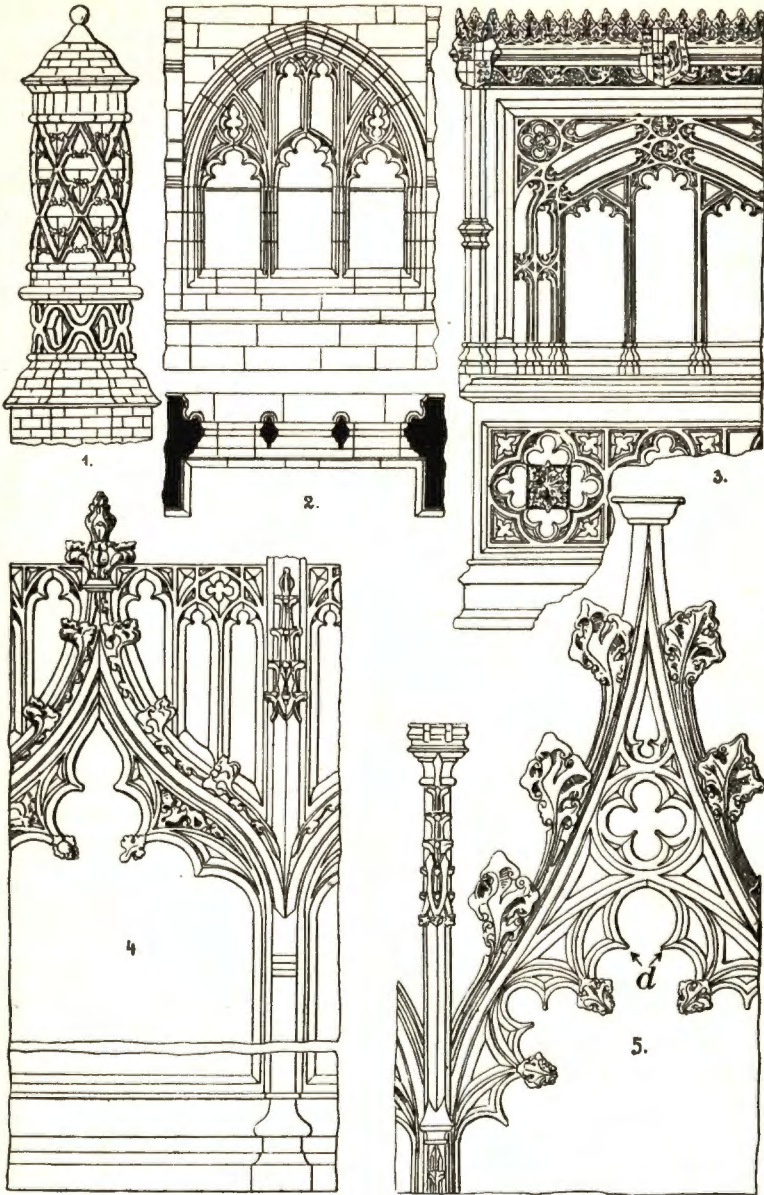

Kuva 37. Turun tuomiokirkko sisältä

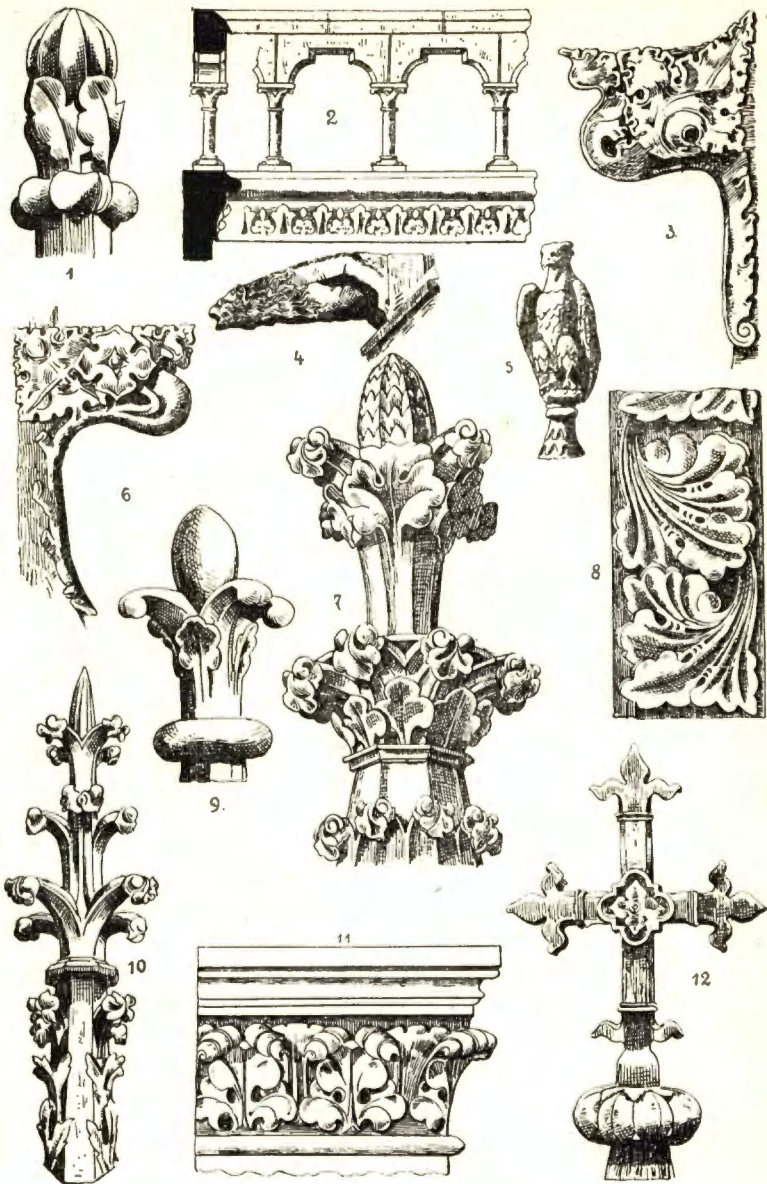
Ennen on kerrottu kuinka useimmat Suomen vanhimmista kirkkoista ovat n. s. vaihdetyylin ajoilta peräisin, joten niissä romaanilaisen päälleiman ohessa goottilaiset erikoisosat ja suippokaarimuodot ovat vallitsevina. Useissa on nähtävästi holvit rakennettu myöhemmin, mikä näkyy itse rakenteesta ja usein hyvin rikkaistakin holvimuodosteluista. Alkuperäisistä ristiholveista on vähitellen muodostuneet tähtiholvit, joskus niin moniin osiin ruoteille jaettuna, että niitä melkein voisi sanoa verkko-holviksi.

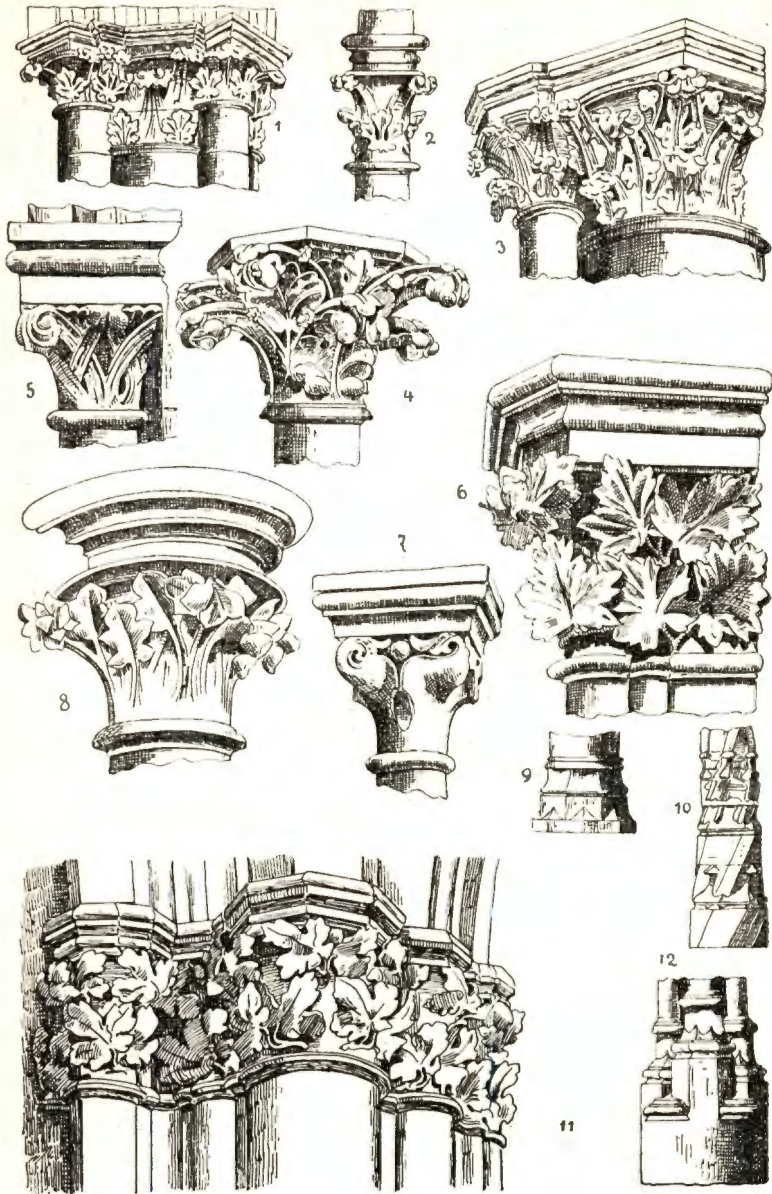
Taulu 28. Goottilainen tyyli huonekaluihin (1, 2, 5 ja 11), metallitöihin (6, 7, 8, 9 ja 10) sekä rakennuksiin sovitettuna. 12. Goottilaisen kirkon pohjapiirros.

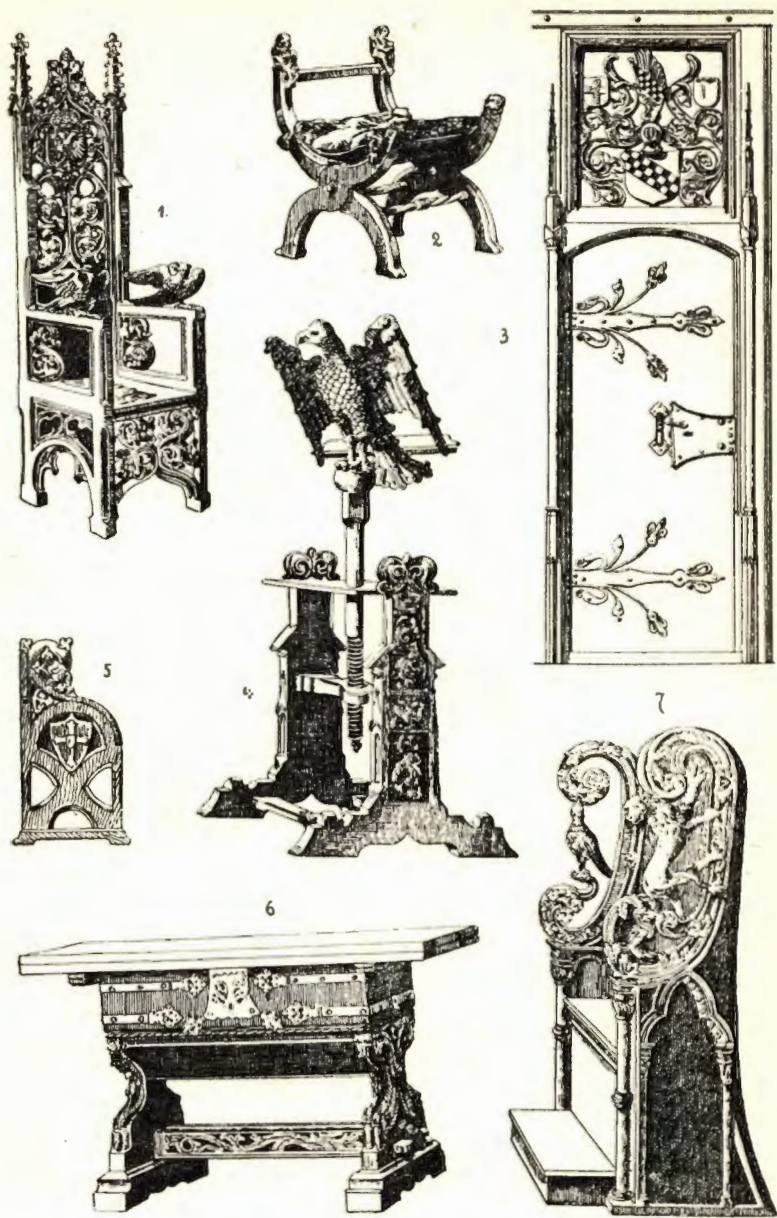
Taulu 29. Goottilaisia kaarimuotoja Englannissa. 1. East-Barshom-ista. 2. Oxfordin new-collegesta. 3. Hautamonumentista Bedding-tonissa. 4. Oxfordista. 5. Tower-Hill, Lontoossa.

Taulu 30. Goottilaisen rakennuksen ulkopuolisia koristeita. 1. Nôtre Damista Parisissa. 2. Rouenin katedraalista. 3 ja 6. Rouenista. 4 ja 5. Reimsin katedraalista. 7. Ristikukka Chartres'ta. 8. Larchon. 9 Amiens. 10. Poissy. 11. Kapiteeli Nôtre Damista Parisissa. 12. Reimsistä.

Taulu 31. Goottilaisen tyylin naturalistisia pylväskoristeita. 2—8 ja 11, Kapiteeleja eri kirkoista Ranskassa. Pylväsjalustoja.

Taulu 32. Goottilaisia huonekaluja myöhemmältä ajalta.

Renesanssi Italiassa ja alppien pohjoispuolella.

Jos »renesanssilla» yleensä tarkoitetaan muinaiskreikkalaisen ja -roomalaisen taiteen elpymistä tai sen muotoihin (ja luontoon) pyrkimistä, voidaan sitä nimitystä käyttää kaikista tyyli- ja -suunnauksista uudemman ajan alusta 1800-luvulle asti, koska ne kaikki tavallaan koettavat pitää antiikkia esikuvanaan. Ahtaamassa merkityksessä tarkoitetaan »renesanssilla» kuitenkin ainoastaan ensimmäistä palaamista antiikkiin. Tämä uusi tyyli alkoi kehittyä 1400- ja 1500-luvuilla alppien eteläpuolella ja kesti eri vivahduksineen 1600-luvulle asti. On huomattava, että seuraavat tyyli- ja -suunnaukset, barokki, rokoko, empiri j. n. e. ovat renesanssin välittömänä jatkona, ja ettei uudemmalla ajalla ole ollut ainoatakaan niin jyrkkää rajaa kuin esim. goottilaisen tyylin ja renesanssin välillä.

1400-luvun alulla alkoi taide vapautua kirkon kahleista. Se ei enää ollut pelkkää uskonnollista, vaan ensi sijassa maallista, välittömään luonnontutkimukseen perustuvaa taidetta. Arkkitehtuurissa ei enää kirkkorakennus ollut määräävänä, vaan sen sijaan *palatsirakennus*; kirkotkin saivat maallisen, palatsimaisen leiman. Alettiin tahallisesti käyttää *antiikin* muotoja esikuvina, jota vastoin goottilainen tyyli sekä rakenteessa että koristelussa oli ne hyljännyt. Italiassa, jossa renesanssi sai alkunsa — rakennustaiteessa aloitti sen Fil. Brunellesco jo 1420-luvulla — eivät goottilaisen tyylin pystysuorat muodot koskaan olleet saaneet jalansijaa. Nyt ne hyljätään kokonaan, ja rakennus laajenee p i t u u d e l l e e n ja s y v y d e l l e e n. Sisustuksessa otetaan ensi sijassa huomioon m u k a v u u s ja h a u s k u u s, p y ö r i s t e t y t ja s i r o t muodot.

Italialaisessa renesanssissa on k o l o n n i l l a rakenteellinen merkitys. Sitä paitsi lainattiin antiikista p i l a s t e r i tueksi ja

Kuva 38. Pietarin kirkko Roomassa

koristukseksi, pyöreät ja suorat katot sekä paljon muita aiheita ja ornamentteja. Rakennuksissa on huomattava katufasaadi sekä nelikulmainen piha, jota ympäröi avonaiset kolonni- tai pylväshallit, loggia t. Hoikkien kolonnien kannattamat arkadikäytävät somistavat toisinaan katufasaadinkin. Pilasterit tai puolikolonnit jakavat (varsinkin myöhäisrenesanssin aikana) fasaadin pystysuorasti, listat vaakasuorasti. Ylinnä on antiikin tavoin koristettu kattolista. Varhaisrenesanssissa ovat alakerroksen akkunat pienet, yläkerroksessa ne ovat toisinaan kaksiosaiset kuten keskiajalla. Akkunoita ja ovia ympäröi listakehys ja katonreunan tapainen koristus, myöhemmin usein kehittynyt pilasteri- tai kolonniarkkitehtuuri pyöreine tai kolmionmuotoisine

päätykatoksineen, joskus käytetään kumpiakin vuorotellen.

Ulkopuolelta on seinän pinta usein n. s. rustiikkaa, tai ovat ne hakatut särmikkäiksi ja saumat tehty koristeellisesti. Toisinaan on koko fasaadi rustiikkaa, toisinaan vaan alin kerros tai kulmapilasterit.

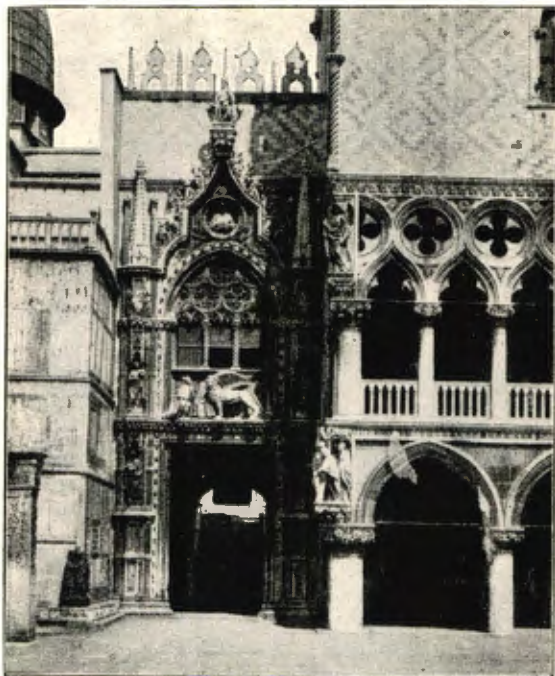

Kuva 39. Medicien palatsi Firenzessä.

Sisäkatot ovat varhaisrenesanssissa usein laakeat, puiset ja kaseteilla koristetut. Niiden ohella tulee tynnyriholvi jälleen käytäntöön ja koristetaan samalla tavalla. Ristiholvi katoa vähitellen. Kirkkoarkkitehtuurissa aletaan jälleen käyttää kupolia ja saa se siinä tärkeän tehtävän.

1500-luvun alusta alkaen otetaan antiikin muodot yhä suurempaan käytäntöön ja noudatetaan niitä ankarasti tänä t ä y srenesanssin aikana. Palatsi ja huvilarakennusten suh-

teet laajenevat; rakennusten eri osat merkitään ulkonevilla riisaliiteilla. Kullakin kerroksella on erityinen pilasteri- tai (useammin) kolonnijärjestönsä ja akkunakoristuksensa. Roomalaiseen teatteri- ja amfiteatteritapaan käytetään doorilaista tyyliä alakerroksessa, joonialaista ja korinttilaista ylemmissä. Avonaisia kolonnihalleja on usein fasaadeissa. Kahden pienem-

Kuva 40. Sisäänkäytävä Dogien palatsiin Venetsiassa.

män välissä on joskus korkeampi aukko (n. s. riemukaari-aihe). Triglyfeillä tai kukkasköynnöksillä koristetut friisit tulevat käytäntöön samoin kuin hammaslovilla, konsolleilla y. m. varustetut katonreunat. Ulkokattoa reunustaa 1500-luvun lopusta alkaen usein pilariaidake, jota kaunistaa obeliskitahi kuvapatsaat.

Kirkkorakennus saa yhä maallisemman leiman. Pitkänomainen pohjamuoto säilytetään, mutta sen ohessa otetaan kes-

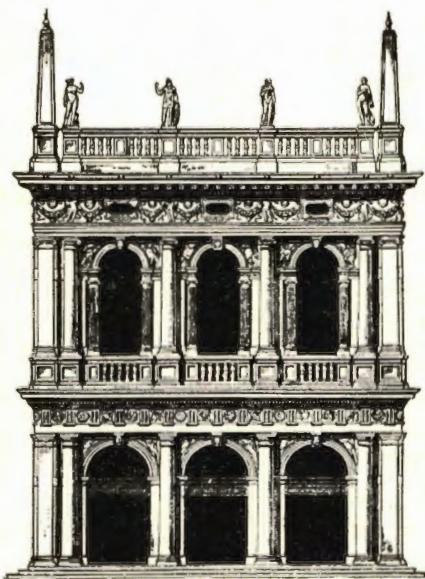
kusrakennus jälleen käytäntöön. Kuori ja poikkilaiva päättyvät usein apsiidiin. Erikseen tärkeä on puolipallon muotoinen kupoli, joka kohoo korkealta kaulalta *tamburilta*, ja jossa ylinnä on akkunatorni eli lyhty. Sivuostasoiissakin on usein kupoli. Tavallisimmin kuitenkin käytetään tynnyriholvia pää- ja sivulaivoissa. Länsifasaadi, joka useimmiten on ilman tornia, tehdään yksi- tai kaksikerroksiseksi ja koristetaan pilasteri- tai kolonnilaitteilla sekä tympanon'illa *antiikin tempelin tapaan*. Samoin usein sivufasaaditkin.

Ornamentiikka on rikasta, mutta vielä kohtuullista. Kapeat listat reunustavat ornamentteja. Näistä on huomattavin antiikin tapaan tehty köynnös, joka veistettynä tai maalattuna koristaa pilastereitakin. Kasvikoristeet ovat usein järjestetyt kandelaberin muotoon. Köynnöskiemuroita yhdistää eläimkuvat, linnut ja fantastiset sekamuodot, n. s. groteskit. Pikku genioiden tai poikien kuvia »putti» käytetään usein kehyksissä y. m. Sisäpuolelta, toisinaan ulkoakin, kaunistaa seiniä eri värisistä marmori- tai muunlaisista kivilevyistä tehdyt kuviot n. s. *inkrustatsioonit*. Samaa jäljittelevää on *sgraffiitomaalaus*. Myös upotetaan huonekaluihin eri puulajeista tehtyjä koristuksia (*intarsia*). Huonekalut muuttuvat yhä kevyemmiksi ja sirommiksi. Huomattava koristus on antiikista lainattu *voluutti*, kierukka, jonka muodot ovat vaihtelevia.

Alppien pohjoispuolella levisi renesanssi taiteessa hyvin epätasaisesti. Vasta 1500-luvun keskivaikeilla alettiin sitä käyttää suurissa sivistysmaissa. Monin paikoin säilyi goottilainen tyyli kauvan varsinkin rakenteessa; sekä Saksassa että Skandinaaviassa yhdistettiin goottilainen perusmuoto ja renesanssikoristukset. Ranskassa taasen säilytettiin jonkun aikaa koristelussa goottilaisia muotoja. Ranskassa *sulautuivat* parhaiten *yhteen muinaiskreikkalaiset ja -roomalaiset sekä pohjoismaiset piirteet*. Pariisi asettui kulttuurikehityksen eturintaan ja joutui myöhemmin (1600-luvun lopulta 1800-luvun alkuun) koko Euroopan maun määrääjäksi. Alankomaissa kehittyi 1500-luvun loppupuolella kaunis tiilikivirenesanssi, jossa ornamentit ja kehykset ovat hakatusta kivistä. Tätä tyyliisuuntaa, johon usein on yhdistetty myöhäisrenesanssin muotoja, käytetään paljon Pohjois-Saksassa, Skandinaaviassa ja Itämerenmaakunnissa. Poh-

jois-Euroopassa säilyi puuarkkitehtuuri, varsinkin käytettiin n. s. *ristikkorakennetta*, johon liitettiin rikkaasti koristettu palkisto sekä kehykset ja (usein veistokuvien koristamat) konsoolit. Täytepinnat olivat joko kirjaillusta puusta tai kuvioihin järjestetyistä tiilistä. Hildesheimissä on parhaat näytteet ristirakennearkkitehtuurista.

Alppien pohjoispuolella säilyi *renesanssissa* kauvan pystykäs rakenne sekä suipotkatot ja päätykolmiot,

Kuva 41. Kirjastotalo Venetsiassa.

jotka antavat päin ahtaita katuja. Yläkerrokset ovat toisinaan rakennetut alempia ulommaksi. Pitkissäkin fasaadeissa, kuten raatihuoneitten ja linnojen, käytetään pieniä päätykolmioita, jotka useimmiten koristavat jotakin ulkonevaa osaa. Kattoakknat, lukarnit, saavat varsinkin Ranskassa koristeellisen leiman, samoin korkeat savupiiput. Keskiajan linnojen raskas luonne käy vähitellen kevyemmäksi, keskustorni kato toisinaan, toisinaan se vaihtuu monikulmisiin tai pyöreihin, siroihin porastorneihin, jotka luovat eloisuutta linnojen pihafasaadeihin; valtaviin kulmatornien sijalle tulee solakat pyörötornit. Ranskassa syntyy varhain järjestelmä, johon kuuluu iso päärakennus ja matalammat kylkirakennukset tai erillään olevat paviljongit. Vähitellen kato katoista suippous ja alkavat ne kupolin tavoin kaartua, varsinkin tornien katot (erittäinkin Skandinaavian renesanssissa on karnisintapainen profiili). Rakennusten fasaadeista ja kulmista ulkonee sievät, rikkaasti koristetut »erkerit», jotka ulottuvat ensimmäisestä tai toisesta kerroksesta ylöspäin. Varsinkin Saksassa ovat ne tavallisia. Avonaisia tai katolla varustettuja balkongeja on

porttaalien y. m. yläpuolella. Alppien pohjoispuolella kuuluu palatsirakennukseen vielä terassit ja ulkoportaat pilariaidakkeineen. — Vihdoin otetaan käytäntöön varsinaiset *antiiikistalainatut rakennuksen osat*, kuten kolonni, pilasteri, konsoli, muna- ja lehtisauva, hammaslovi y. m., jotka ovat tunnusmerkkejä »italialaiselle tyyllille», jota nimitystä Pohjoismaissa usein käytettiin renesanssista ja myöhäisrenesanssista. Syntyy uusia kapiteelimuotoja erilaisine koristuksineen; varsi on

Kuva 42. Renesanssi-kirjakeita Saksassa.

usein *koristettu*, ainakin alaosaltaan. Pilasterin varsi on enimmäkseen kokonaan koristettu. Pienemmät tuet ovat usein kandelaberin muotoisia. Pilasteritkin saattavat toisinaan *kaiveta* alaspäin tai käytetään niiden asemesta *n. s. hermeja*. *Obellit*, kivipallot tai *pallomaisesti paisuvat* pikkukolonnit kaunistavat päädyn räystäitä, jotka kaartuvat sisään- ja ulospäin tai muodostavat kierukoita, *voluutteja*.

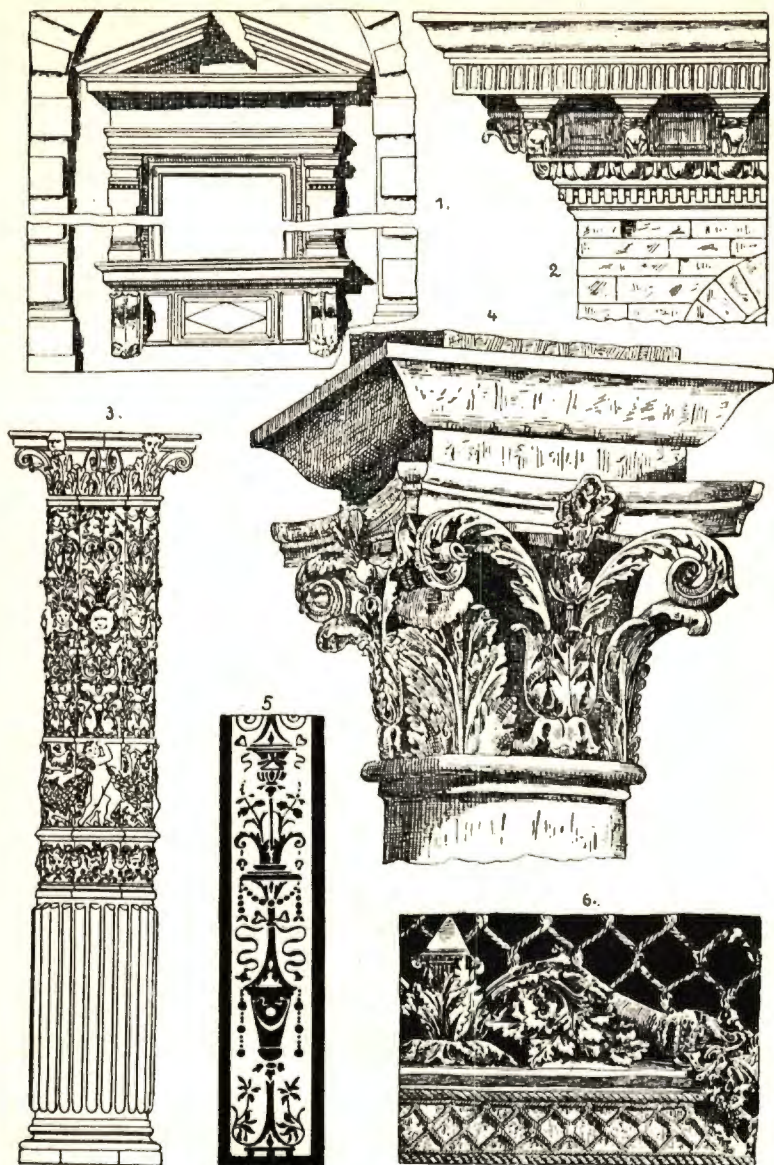
Italialaisen renesanssin köynnös-, »putti-» ja naamarikoristusten ohella tapaamme *ornamentiikassa* useita omituisia piirteitä (varsinkin Alankomaissa, jotka jonkun aikaa olivat tällä alalla johtavassa asemassa). Muodot käyvät voimakkaiksi, *profileeraus* rikkaammaksi. Tyyllille ominaisia ovat geometriset pintaornamentit *n. s. heläornamentit*, jotka jäljittelevät metalli-

koristelua; samoin nauhakoristukset pinnasta kohoavine prismoineen ja pyörylöineen, »käärökoristukset» sisäänpäin kääntyneine reunoineen sekä kehys- ja kilpikoristukset, n. s. kartuschit, jotka somistavat seinäpintojakin. N. s. viuhkanäkinenkää käytetään päätykolmioissa (alankomaalainen malli). Paitsi useita eläinkuvia tavataan mielikuvaolentoja, jotka saattavat olla hyvin eriskummallisia. Sisäpuolelta kaunistaa rikkaat puuleikkaukset portaita, kattoja, laudoituksia sekä huonekaluja. Katossa on aluksi neliönmuotoisia, myöhemmin vinoruutuisia tai monireunaisia syvennyksiä (kasetteja). Ovien pinnoissa on kehyskoristuksia täytteineen. Huonekalut käyvät yhäkin kevyemmiksi, mukavammiksi sekä komeammiksi. Metalliteollisuudessakin alettiin käyttää köynnös- ja kiemuraornamentiikkaa.

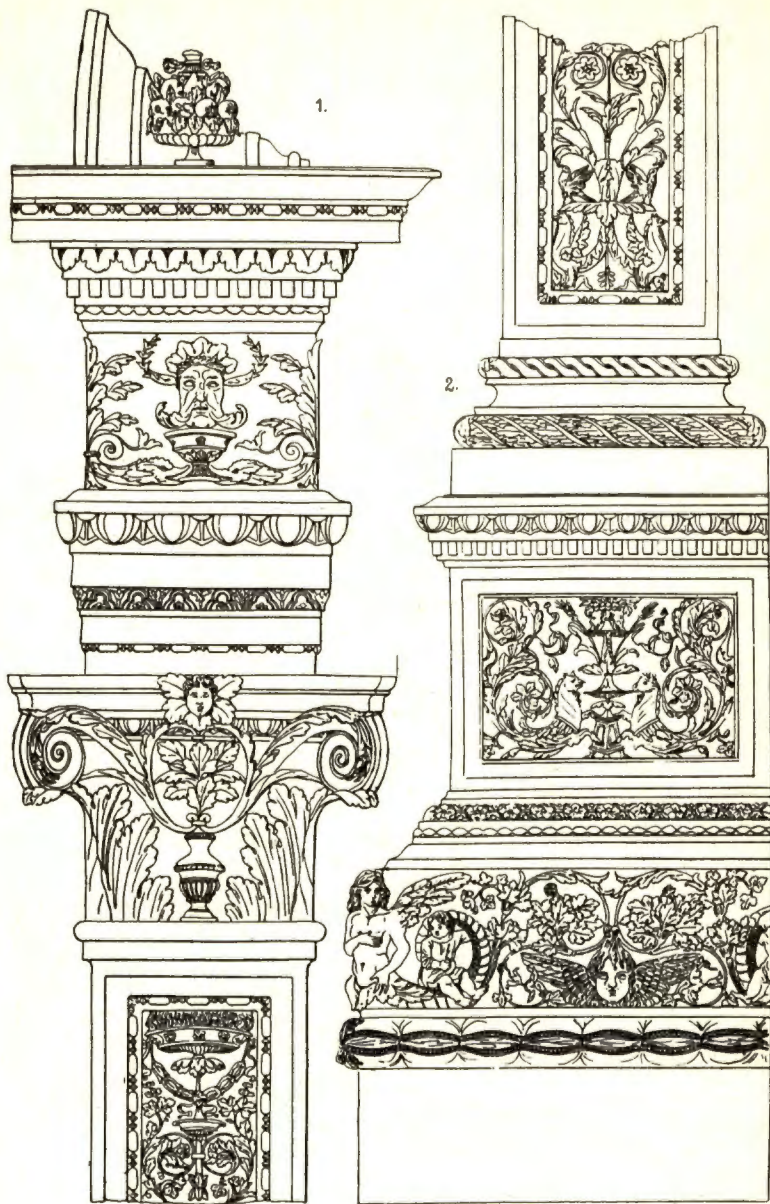
Pohjoismaiden renesanssissa on saksalaisia ja alankomaalaisia piirteitä. Ruotsissa tulivat Tukholman, Kalmarin, Gripsholman ja Vadstenan linnat uuden tyylin pääpaikoiksi. »Vaasantyyliä» näkee kirkoissakin, kuten esim. Tukholman Jakobin kirkossa, jossa on goottilainen rakenne, mutta renesanssikoristukset ja sisustus. — Tanskassa kukoisti erittäin upea renesanssitaide Fredrik II:n ja Kristian IV:n aikana. Alankomaalaiseen malliin rakennettiin tiilistä ja kivistä Frederiksborg, Rosenborg sekä muita linnoja, Kööpenhaminan pörssi ja Kristianstadin kirkko Skånessa. Useihin Tanskan ja Skånen kirkkoihin tehtiin rikkaasti koristettu sisustus kivistä tai puusta (saarnatuolit, alttarit, penkit ja aidakkeet).

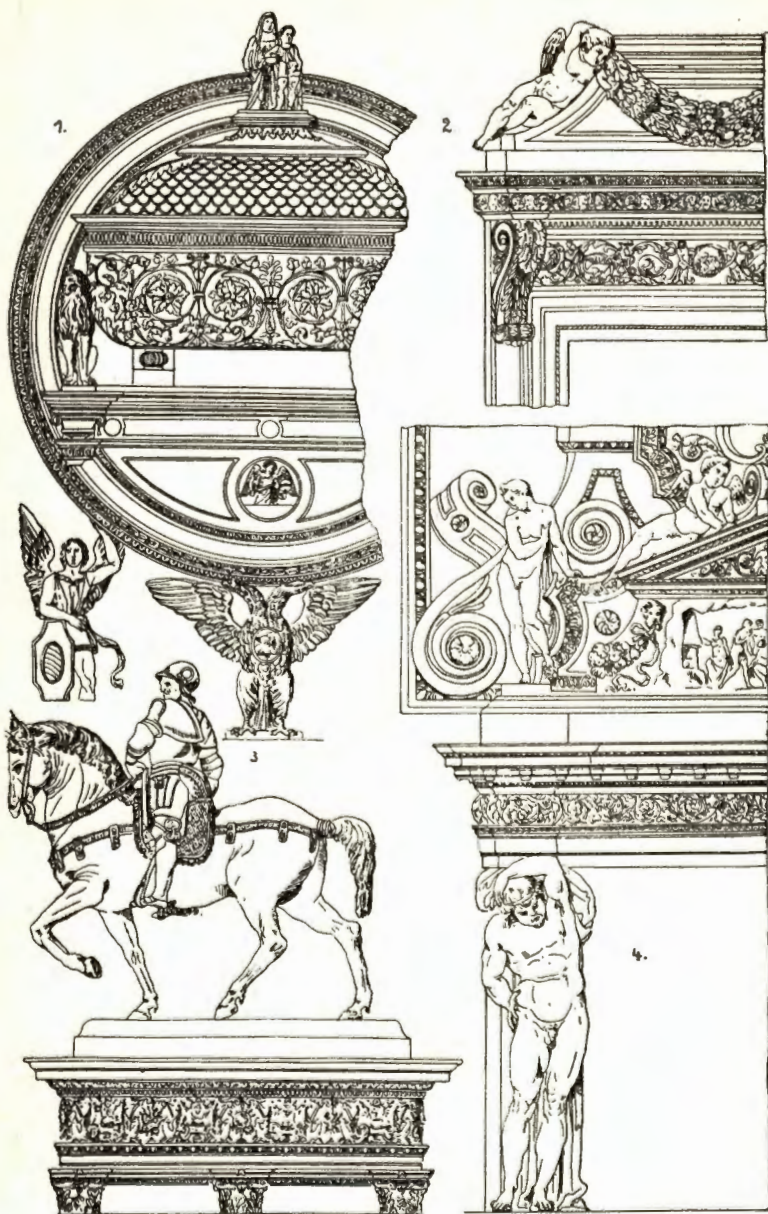
Kuva 43. Habsburgin suvun vaakuna.

Taulu 33. Renesanssin muotoja Firenzestä. 1. Palazzo Riccardin pihakkuna. 2. Saman palatsin katonreunus. 3. Palazzo Vechion pihapylväs; stukkityötä. 4. Pal. Gondin pylvään kapiteeli. 5. S:ta Crocesta. 6. Eräästä hautamerkistä Apostolien kirkossa.

Taulu 34. Pylväsmuotoja Venetsiassa. S:ta Maria dei Miracoli kirkossa.

Taulu 35. Renesanssin muistomerkkejä Venetsiassa. 1. S:ta Maria dei Frari-kirkosta. 2. S:n Marcon kunink. kappelista. 3. Colleonin patsas. 4. Tulipesän kehys Dogien palatsista.

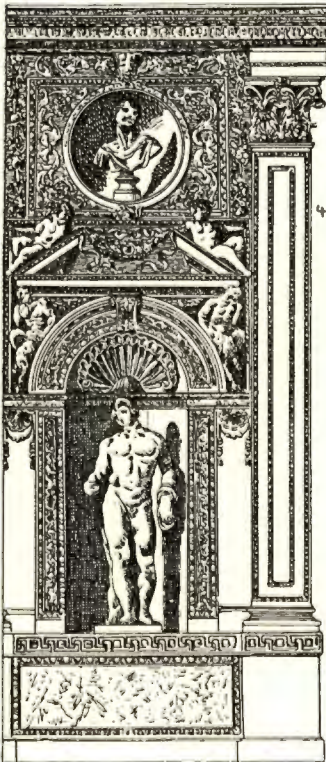
1

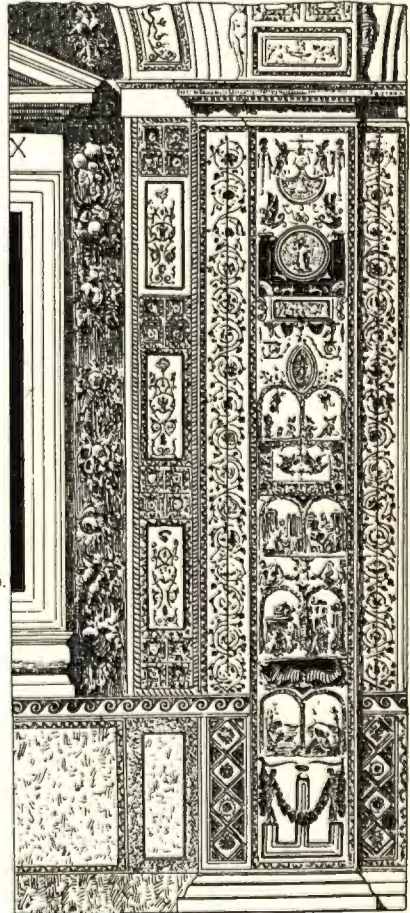
2

3

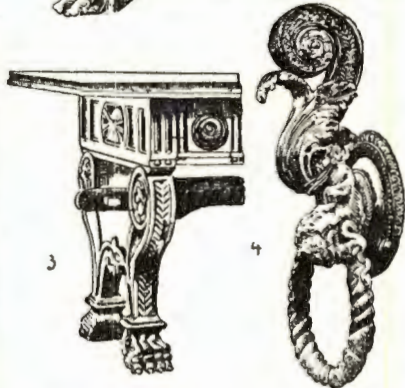
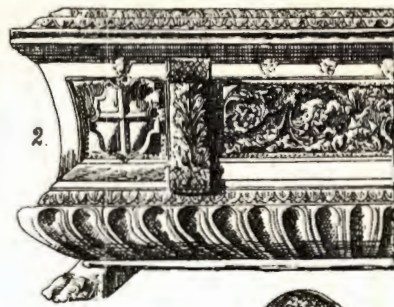

4

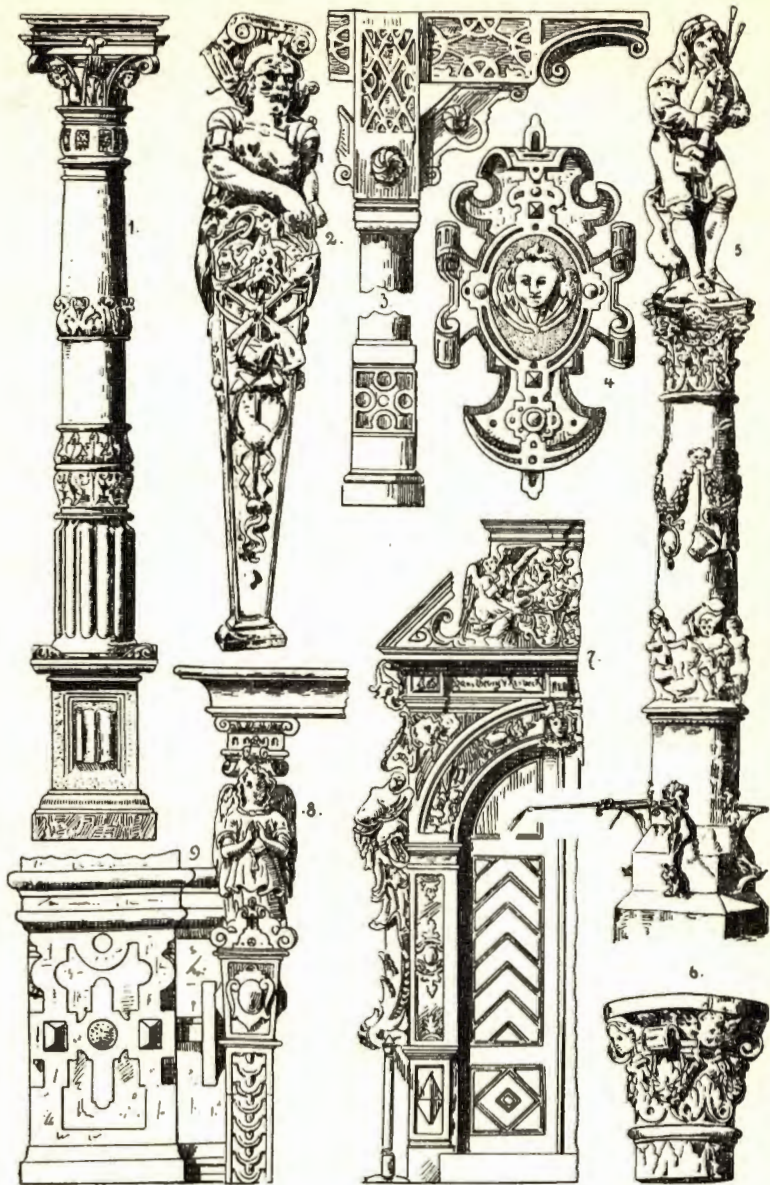

5

Taulu 36. Seinäkoriasteluja renessanssityylin ajoilta Roomassa. 1. Mar morifriisi S:ta Maria del Popolosta. 2. Rafaelin loggioista Vatikanissa. 3 Sgraffiito-maalauk. 4. Annibale Carocchin koristemaalauksia Palazzo Farnesessa. 5. Rafaelin loggioista Vatikanissa.

Taulu 37. Intarsiakoristeita y. m. 1. S:ta Maria Novellasta Firenzessä, intarsia-työtä. 2. Arkku Spoletosta. 3. Pöytä. 4. Pronssikolkutin Pal. Strozzysta Firenzessä. 5. Puupaneeli. 6. Intarsia-työtä Pavian Certosasta

Taulu 38. Renesanssimuotoja Saksassa. 1. Enrisheim. 2. Braunschweigistä »hermi». 3. Puupylväs konsolineen Mündenin raatihuoneesta. 4. Wismarista »kortuschi.» 5. Suihkukaivo Bernissä. 7. Kunink. tallin portti Berlinissä. 8. Puupylväs Columbakirkosta Kölnissä. 9. Baden-Badenista.

Myöhäisrenesanssi ja barokki.

Jo 1500-luvun keskivaiheilla ilmenee Italiassa uusia muotoja, jotka ovat renesanssin kehityksen ja osaksi sen huononemisen enteitä. Suuren herätyksen alkuunpanija oli Michelangelo, jonka suunnattoman suuriin muotoihin pyrkiminen sekä sääntöjen ja kaavain hylkääminen synnytti mielivaltaisuutta ja vaikutti valtavasti moniin hänen seuraajistaan. *Suhteitten klassillinen tasapaino hyljättiin*, kaarto- ja murtoviivoja pantiin suorien sijalle. Alessin, Vignolan, Palladion y. m. 1500-luvun myöhemmällä puoliskolla eläneiden arkkitehtien töissä ilmenee uusia piirteitä; semmoisia on: rakennuksen osien suurentaminen kaksinkertaiseen kokoon, kahden tai useamman kerroksen läpi ulottuvat kolonnit tai pilasterit (Palladion »suuri järjestö»), peiliholvit kiilapintaisine kulmineen, kolonnien käytäntö syvennyksissä y. m. puhtaasti koristeellisessa tarkoituksessa, polvennokset, voluutit ja voluuttikonsoolit, pilariadakkeet kuvapatsaineen, kannattavat gigantit j. n. e. Tämä *myöhäisrenesanssi* muuttuu 1600-luvun alkupuolella *barokiksi*. Barokin mestareita Italiassa olivat Bernini ja Borromini. Raskasta barokkia sanotaan Saksassa »*peruukkityyliksi*», Ranskassa vastaa sitä *Ludvig XIV:n tyyli* (Mausart y. m.).

Barokin tuntomerkkejä on monumenttaalisuus ja joukkovaikutus sekä järjestelyn viehättävyys. Ryhmitys ja jako sekä ylellinen koreilu tekee suurenmoisen vaikutuksen. Mutta näistä on usein seurauksena raskaus ja jäykkyys sekä mielivaltaiset, aiheettomasti kaarretut, väännetyt tai liioitellut muodot, joita tehdessä ei ole otettu huomioon tarkoituksen eikä aineen vaatimuksia. Fasaadin viivoja katkoo ulkonevat ja sisäänpäin vetäytyvät osat (risalitit ja flyygelit), päätykolmiot ja

k a u t u v a t o s i i n, profiilit k a a r t u v a t. Kuten maalauksissa otetaan rakennuksissakin huomioon perspektiivi sekä lyhennyksillä saatu vaikutelma. Kolonni- tai pilasterilaitteet, joissa usein on polvennoksella varustettu kapiteeli ja palkisto, ulottuvat toisinaan kautta koko fasaadin. Joonialaisista kapiteeleista riippuu köynnöksiä, mikä on tavallista ranskalaisessa barokissa. Edelleen tapaamme väännettyjä kolonneja, varsinkin sisäkoristelussa. Kannattajina käytetään usein karyatideja, atlanteja tai putteja kuten hermejä ulkoparvekkeissa, porttaaleissa ja simseissä. Pyöristettyjä ja taitettuja päätykolmioita on rakennusten sekä sisäettä ulkopuolella. Venytetyt voluutit somistavat päätykolmioita ja kattoja. Katot eivät enää kohoa jyrkkinä, vaan ovat ne taitettuja («Mansartkatto»), kupoolintapaisesti kaartuvia tai loivasti viettäviä. Erinkaltaiset akkunat, pyöreät, pitkäkköt y. m. s. elostuttavat kattokerrosta. Rustiikkaa käytetään edelleen varsinkin pilasterikoristelussa (usein on joka toinen kivi ulkoneva). Sisäkatoissa on erimuotoisia kasetteja sekä kultausta ja maalauksia; holvit ovat matalakupuisia (peiliholveja). Seinilläkin on suuria maalauksia loistavissa puitteissa. (Toisinaan koetettiin maalaamalla, fasaadeihinkin, jäljitellä plastillista koristelua.) Yleensä kaunistettiin huoneitten seinät edelleenkin — kuten jo keskiajalla — irtonaisilla kudotuilla verhoilla (gobelineilla). Peilejä asetettiin seinäpintoihin sekä komeitten liesien yläpuolelle. Veistoksilla koristellun kehyksen ympäröimien liesien ohella käytettiin maalatusta fajanssista tehtyjä uuneja.

Suuriin palatseihin avaroine porraskäytävineen, eteisineen, saleineen ja taulukokoelmineen liitettiin *terassit ulkoportaineen* sekä *puutarhat* ja *puistot* suihkulähteineen ja keinotekoisine vesiputouksineen, luolineen, labyrintteineen. Pensasaidat ja kukkasarat järjestettiin *arkkitehtonisten mallien mukana*. Ranska oli tälläkin alalla maun määrääjänä.

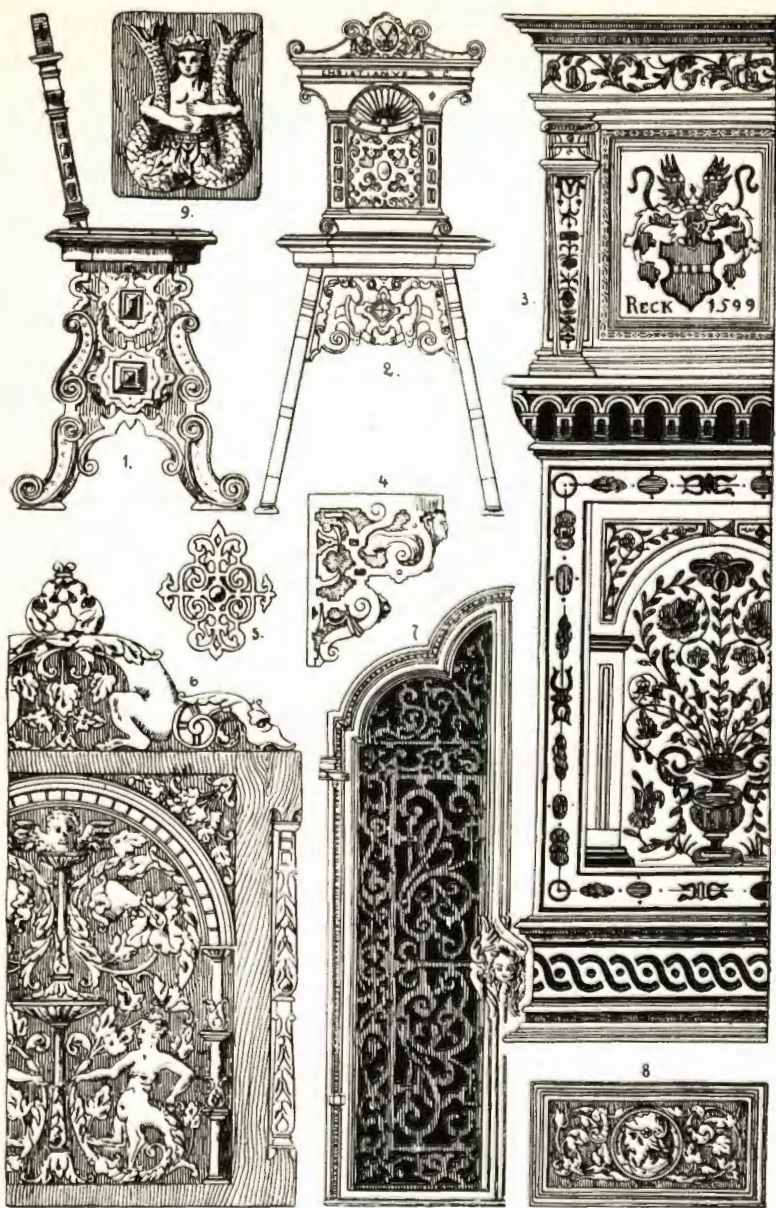
Klassillista tempelifasaadia käytettiin edelleenkin *kirkkorakennuksissa*, nyttemmin alppien pohjoispuolellakin. Toisinaan jaetaan se kahteen kerrokseen. Pilasterilaitteita käytetään usein kolonnien ja puolikolonnien asemesta. Kirkontorneihin, jotka ovat fasaadin kummallakin puolella, tehdään pilasterikoristus, joka tavallisesti on kolmikerroksinen; ylimmäinen kerros on jos-

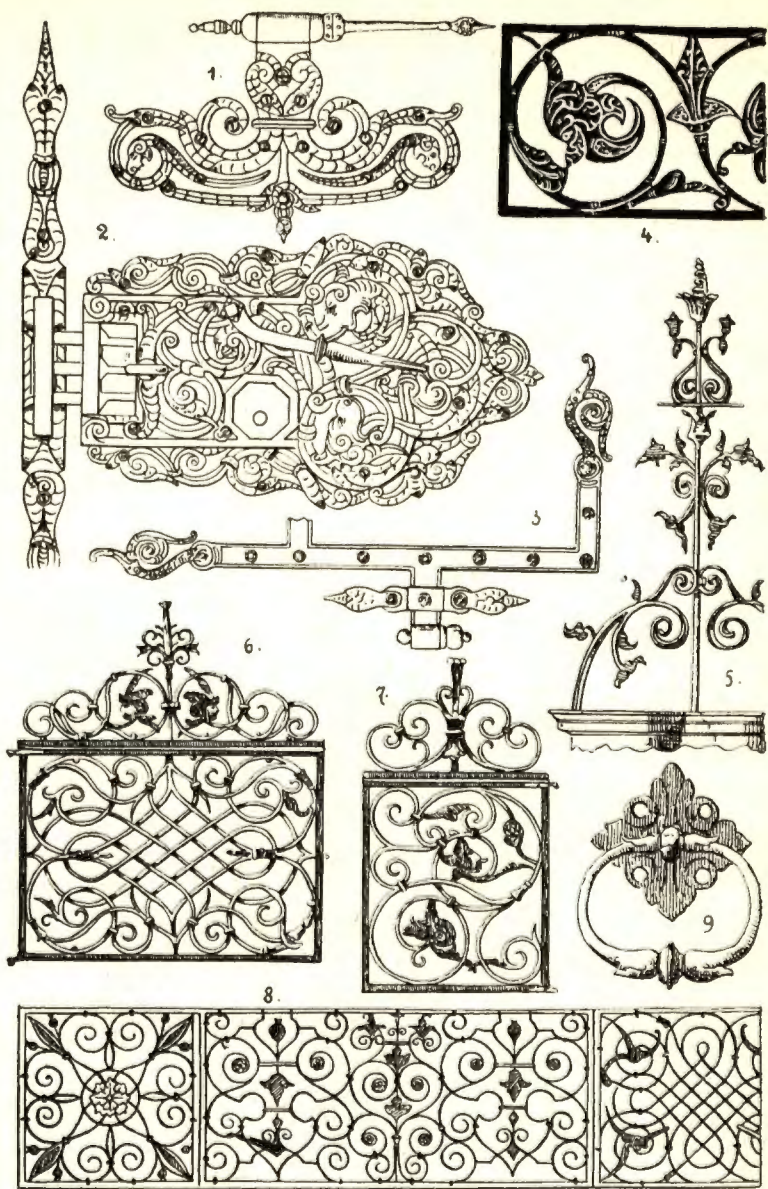
Taulu 39. Renessanssihuonekaluja Ranskassa.

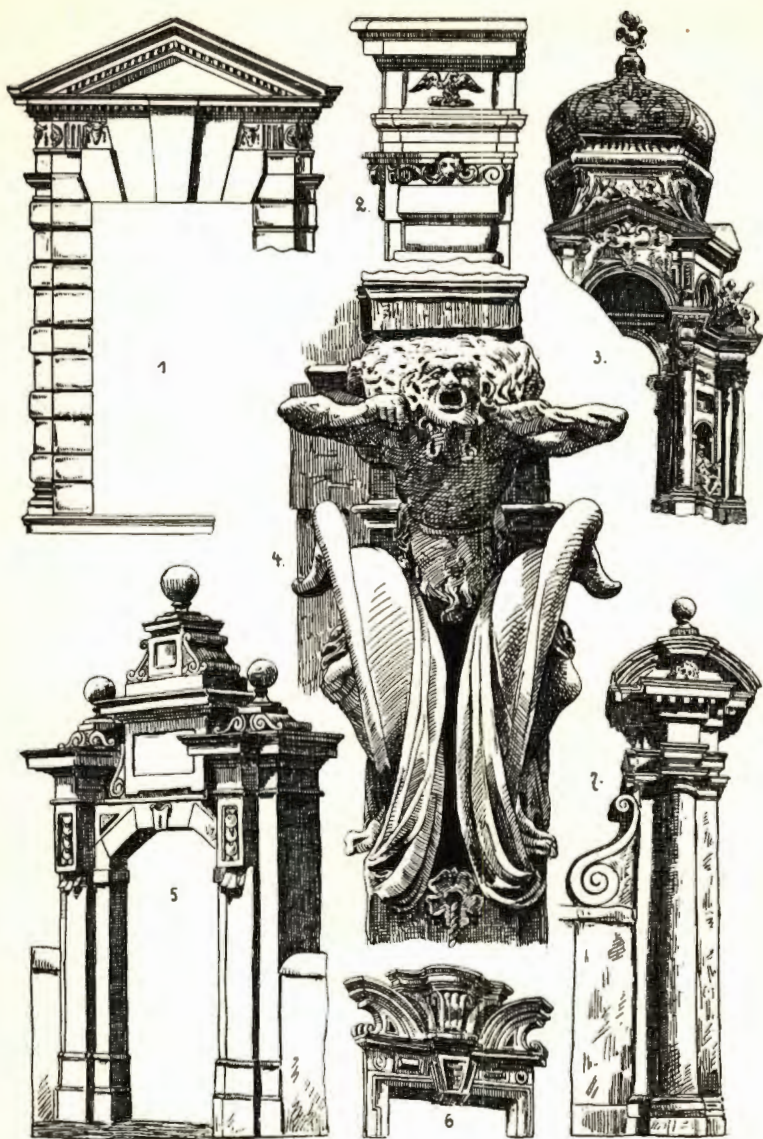
Taulu 40. Renesanssi-huonekaluja Englannissa.

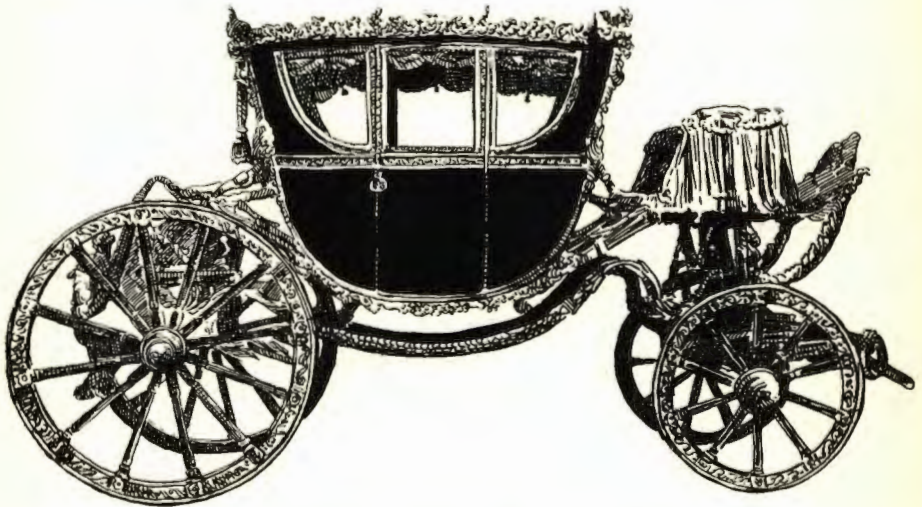
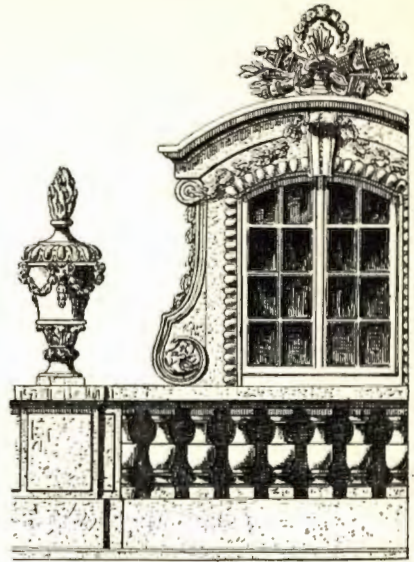
Taulu 41. Renesanssi-huonekaluja Saksassa.

Taulu 42. Metallisia renesanssi-koristeita Saksassa.

Taulu 43. Barokkityylin rakennusmuotoja.

Taulu 44. Barokkityyli: rappukaiteet, kattoikkuna ja vaunut.

kus sisempänä, pilariaidakkeen reunustama ja kahdeksankulmainen. Suurenpuoleinen pyörökupooli hallitsee edelleenkin rakennuksen keskustaa; sen lyhtytornikin on kupoolintapainen kuten tornien katot. Sisäpuoliseen koristeluun on käytetty kulta- ja valkoväriä, siellä prameilevat veistetyt tai maalatut allegoriset (vertauskuvalliset) ryhmäkuvat, jotka ovat huomattavia täyte- läisten, uhkuvien muotojensa vuoksi.

Ornamenteista mainittakoon paitsi v e n y t e t t y j ä k o n -

Kuva 44. Ritarihuone Tukholmassa.

soolintapaisia voluutteja hedelmäköynnökset, jotka riippuvat kapiteeleista tahi simseistä tahi ovat ne akkunoiden väleissä puttien tai siivekkäiden enkelin päiden kannattamina («kirkkoenkelityyppi» pullakkoine poskineen). Vielä on voimakkaasti profileerattuja kehyksiä ja kilpiä leikkauksineen ja kääreunoineen.

Tavallisia ovat myös toistensa lomitse pujottautuvat lehdykkämallit, joiden keskusta on näkinkengän, simpukan tai korvan muotoinen. Kasviaiheet joutuivat yhä pois käytännöstä.

Puutyöt koristettiin samaan tapaan kuin rakennuksetkin

Peili-Ludvig XIV ajalta.

Räätälinssälien ja korusepänssälien maljoja.

Barokkituoleja 1600-luvun alkupuoliskolta.

Kaappi barokkityyliä.

taitetuilla päädyillä, runsasjakoisilla listoilla, voluuttikonsooleilla y. m. Pöytien ja tuolien jalat ovat syvään ja rikkaasti uurretut tai väänetyt, toisinaan pallonmuotoiset. Yleensä tehtiin huonekalut, jotka nyttemmin melkein aina ovat varustetut kiintonaisella täytteellä, tilavia ja mukavia.

Ruotsissa oli myöhäisrenesanssin aika loistavin rakennusaika. Ranskalaista vaikutusta tuli Jean de la Vallée'n kautta, joka rakensi Ritarihuoneen y. m. Italialaisen myöhäisrenesanssin aiheita käytti Nikodemus Tessin Kalmarin tuomiokirkossa, Drottningsholman y. m. linnoissa. Hänen samanniminen poikansa on tehnyt itsensä kuuluisaksi rakentamalla Tukholman suurenmoisen linnan. Tessin nuoremmalla oli aikalaisekseen harvinaisen puhdas maku, ja hänen ansionsa on, että Ruotsin rakennustaide enimmäkseen vapautui barokin liioittelusta, samoin kuin rokokon mielivaltaisuuksia vältettiin seuraavana aikana.

Rokoko, Ludvig XVI:n tyyli ja empirityyli.

Ludvig XV:n holhoojahallituksen aikana muodostui Ranskassa uusi *koristelutyyli* ylhäisten asuntoja varten. Ensin sanottiin sitä Ludvig XV:n tyyliksi, mutta tavallisesti käytetään myöhempää nimitystä »rokoko» (sanasta »rocaille», keinotekoinen luola). Sitä on myös sanottu »*simpukkatyyliksi*» ornamenteissa usein käytetyn simpukan mukaan. — 1700-luvun jälkimäisellä puoliskolla syntyi vastavaikutus rokokon mielivaltaisista muotoja vastaan, ja vähitellen alettiin *palata antiikin säännöllisyyteen*. Tämä uusklassillinen suunta vallitsi etenkin Ludvig XVI:n hallituksen aikana ja sanotaan sitä senvuoksi Ludvig XVI:n tyyliksi.

Alppien eteläpuolella eivät mainitut tyyli-lajit juuri saaneet jalansijaa, mutta sitä enemmän levisivät ne Saksassa. Siellä tapaamme kevyemmän, vaikkakin huonontuneen koristelutyylin jesuiittain rakennuksissa (jesuiittatyylin), joissa kauvan oli käytetty gotiikin pystykkäitä muotoja ja sittemmin klassillista barokkia. Barokin etevin mestari Pöppelmann suunnitteli uusia muotoja järjestäessään ja koristellessaan upean »Zwinger»'in Dresdenissä. Ranskalainen rokoko sai vilkasta kannatusta ja levisi se laajalti. Klassikoiva tyyli, joksi se sittemmin muuttui ja joka hallitsi 1700-luvun loppuun, sanotaan senaikuisen hiuspukimen mukaan »Zopftyyliksi».

Ruotsiin ja Suomeen tuli rokoko Lovisa Ulrikan ja Adolf Fredrikin aikana. Muodosteltuna yhä enemmän uusklassilliseen suuntaan muuttui se Kustaa III:n aikana Ludvig XVI:n tyylin laatuiseksi sekä sanottiin täällä *k u s t a v i l a i s e k s i*. Tutustuminen kiinalaiseen ja japanilaiseen kulttuuriin vaikutti tuntuvasti rokokotyylin kehitykseen.

Rokoko muutti barokin pramean jäykkyyden leikilliseksi

epäsäännöllisyydeksi. Vältettiin symmetrisiä kuvioita ja yhä kaarevammat muodot otettiin käytäntöön. Alettiin suosia pieniä ja matalia rakennuksia, pikku palatseja ja huviloita, joiden kodikkaaseen hiljaisuuteen saattoi paeta linnojen prameista seurustelusaleista. Siirouspantiin prameuden sijalle. Rakennusten ulkopuolinenkin koristelu muuttui kevyemmäksi. Nurkat tehtiin tylyiksi tai pyöristettiin, akkunan päällyskoristus jaettiin useaan pintaan, kattojen viivat kaarrettiin, päätykolmiot tehtiin aaltomaisiksi ja akkunoihin ilmaantui kaikellaisia vinoja muotoja leveiden nelikulmaisten rinnalle. Suurten palatsien sekä tavallisten yksityisasuntojen ulkopuolella säilytettiin kuitenkin barokin jäykät piirteet, saatiinpa ne tehdä yksinkertaisemmiksikin, alastomiksi ja yksitoikkoisiksi, jotavastoin sisäpuoli koristettiin mitä rikkaimmalla mielikuvallisella komeudella. Toisinaan tehtiin fasaadiinkin rikas rokokokoristus. Keskipaviljonki sisälsi yhden ainoan, kahden kerroksen läpi ulottuvan salin. Siitä johtivat komeat ulkoportaat puutarhaan, jota kaunistivat leikatut pensasaidat, suihkulähteet ja simpukkaluolat.

Kirkollisessakin taiteessa tapaamme rokokon koristelumuotoja. Suora tahi useaan viivaan taitettu fasaadi on usein ilman tornia.

Rokokon *ornamentiikka*, varsinkin rakennusten sisäpuolella, ilmaisee useinkin mielivaltaista leikittelyä käytännössä olevilla muodoilla, joita muutellaan, väännellään tai suorastaan käännetään ylösalaisin. Lehti- ja köynnösaiheet otetaan jälleen käytäntöön muodoiltaan luonnollisempina sekä enimmäkseen pintaornamenteina. Tyypillisiä ovat myös fantastiset kiemurat sekä liuskaiset korva- ja simpukkamuodot, jotka koristavat hajanaista kehystä. Kartuschi (piirustettu tai kaiverrettu reunus, esim. painetun tapetin tai kuvan ympärillä), joka toisinaan täynnä verkko- tai ristikkomallia, on mitä epäsäännöllisimmän näköinen vinoine sydänmuotoineen y. m. s. Sisäpuolinen koristelu, joka on usein ilman yhtenäisyyttä ulkoasun kanssa, on kallisarvoisesta aineesta sekä jatkuu usein yli pyöristettyjen nurkkien ja reunojen seinistä kattoon. Pääasiallisesti käytetään vaaleita vihertäviä värejä; varsinaista maalausta on ainoastaan katossa ja ovien yläpuo-

lolla. Raskaitten verhojen asemesta pingoitetaan silkki- tai (kiinalaisia) p a p e r i t a p e t t e j a seinäkehysiin; veistoksilla koristettujen kamiinien tai värillisten fajanssiuunien sijalle tulee sirot, vaaleat »porssiinikaakeliuunit». *Kiinasta* ja *Itä-Indiasta* lainataan useita aiheita ja tärkeänä osana kalustuksessa on *porssiini*, jota ensin tuotiin mainituista maista. Huonekalut koristetaan upottamalla esim. metallia puuhun tahi kilpikonnan kuoreen (n. s. Boule-työtä), jalat tehdään kaarevat, sivupinnat aallonmuotoiset tai pulleat. Metallitöissäkin on sieviä kaarroksia ja kiemuroita.

Ludvig XVI:n tyyliissä on enemmän säännöllisyyttä ja vähemmän rajusti kaarretut muodot. Se pyrkii yhdistämään suurenmoisuuksia sirouteen. Fasaadien viivat käyvät suuremmiksi. Kolonnaadit, veistokuvien koristamat tempelipäädyt sekä kupoolit, jotka kohoavat korkealta, toisinaan kolonnien ympäröimältä kaulalta, ovat huomattavia. Pitkät kylkirakennukset, flyygelit, liittyvät korkeampaan keskirakennukseen. — Kirkkoarkkitehtuuri elpyi uudelleen, rakennettiin komeita kupoolirakennuksia antiikin tapaan tehtyine fasaadeineen. Pienet kupoolintapaiset tornikatot ovat päärynän tai sipulin näköiset. Kaikki rapataan valkoiseksi. Värit katoavat yhä enemmän koristelusta.

Ornamentiikkakin käy yksinkertaisemmaksi. Seppelä, köynnös- ja maljakkoaiheet lainataan antiikista. Varsinkin sisustuksessa säilytetään kuitenkin pyöristetyt, esim. pitkänpyöreät muodot, simpukka-ornamentit, tylpistetyt nurkat j. n. e., koko asu on yhtä kallisarvoinen kuin rokoko-aikana.

Puhtaasti antiikin tapaan tehtyjä koristeuksia, kuten pompeijilaiset maalaukset, otettiin jo Ludvig XVI:n aikana käyttöön, varsinkin Englannissa. Tosiklassillisuuteen pyrkimystä edistivät suurenmoiset kaivaukset sekä etevät tutkijat ja teoreetikot.

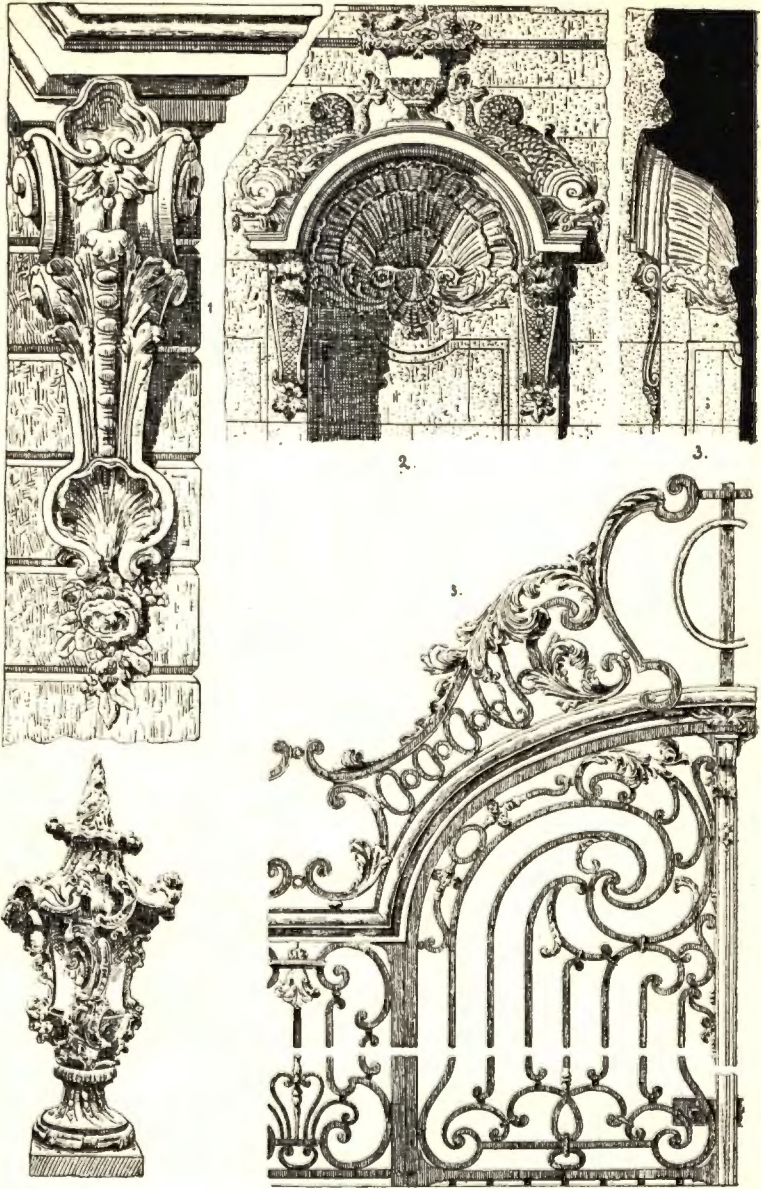
Ranskassa vallankumouksen aikana lainattiin mielellään roomalaisia tasavallan-aikaisia aiheita, ja kreikkalaisia malleja käytettiin sekä Direktoarin että keisarikunnan aikana. Tästä kehittyi vähitellen Napoleon I:sen ajoilta alkaen *empirityyliksi* (keisarirityyliksi) sanottu tyyli.

Tämä tyyli on huomattava klassillisen yksin-

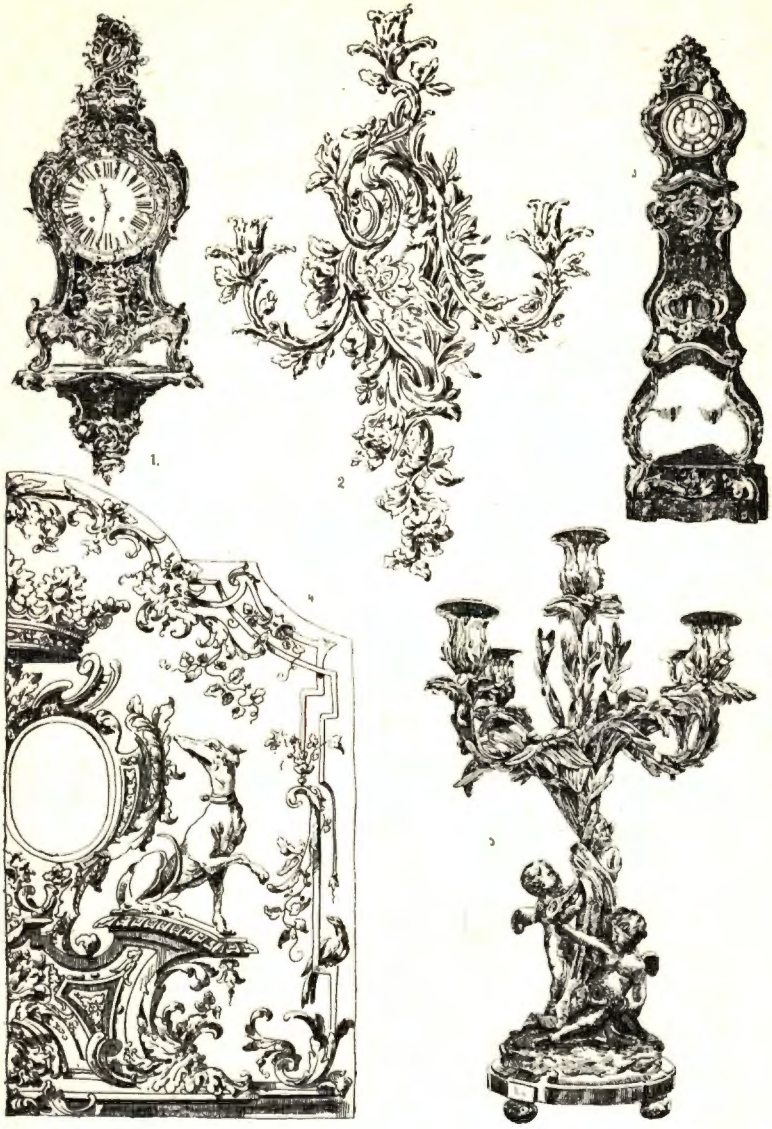
kertaisuutensa vuoksi, jossa ilmenee joskus köyhyyttä tai elottomuutta. Klassilliset kolonnit ja suorat katon otettiin jälleen käytäntöön. Erityisesti suosittiin doorilaista järjestöä triglyfifriiseineen. Fasaadit muuttuivat jäykiksi suorakaiteenmuotoisina akkunoineen, katon olivat suorat ja loivastivietävät, päätykolmiot matalat. Kehykset kapeenevat usein ylöspäin. Syvennyksiä käytetään, varsinkin koristelussa, päätykolmioiden ja katonreunojen alla. Egyptiläisetkin aiheet, kuten pyramiidit, sfinksit ja obeliskit, tulevat käytäntöön. Koristelussa jäljiteltiin antiikin ankaria piirteitä. Erityisesti on mainittava meanderiornamentti. Voluutti, jota myös käytettiin tukena, oli suoraviivainen ja muuttuu vähitellen meanderiksi. Triglyfeja on konsoleina. Edelleen tapaamme, varsinkin sisäkoristelussa, jossa kapeat listat ovat runsaskoristeisten kehysten sijalla, tulisoihdunpidikkeistä otettuja aiheita, voittomerkkejä, maljakkoja, laakeriseppeleitä sekä ruusu-solmuja riippuvine nauhoineen. Eläinkuvien joukossa on kotkia, leijonia (pää ja jalat), aarnikotkia y. m. Ohuita, puujalan tapaisia tukia, suoraa, usein ristikkomaisia selkänöitä käytetään istuimissa. Oli sentään vielä siroutta ja hienouuttakin ylhäisten kodeissa, varsinkin Ranskassa. Kullatut listat ja uurret ovat tyylille ominaisia. Paitsi kultausta, valkoista ja mustaa väriä käytettiin keltaista, punaista tai ruskeaa kiillotusta (varsinkin mahonkia).

Kirkkoarkkitehtuurissakin tapaamme ankarasti klassillisia muotoja; rakennettiin Rooman Pantheonin mukaan sekä vielä useammin pitkähköitä muinaiskreikkalaisia ja -roomalaisia tempeleitä kolonniriveineen ja peristyleineen. Yksinkertaiset kirkot ovat latomaisia ilman varsinaista uskonnollista ryhtiä sekä köyhästi koristettuja.

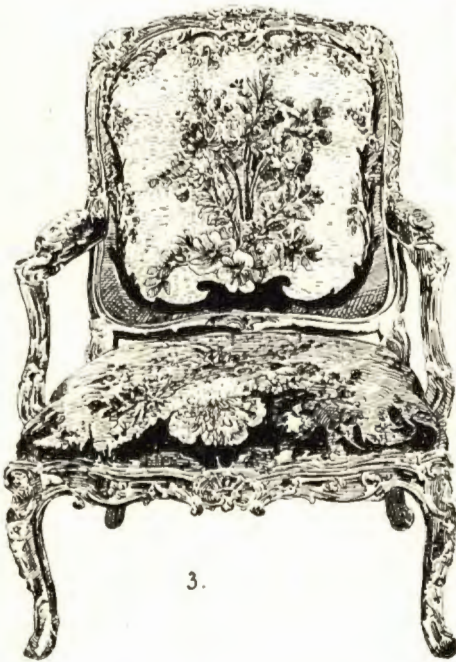
Yksinkertaisuuteen pyrkimyksen ohella kehittyi idyllinen tunne. Puistoissa, joiden ranskalainen puutarhatyö muuttui luonnollisemmaksi, *englantilaiseksi*, oli yksinäisiä, umpeen kasvaneita lehtimajoja; kaihomieliselle kulkijalle opettivat elämän viisautta kallionlohkareihin hakatut kirjoitukset.

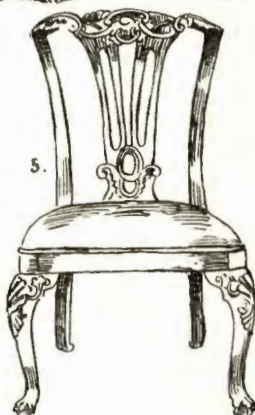
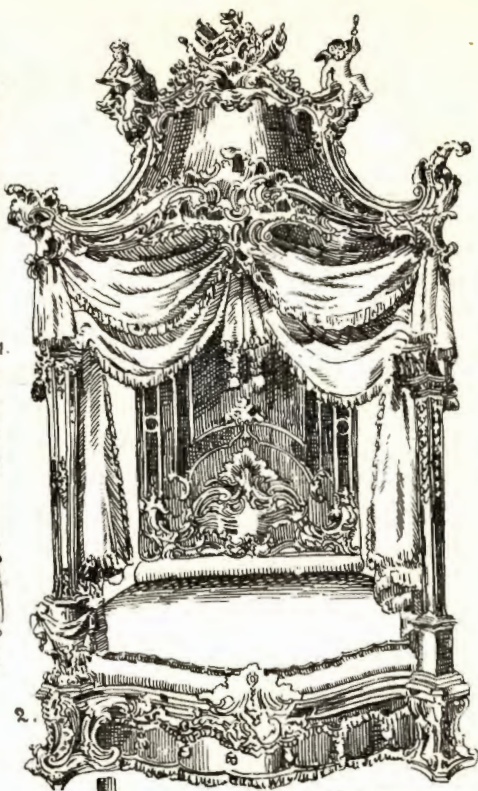
Taulu 46. Rokoko-muotoja rakennuksissa Ranskassa.

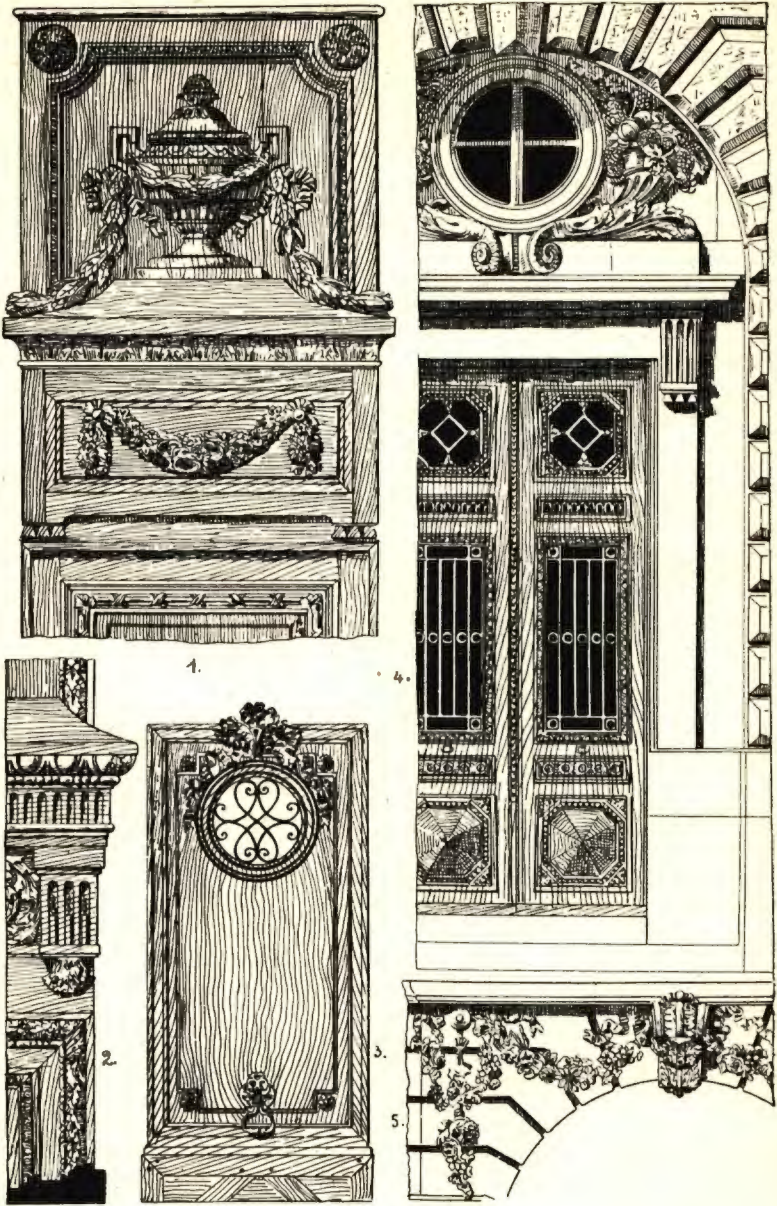
Taulu 47. Ranskalaisia rokoko-koristeita, kelloissa y. m.

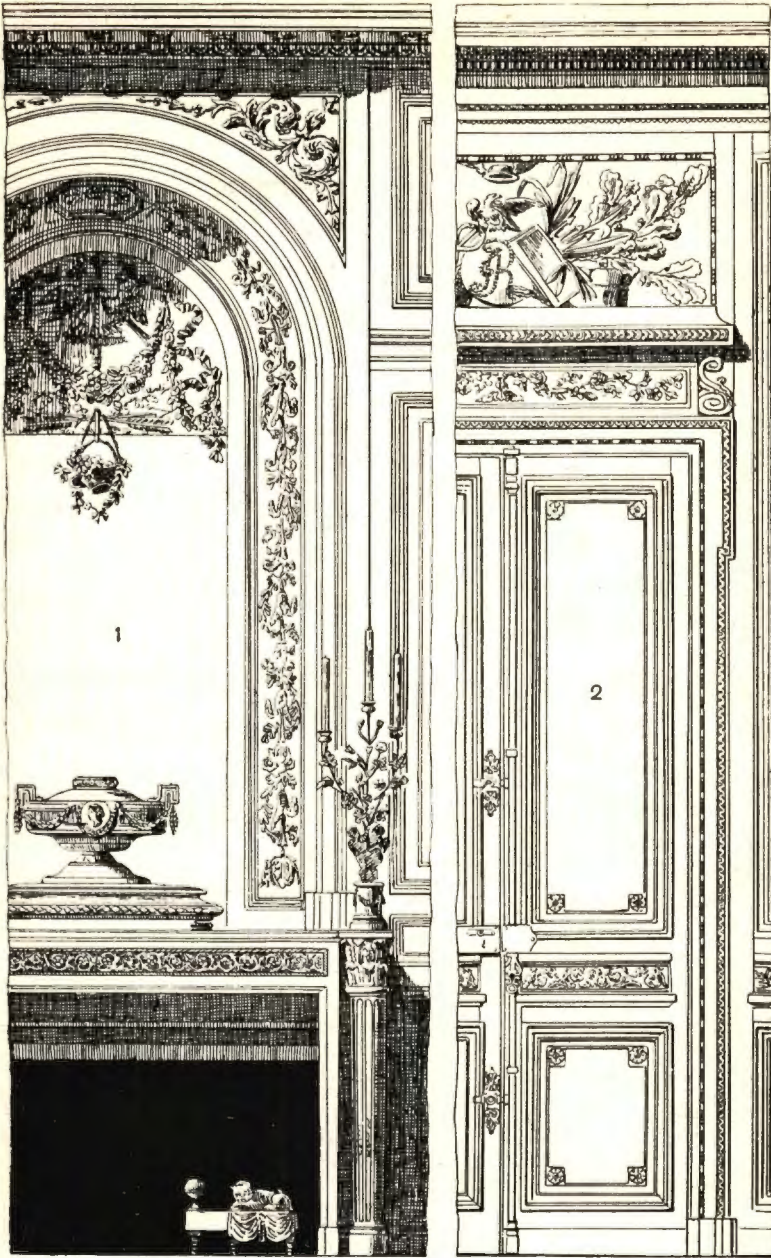
Taulu 48. Rokoko-tuoli ja -kangasmalleja Ranskasta.

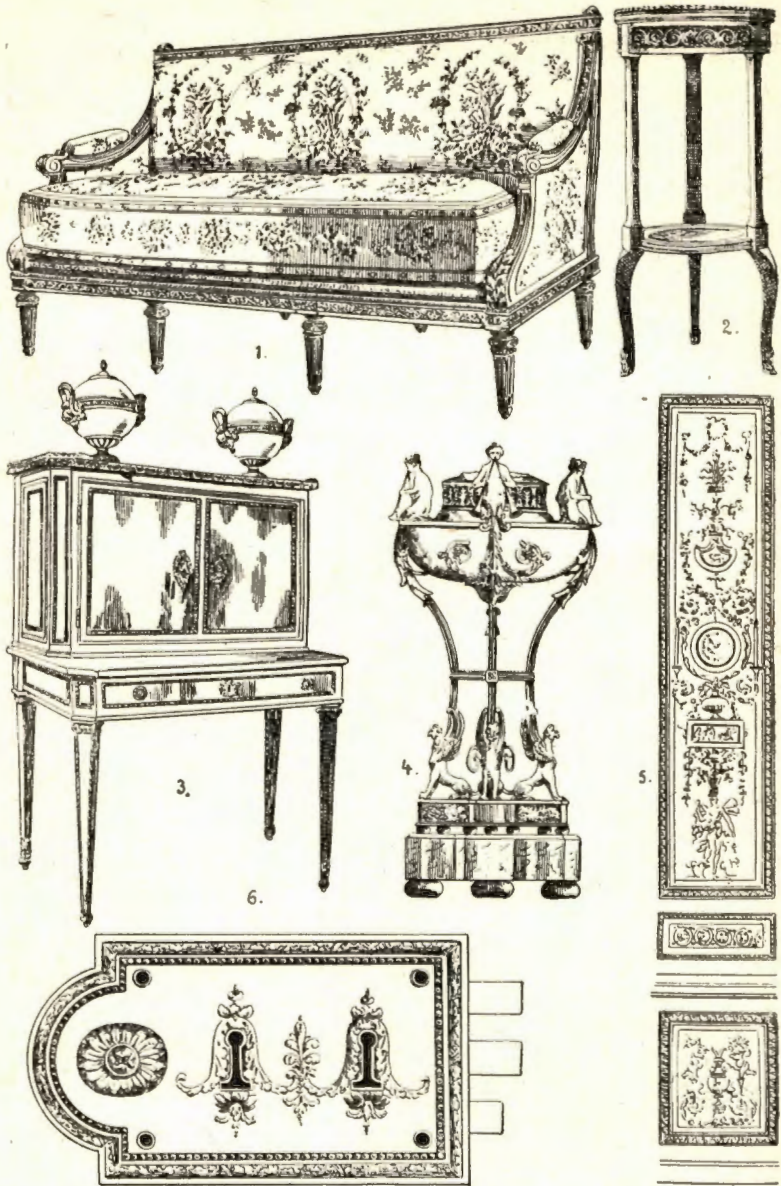
Taulu 49. Rokoko-huonekaluja Englannissa (Chippendale-Style).

Taulu 50. Ludvig XVI:n tyylisiä ovia Pariisissa.

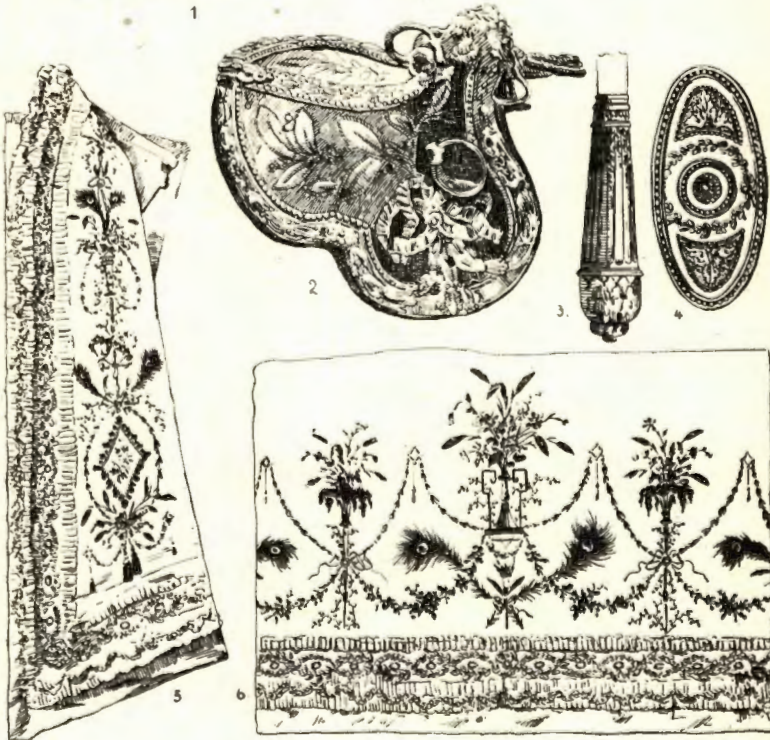
Taulu 51. Ludvig' XVI:n tyylinen uuni ja seinäpaneelauus Ranskassa.

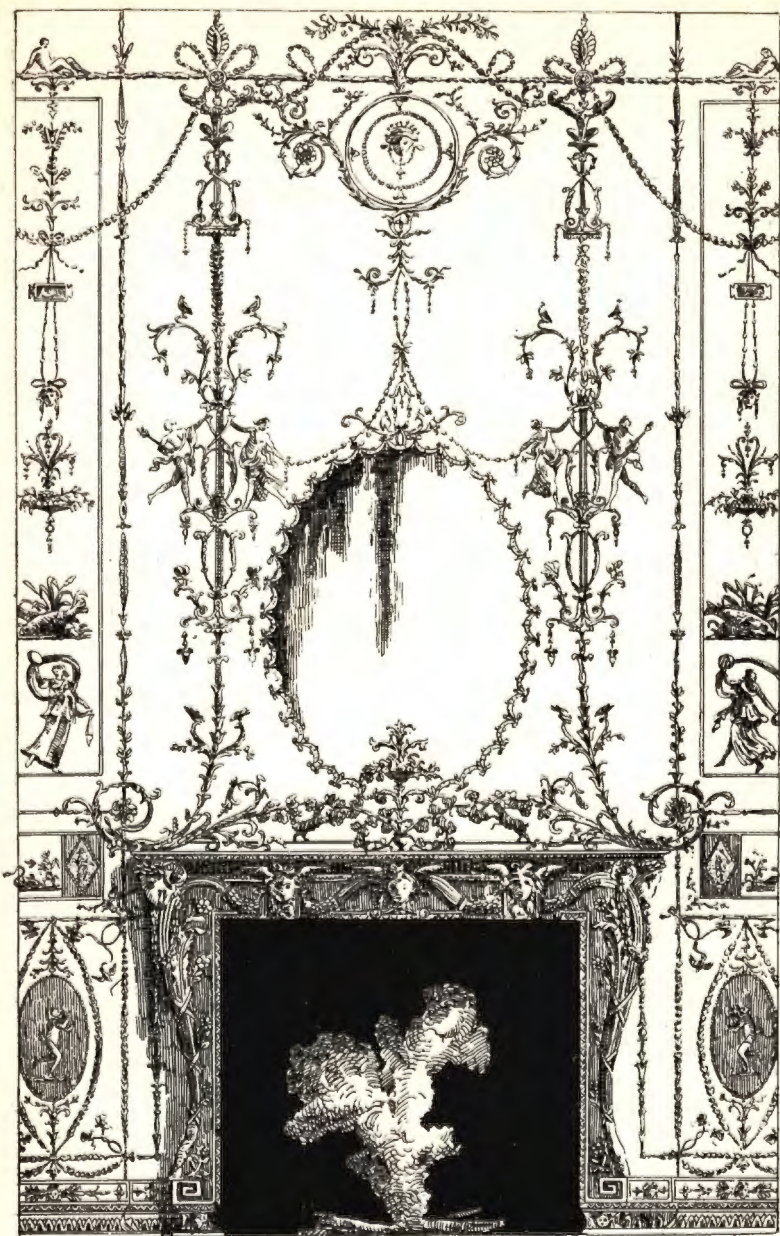
Taulu 52. Ludvig XVI:n tyyllisiä huonekaluja ja seinäkoristeita Ranskassa.

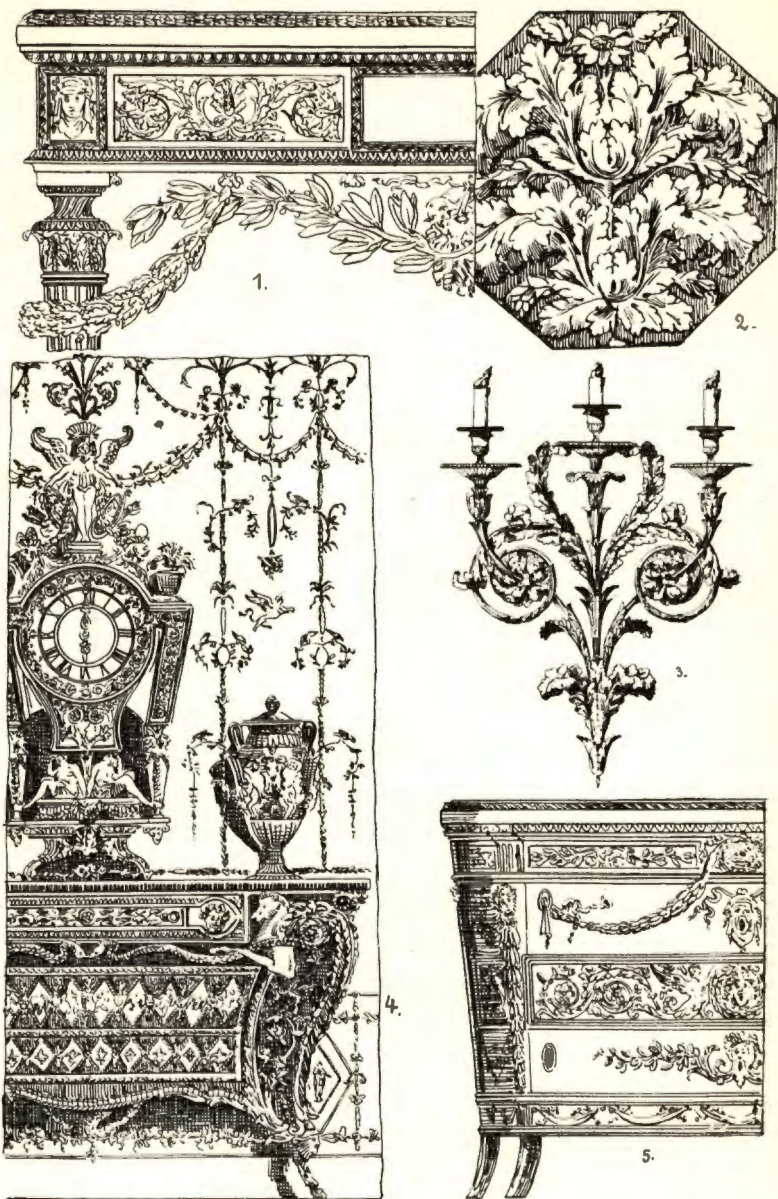
Taolu 53. Ludvig XVI:n tyyliä huonekaluja Ranskassa. 3. Ledoux'n ja 6. Lalonde'n piirtämiä.

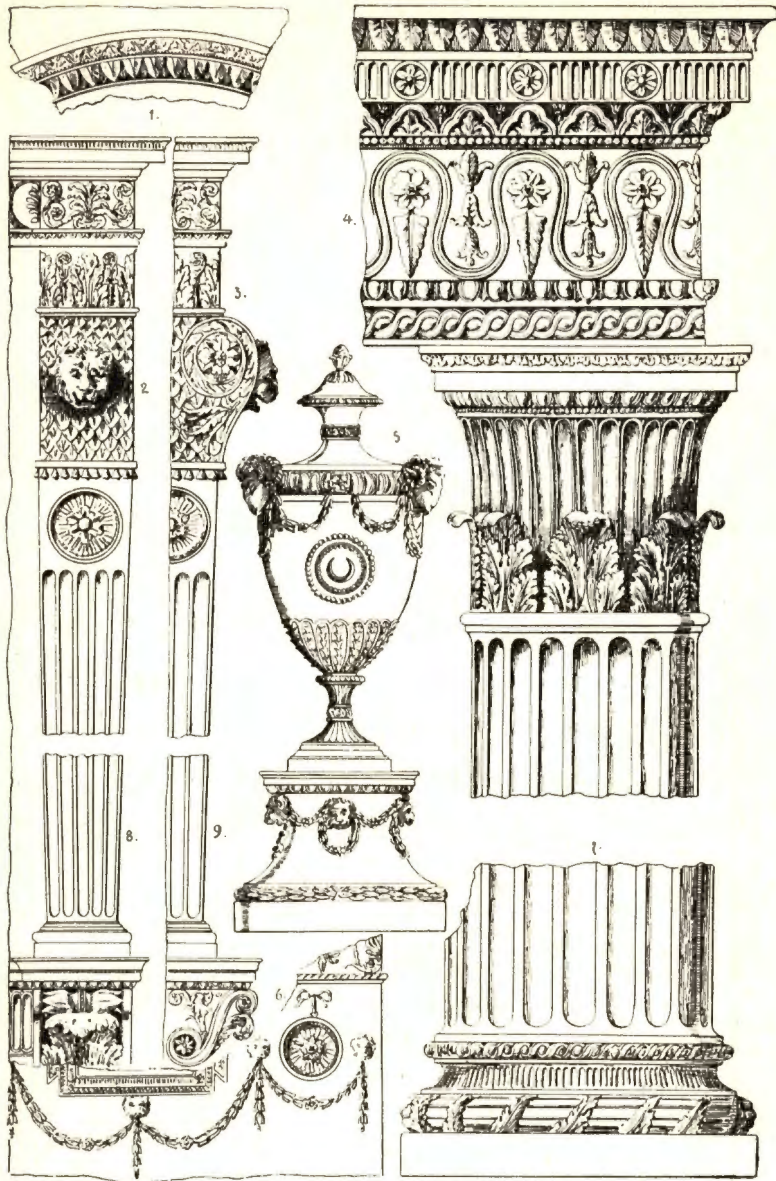
Taulu 54. Ludvig XVI:n tyylisiä koristeita Ranskassa. 3 ja 4 Lalonde'n piirtämät.

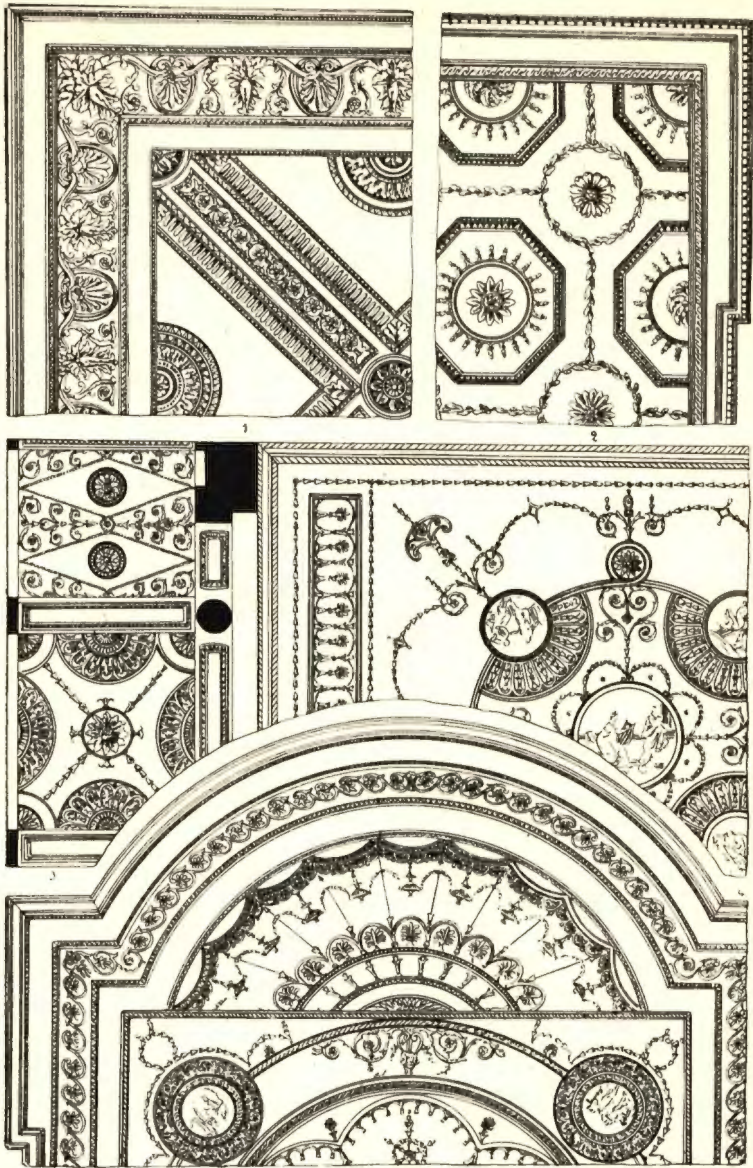
Taulu 55. Ludvig XVI:n tyylinen uuni ja seinäkoristelu Italiassa.
Giov. Batt. Piranesin piirtämiä.

Taulu 56. Ludvig XVI:n tyyli Italiassa. 1 ja 5. Guiseppe Solin piirtämät. 2 ja 3. Giocondo Albertollin ja 4. Piranesin.

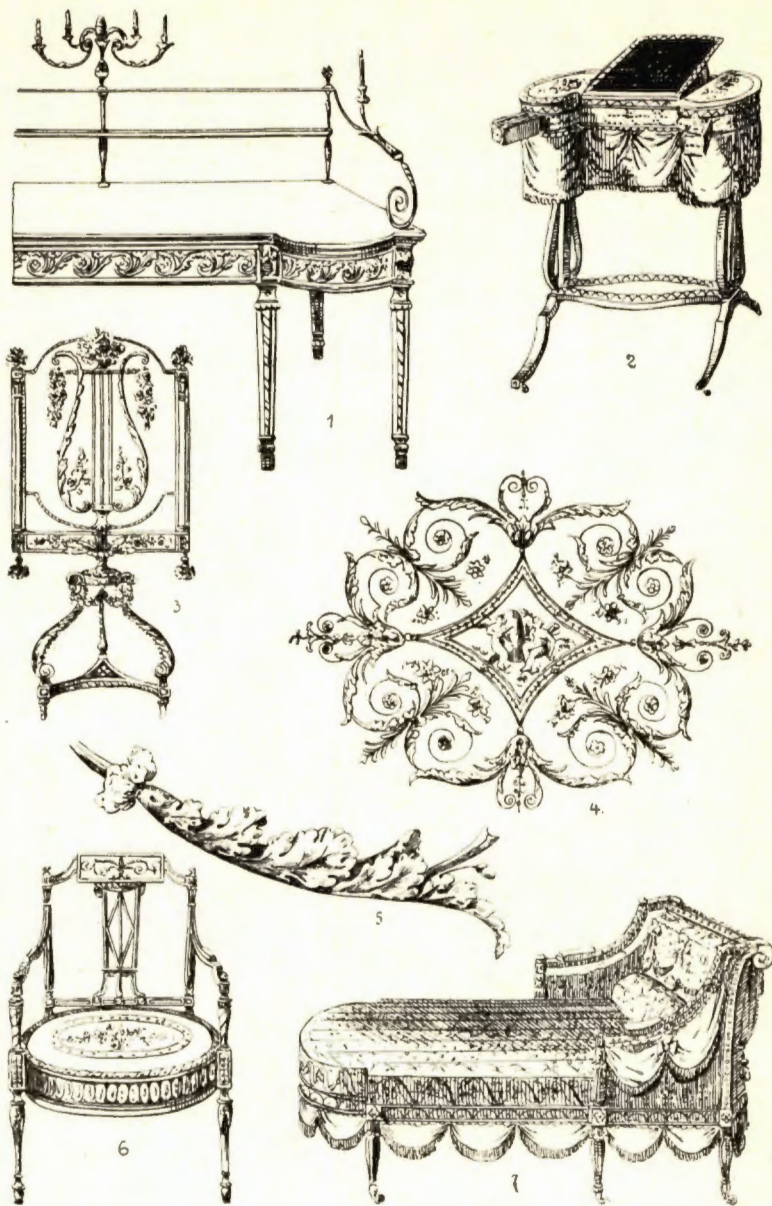
Taulu 57. Englantilaisten Rob. ja James Adams'in töitä. Antiikkiin pyrkimistä.

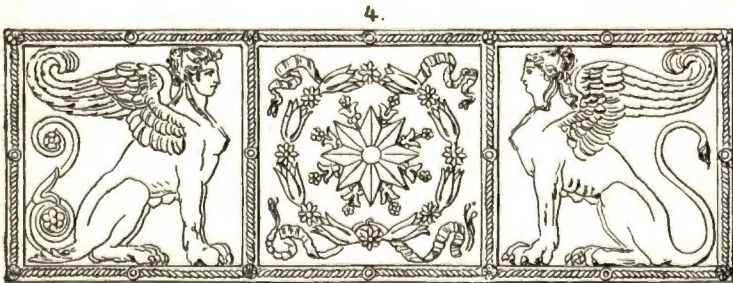
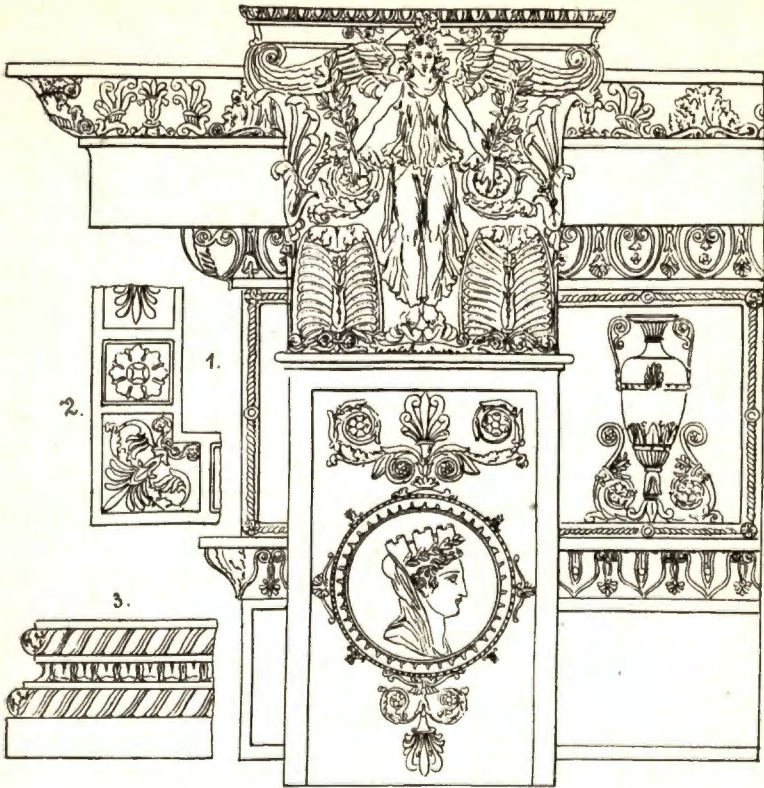
Taulu 58. Antiikin jäljentelyä Englannissa. (R. & J. Adams.)

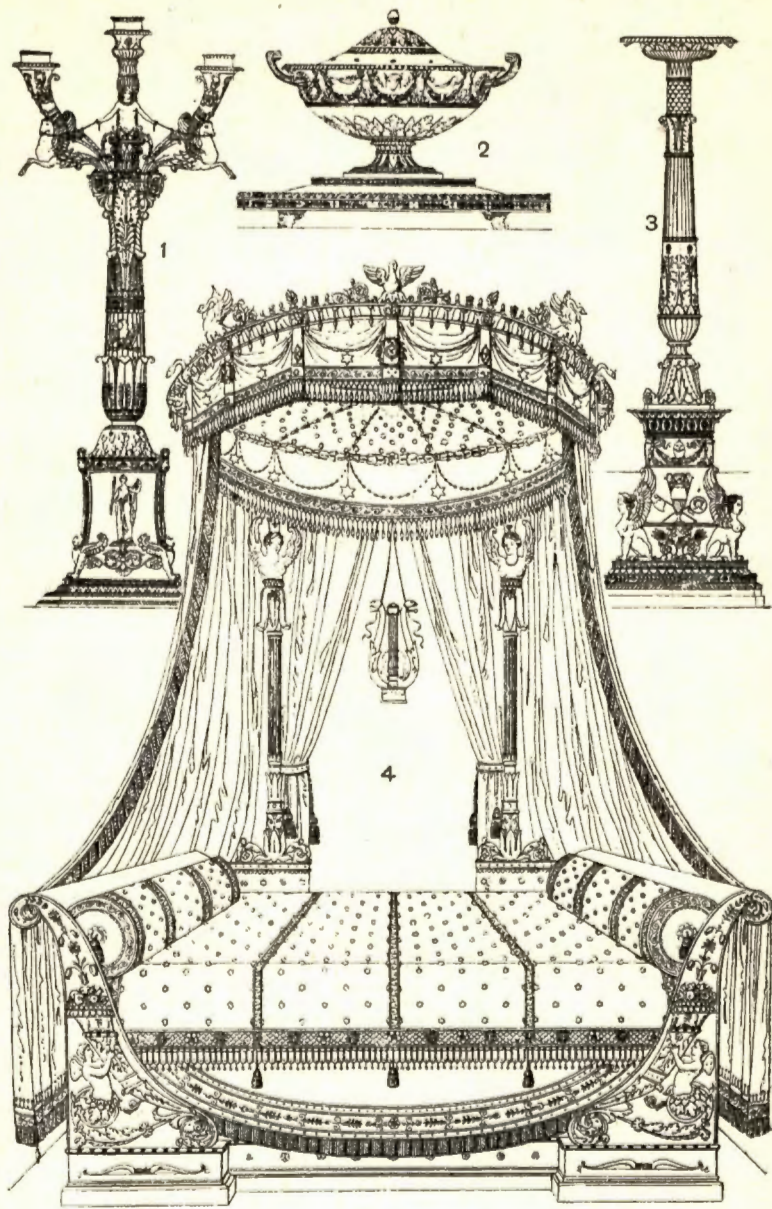
Taolu 59. Antiikin jäljentelyä. 1. 2 ja 3. Adams. 4 ja 5. Champeaux.

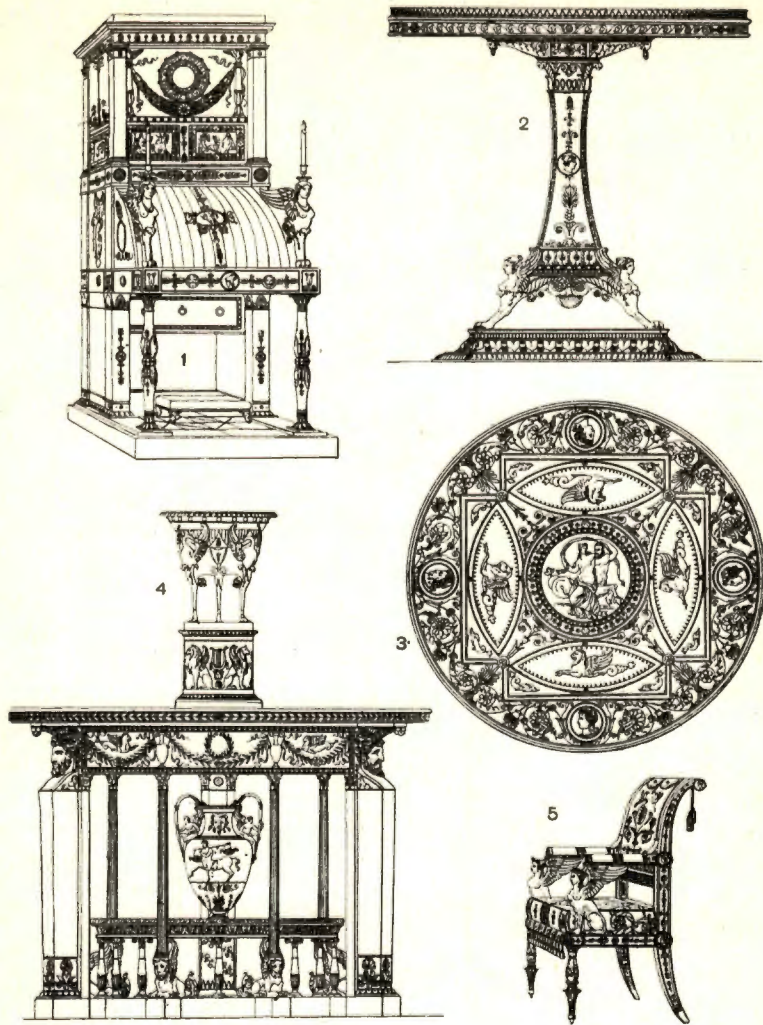
Taulu 60. Antiikin jäljentelyä Englannissa. Thomas Sheraton'in tyyliä.

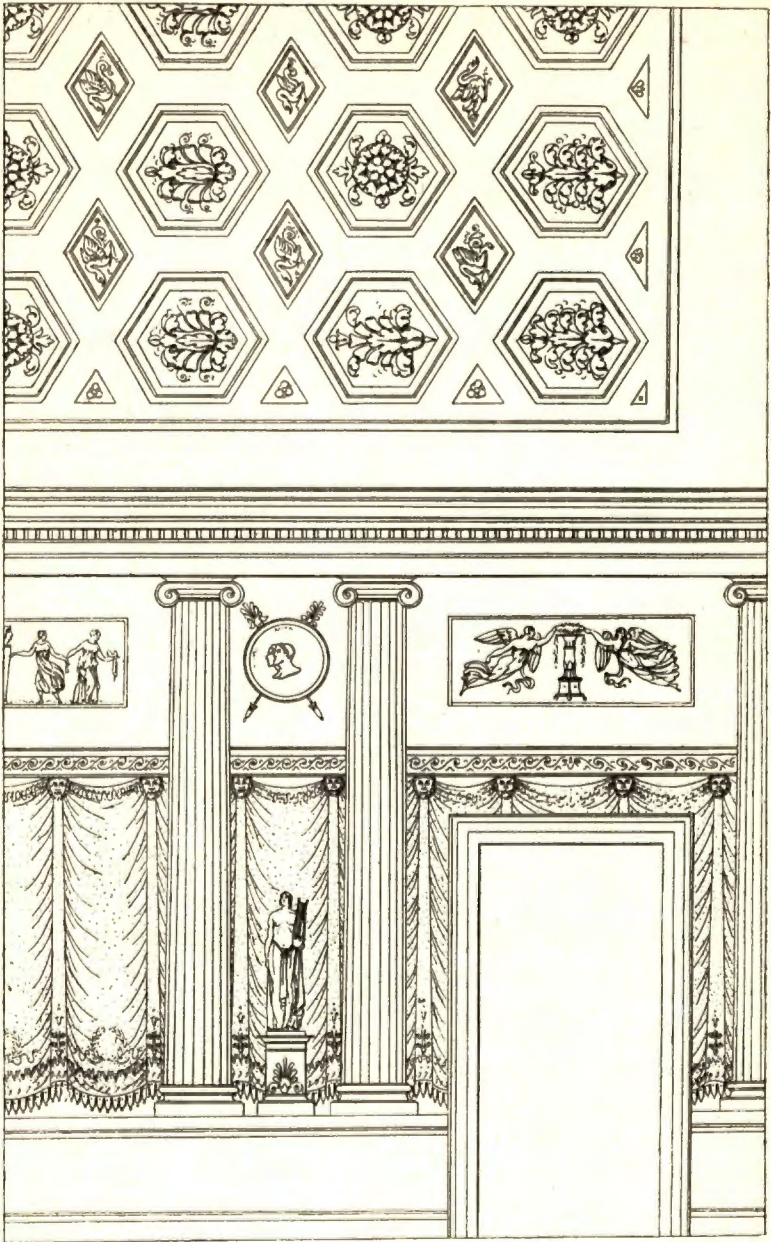
Taulu 61. Empirityyisiä rakennusmuotoja Ranskassa. C. Percier ja P. F. L. Fontaine.

Taulu 62. Empiri-huonekaluja Ranskassa. Percier & Fontaine.

Taulu 63. Empiri-huonekaluja Ranskassa. Percier & Fontaine.

Taulu 64. Seinäpaneelais Venetsiassa. V. 1834.

Kuva 45. Mustion kartano.

Renesanssi ja sen jälkeiset tyyliä ovat kaikki ulottaneet vaikutusvaltaansa Suomeenkin, mutta alituisten sotien ja häviöiden takia, etenkin ison-vihan aikana, ei meillä ole jällellä sanottavia muistomerkkejä näiltä aikakausilta. Joku vanha herraskartano — kuten esim. Louhisaari (Willnäs), Flemingien vanha sukukartano — säilyttää vielä joitakuuta tyyliä piirteitä porttaaleissa, huoneitten järjestyksessä ja joskus koristelussakin, jokunen puukirkko maalauksineen muistuttaa näitä usein loisteliaita kulttuurikausia, siellä täällä on säilössä hiukan huonekaluja, jokunen votiivitaulu, saarnatuoli tahi sarkofaagi, mutta enimmäkseen on hävitys tehnyt tuhojaan.

Vasta 1700-luvun loppupuolella alkavat sotien jäljet haihtua ja uusi toimeliaisuus versoa. Rokoko- ja Ludvik XVI:n eli kustavilaistyyliä luovat Suomessakin siroja piirteitä, joskin vaatimattomassa muodossa. Muutamissa herraskartanoissa on vielä jällellä näitten kulttuurikausien vaikutuksesta, kuten esim. Mustiossa ja Äminnessä. Samoin on eräitä puukirkkoja etenkin Pohjanmaalla, joitten koristelu ja maalaukset yksinkertaisen naivilla tavalla koettavat jällellä suurtaiteen tyyliä piirteitä. Huomatuin mestari tällä koristelualalla oli *Mikael Topelius*,

Kuva 46. Tulenvarjostin.

runoilijan isoisä, joka pitkän ikänsä aikana (1734—1821) väsymättömällä uutteruudella ja työnilolla maalauksillaan kaunisteli montakymmentä kirkkoa Pohjanmaalla ja Pohjois-Savossa.

Empiri- ja uusklassillisesta tyylistä tuli se kulttuurimuoto, jonka selvyys ja vakavan yksinkertainen koruttomuus paraiten ehkä on soveltunut suomalaisten sävyille. Sen takia ovatkin nämät tyylit painaneet syvimmän leiman meidän maamme taidekehityksen. Paitsi Helsinkiä, jonka luonteen *Engelin* nerokkaat monumentaalirakennukset täydellisesti määräävät, ovat

useat pikkukaupunkimme viime aikoihin

asti säilyttäneet tuon vaatimattomasti aistikkaan tunnelman, minkä empiriityyli ympärilleen luo. Siten on Raumalla, Porvoossa, Hämeenlinnassa ja muualla vielä jäljellä rakennuksia viime vuosisadan alkupuoliskolta, joissa suhteitten sopusointu ja koristelujen vaatimaton tasapaino muistuttavat entisiä taiteellisesti hienostuneempia aikoja.

Kuva 47. Saloisten kirkko.

Kuva 48. Alakiimingin kirkosta. Mikael Topeliuksen koristama ja maalaama.

Tyylisuhteet 1800-luvulla.

1800-luvulla, jolloin vielä Napoleonin kukistumisen jälkeen empirityyli säilyi muutamia vuosikymmeniä Euroopan eri osissa, käyvät nuo pseudoklassilliset muodot yhä jäykemmiksi, niukemmiksi ja kömpelömmiksi.

Jos katselemme 1800-luvun rakennusta ylimalkaan takertumatta yksityiskohtiin, näyttää se k e r t a u k s e l t a. Siinä on jäljitelty mitä erilaisimpia historiallisia tyyllilajeja, varsinkin antiikkia sekä gotiikkia ja renesanssia.

Taiteentutkimuksen edistyessä opittiin näkemään keisari-tyylin tyhjiys ja kaavamaisuus ja siinä käytettyjen klassillisten muotojen väärinkäsitys. Kirjallisuudessa ilmenevän romanttisen liikkeen edistämä keskiajan tutkimus saattoi ihmiset käsittämään keskiajan merkityksen taiteenkin alalla. Ihastuksella otettiin *romaanilainen* ja *goottilainen* tyyli uudelleen käyttöön. Varsinkin Englannissa sai goottilaisuus uutta kannatusta; mannermaallakin sitä käytettiin ja käytetään vielä tänä päivänä, erittäinkin kirkkorakennuksissa.

Antiikkia suosittiin kuitenkin edelleen monella taholla, mutta siinäkään ei enää hengettömästi jäljitelty roomalaista taidetta. *Uudenaikainen klassillisuus* (Saksassa Schinkel ja hänen koulunsa, Wienissä Th. Hansen y. m.) palasi Kreikan taide-muotoihin, joita koetettiin sovittaa uudenaikaisiin tarkoituksiin. Pohjois-Euroopan ilmanalaa eivät kuitenkaan etelämaiset muodot sovi; kreikkalaisia avoimia halleja ei voi suuressa koossa käyttää, ja monivärisyys, joka välttämättä tarvitaan valkoisia rakennusjoukkoja elostuttamassa, ei kestä täällä.

Sisällys:

	Sivu
Alkusanat	5
Johdanto	7
Esihistoriallinen ja alkeisasteinen aika	9
Egypti	14
Mesopotamia ja Persia	23
India ja Itä-Aasia	26
Kiina ja Japani	28
Kreikka	31
Etruskilainen ja roomalainen tyyli	46
Muinaiskristillinen ja bysanttilainen taide	56
Muhamettilainen eli maurilainen tyyli	62
Kelttiläiset ja germaanilaiset tyyli muodot	65
Romaanilainen tyyli	68
Goottilainen tyyli	78
Renesanssi Italian ja alppien pohjoispuolella	91
Myöhäisrenesanssi ja barokki	105
Rokoko, Ludvig XVI:n tyyli ja empirityyli	116
Tyylisuhteet 1800-luvulla	143

Näköispainos, Kvs-säätiön Arkisivistyksen digikirjasto

Digitoitu Suomen tiedekustantajien liiton Kopiostokorvauksista myöntämällä apurahalla.

Alkuperäinen julkaisu:

Rakennus- ja koristetyylit / toimitti Armas Lindgren.
(Kansanvalistusseuran Käsiteollisuuskirjasto / toimittaja Lauri Mäkinen ; 14) [Helsinki] : Kansanvalistusseura. (Helsingissä : Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapainossa, 1914)

YKL 72.8

rakennushistoria; sisustus; tyylikaudet; tyylit

ISBN 978-952-7533-22-2

URN:ISBN:978-952-7533-22-2

Kvs-säätiö (Kansanvalistusseura sr)
Helsinki 2022